 **NORSK BONDE- OG
SMÅBRUKARLAG**

NORGES BONDELAG

Jordbrukets forhandlingsutvalg
Arbeidsdokument av 26. april

Et løft for
framtidig
matproduksjon

Krav til ramme og fordeling ved
jordbruksforhandlingene 2017

Innholdsfortegnelse

1	ET LØFT FOR FRAMTIDIG MATPRODUKSJON	4
1.1	ØKT MATPRODUKSJON PÅ NORSKE RESSURSER	4
1.2	REDUKSJON AV INNTEKTSGAPET	4
1.3	INNTEKSLØFT FOR SMÅ OG MELLOMSTORE BRUK.....	4
1.4	STORT INVESTERINGSBEHOV I NÆRINGA.....	4
1.5	KLIMAVENNIG MATPRODUKSJON	5
1.6	PRIORITERINGER	5
2	GRUNNLAGET FOR JORDBRUKSFORHANDLINGENE 2017	6
2.1	HOVEDAVTALEN FOR JORDBRUKET.....	6
2.2	NÆRINGSAVTALE OM INNTEKSMULIGHETER	6
2.3	NY STORTINGSMELDING OM JORDBRUKSPOLITIKKEN	7
3	IMPORTVERNET OG INTERNASJONALE FORHOLD	12
3.1	WTO	12
3.2	EØS.....	13
3.3	EFTA, INKLUDERT MERCOSUR	14
3.4	TTIP-FORHANDLINGENE.....	14
3.5	BREXIT.....	15
4	UTVIKLING I JORDBRUKET	16
4.1	SJØLFORSYNING.....	16
4.2	AREAL	17
4.3	MARKEDSSITUASJONEN.....	19
4.4	INNTEKTSUTVIKLINGEN I JORDBRUKET	23
4.5	INNTEKT OG INNTEKTSUTVIKLING FOR ULIKE PRODUKSJONER.....	24
4.6	INNTEKTSUTVIKLING OG LØNNSNIVÅ FOR LØNNSTAKERE.....	28
4.7	KOSTNADER FOR IKKE-VARIGE DRIFTSMIDLER.....	29
4.8	KAPITALKOSTNADER	30
4.9	PRODUKTIVITET	31
4.10	PRIS- OG VOLUMENDRINGER I MARKEDET.....	32
5	RAMME OG FINANSIERING	33
5.1	KRAV TIL ÅRETS JORDBRUKSFORHANDLINGER.....	33
5.2	FINANSIERING AV KRAVET	34
5.3	ØKONOMISKE UTSLAG AV KRAVET	36
6	LØFT INNTEKTENE TIL SMÅ OG MELLOMSTORE BRUK!	38
6.1	MÅLRETTEDE OG DIFFERENSIERTE VIRKEMIDLER	38
6.2	FORDELING ETTER BRUKSSTØRRELSE	38
6.3	FORDELING ETTER GEOGRAFI	42
6.4	FORSTERKE DEN GEOGRAFISKE OG STRUKTURELLE INNRETNINGEN AV TILSKUDDENE	43
6.5	INNFØRE DRIFTSVANSKETILSKUDD	43
7	KLIMAVENNIG MATPRODUKSJON	45
7.1	NORSK MATPRODUKSJON SVARER PÅ GLOBALE KLIMAUTFORDRINGER.....	45
7.2	FRAMTIDSRETTE KLIMAPOLITIKK FOR MATPRODUKSJON.....	46
7.3	KUNNSKAPSBASERT POLITIKK- OG VIRKEMIDDELUTFORMING.....	47
7.4	KLIMAVURDERING AV VIRKEMIDLENE I JORDBRUKSAVTALEN.....	50
7.5	KLIMAARBEIDET I LANDBRUKET MÅ SKJE PÅ DEN ENKELTE GÅRD.....	50
7.6	KLIMAVIRKEMIDLER OVER JORDBRUKSAVTALEN.....	52
8	INVESTERING OG NÆRINGSUTVIKLING	56

8.1	STORT INVESTERINGSBEHOV PÅ ALLE TYPER BRUK	56
8.2	NÆRINGSUTVIKLING	59
8.3	UTVIKLINGS- OG TILRETTELEGGINGSMIDLER, FYLKESMANNEN	61
8.4	MIDLER TIL KONFLIKTFOREBYGGENDE TILTAK JORDBRUK/REINDRIFT	62
8.5	KAPITALSITUASJONEN I LUF	62
8.6	OPPSUMMERING AV LANDBRUKETS UTVIKLINGSFOND (LUF)	62
9	VELFERD OG REKRUTTERING	64
9.1	VELFUNDERENDE VELFERDSORDNINGER ER VIKTIG FOR NÆRINGA	64
9.2	REKRUTTERING OG KOMPETANSE	66
10	KORN OG KRAFTFÔR	69
10.1	KORNAREAL OG AVLING	69
10.2	KORNØKONOMI	70
10.3	AREALTILSKUDD	70
10.4	MÅLPRIS	70
10.5	PRISNEDSKRIVINGSTILSKUDD	71
10.6	TILSKUDD TIL MATKORN	71
10.7	BEREDSKAPSLAGER AV SÅKORN	71
11	GROVFÔRBASERT HUSDYRPRODUKSJON	72
11.1	BEITE	72
11.2	NYDYR KING	73
11.3	STORFE	74
11.4	MELKEKU	76
11.5	BEVARINGSVERDIGE STORFERASER	79
11.6	GEIT	79
11.7	SAU OG LAM	81
11.8	HJORT	83
11.9	GRIS, KYLLING OG EGG	83
11.10	PELSDYR	85
11.11	BIRØKT	86
12	FRUKT, BÆR, GRØNNSAKER OG POTETER	87
12.1	MÅLPRISER	87
12.2	AVSETNINGSTILTAK	87
12.3	DISTRIKTSTILSKUDD FOR FRUKT, BÆR OG VEKSTHUSGRØNNSAKER (73.17)	88
12.4	DISTRIKTSTILSKUDD FOR POTETPRODUKSJON I NORD-NORGE	88
12.5	PRISNEDSKRIVING POTETSPRIT OG POTETSTIVELSE	88
12.6	AREAL- OG KULTURLANDSKAPSTILSKUDD	88
12.7	TILSKUDD TIL FRUKTLAGER	89
13	MILJØ OG ØKOLOGISK	90
13.1	ØKOLOGISK LANDBRUK	90
13.2	REGIONALE MILJØPROGRAM (RMP)	93
13.3	SPEIELLE MILJØTILTAK (SMIL)	94
13.4	UTVALGTE KULTURLANDSKAP OG VERDENSARVOMRÅDER	94
13.5	UTSIKTSRYDDING I KULTURLANDSKAPET	94
13.6	HANDLINGSPLAN FOR BÆREKRAFTIG BRUK AV PLANTEVERN MIDLER	95
14	ANDRE OMRÅDER OG TILSKUDDSORDNINGER	97
14.1	FRAKTTILSKUDD	97
14.2	FORSKNING	98
14.3	TILSKUDD TIL LANDBRUKSRÅDGIVING	98
14.4	UTVIKLING AV PLANTEMATERIALE- GRAMINOR	100
14.5	TILSKUDD TIL FRØAVL	100
14.6	TILSKUDD TIL ERSTATNINGSORDNINGER VED KLIMABETINGET AVLINGSSVIKT	101

14.7	TILSKUDD TIL DYREAVL MM	101
14.8	MANGLER VED GJØDSELPLAN ELLER SPRØYTEJOURNAL.....	102
14.9	PRODUKSJONSTILSKUDD OG SONEPLASSERING	103
14.10	DATAFLYT I LANDBRUKET - KOSTNADSEFFektivITET OG GOD RÅDGIVNING	103
VEDLEGG. FORDELINGSSKJEMA.....		104

1 Et løft for framtidig matproduksjon

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger Meld. St. 11 (2016-2017) «Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon» (Jordbruksmeldinga) og Stortingets behandling av denne ved Innst. 251 S (2016-2017) til grunn ved utforming av kravet til årets jordbruksforhandlinger.

1.1 Økt matproduksjon på norske ressurser

Fra behandlingen av jordbruksmeldinga har vi merket oss at en samlet næringskomite *«understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnytting, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer de fôr- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innlands etterspørsel og eksport.»* Videre understreker flertallet (alle unntatt SV) *«at norsk matproduksjon i størst mulig grad bør være basert på norske arealressurser.»* Gårdsbruka kan ikke bli større enn det ressursgrunnlaget tilsier. Skal vi øke norsk matproduksjon med utgangspunkt i norske jord- og fôrressurser, må vi sikre den geografiske produksjonsfordelingen. Økonomien i kornproduksjonen må styrkes samtidig som lønnsomhet i grovfôrproduksjon må bedres, særlig i grasområdene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at årets jordbruksoppgjør styrker lønnsomheten i å bruke tilgjengelig jord- og fôrressurser til matproduksjon.

1.2 Reduksjon av inntektsgapet

Inntekt er både et mål i seg selv og det viktigste virkemiddelet for å nå de andre måla i landbrukspolitikken. Inntekten til bonden henger etter andre grupper i samfunnet. Videreutvikling av velferdsordninger og bedre inntektsmuligheter er avgjørende for å sikre rekruttering til næringa.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at inntektsgapet til andre grupper reduseres betydelig.

1.3 Inntektsløft for små og mellomstore bruk

Det skal lønne seg å bruke norske arealer til matproduksjon, og alt jordbruksareal må utnyttes. Inntektsmulighetene må være tilstede innenfor en variert bruksstruktur for at norsk jordbruk skal kunne utnytte landets produksjonsmuligheter. Melk, storfekjøtt og småfe er avgjørende for god utnytting av jordbruksareal som ikke er egnet til annet enn gras.

For å snu utviklingen der betydelige jordbruksarealer går ut av drift, krever Jordbrukets forhandlingsutvalg at lønnsomheten løftes særskilt for små og mellomstore bruk.

1.4 Stort investeringsbehov i næringa

Investeringsbehovet i norsk landbruk er stort, blant annet som følge av krav til dyrevelferd og arbeidsmiljø, samt utfordringer knyttet til klima. Høyt kostnadsnivå i kombinasjon med lav lønnsomhet gjør det krevende for bonden å finansiere investeringene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at investeringsvirkemidlene i jordbruksavtalen økes og særlig prioriterer og målrettes mot små og mellomstore bruk.

1.5 Klimavennlig matproduksjon

I en verden med klimaendringer blir norsk matproduksjon stadig viktigere. Matproduksjonen må økes, samtidig som vi tar klimatrusselen på alvor. All mat, på alle typer bruk, må produseres mer klimasmart, uavhengig av hvor maten er produsert. Arbeidet med å redusere klimautslippene pr produsert enhet må prioriteres. Klimaarbeidet må gjennomføres på en slik måte at distriktspolitiske – og landbrukspolitiske målsettinger ivaretas. Det betyr at det skal være et landbruk over hele landet og at ressursgrunnlaget på den enkelte gård skal kunne utnyttes.

Næringa må settes bedre i stand til å ta klimavennlige valg. En kunnskapsbasert tilnærming er en forutsetning for å lykkes. Styrking av virkemidlene i jordbruksavtalen må prioriteres, sammen med forskning, avl, sortsutvikling og utvikling av ny teknologi. Det må legges til rette for bærekraftig grønn verdiskaping.

1.6 Prioriteringer

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at Regjeringa svarer på Stortingets klare føringer om å øke norsk matproduksjon med grunnlag i norske ressurser og redusere inntektsgapet til andre grupper.

Jordbrukets forhandlingsutvalg har følgende prioriteringer i årets oppgjør:

- **Inntektsgapet til andre grupper må reduseres.** Gode inntektsmuligheter og velferdsordninger er avgjørende for at ungdom skal velge landbruk.
- **Budsjettmidlene må økes og målrettes gjennom å styrke den strukturelle innretningen i tilskuddene. Fordeling av budsjettmidlene må brukes aktivt for å kompensere for naturgitte driftsulemper knyttet til struktur og geografi slik at vi sikrer et mangfold av bruk i hele landet.**
- **Styrke bruken av norske arealressurser**
 - o Korn er spesielt viktig for landets matsikkerhet og beredskapsevne. Kornøkonomien må styrkes.
 - o Lønnsomhet i grovfôrproduksjon, særlig i grasområder må bedres.
- **Landbruket må settes bedre i stand til både å redusere klimautslipp fra matproduksjonen per produserte enhet, tilpasse matproduksjonen til en ny klimavirkelighet og øke karbonbinding.**
- **Markedsmulighetene må sikres og utnyttes.** Vi må sikre hjemmemarkedet til norske råvarer gjennom velfungerende importvern og markedsordninger.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger kravet fram som grunnlag for videre forhandlinger i jordbruksoppgjøret 2017.

2 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene 2017

Ved behandlingen av Meld. St. 11 (2016-2017) er et samlet Storting enig om å opprettholde jordbruksforhandlingene.

«Komiteen støtter å opprettholde avtalesystemet for jordbruket. Dette gir jordbruksorganisasjonene innflytelse og medansvar for utforming av virkemidlene.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener jordbruksavtalesystemet er viktig for å oppnå målene i landbrukspolitikken på en smidig måte.

Bevilgninger over statsbudsjettet omfatter forhandlingene kalenderåret 2018 og eventuelle omdisponeringer innenfor rammen for 2017. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 01.07.2017 - 30.06.2018.

2.1 Hovedavtalen for jordbruket

Jordbruksforhandlingene er regulert gjennom Hovedavtalen for jordbruket. Avtalen hjemler organisasjonenes rett til forhandlinger om sentrale rammebetingelser for næringa. Gjennom Hovedavtalen påtar samtidig Jordbruket seg ansvar for å iverksette tiltak i samsvar med jordbruksavtalen (jfr. § 4.2 i Hovedavtalen). Hovedavtalen bygger på at det skal være et samsvar mellom de rettigheter Jordbruket har, og de plikter og det ansvar Jordbruket påtar seg.

Gjennom Hovedavtalen for jordbruket har Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag forhandlingsrett med Staten om priser og tiltak i jordbruket. Jordbruksoppgjøret er et inntektsoppgjør for yrkesutøvere i næringa.

Jordbruksforhandlingene skal føres med sikte på å nå de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp for utviklingen i næringa på kort og lang sikt. Dette understrekes også ved behandlingen av jordbruksmeldinga. *«Komiteen vil understreke at forhandlingene skjer innenfor de mål og retningslinjer som Stortinget har lagt for jordbruket. Overføringer fra staten som måtte være avtalt, er betinget av bevilgninger fra Stortinget. Dette følge både av Hovedavtales punkt 3.1 og av Grunnlovens § 75.»*

Dette forutsetter at jordbruksforhandlingene må avklare både priser, tiltak og øvrige virkemidler på en slik måte at jordbruket kan oppnå en inntektsutvikling i tråd med Stortingets forutsetninger, og innfri øvrige landbrukspolitiske mål.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at jordbruksforhandlingene gjennomføres i samsvar med Hovedavtalen.

2.2 Næringsavtale om inntektsmuligheter

Jordbruksforhandlingene handler først og fremst om å fastsette rammevilkår om bøndenes inntektsmuligheter kommende år. Stortinget har nylig løftet inntektsambisjonene for jordbruket og et samlet Storting har som klart uttrykt mål å redusere inntektsgapet til andre grupper i samfunnet. Bedre inntektsmuligheter vil løse mange utfordringer i norsk landbruk:

- Lysten for unge til å gå inn i landbruksyrket vil øke.
- Det blir mer attraktivt å fortsette i landbruket for de som er i næringa.

- Investeringsvnen vil øke. Det gir grunnlag for god dyrevelferd, økt matproduksjon og god klimatilpasning.
- Det vil bli mer interessant å holde areal i drift.
- Bygdesamfunn vil holdes levende.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at årets jordbruksoppgjør skal legge til rette for å redusere inntektsgapet til andre grupper i samfunnet.

2.3 Ny Stortingsmelding om jordbrukspolitikken

Regjeringen la i desember 2016 fram Meld. St. 11 (2016-2017) «Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon». Meldinga ble behandlet i Stortingets Næringskomité gjennom Innst. 251 S (2016-2017) framlagt for Stortinget 6. april. Meldinga og innstillingen blir behandlet av Stortinget 25. april.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at Stortingets næringskomité har hatt en lang og grundig prosess med behandlingen av meldinga. Landbrukspolitiske føringer for årets jordbruksoppgjør finner en i meldinga og Stortingets behandling av denne.

Jordbrukets forhandlingsutvalg har videre merket seg at Stortinget har gjort store endringer på mange sentrale punkter i forhold til meldinga. Endringene er gjort av ulike flertallskonstellasjoner. Det er også foretatt en rekke presiseringer både av en samlet komité og av ulike flertall. Flertallets merknader vil danne grunnlaget for en framtidig landbrukspolitikk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016-2017) Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon for årets jordbruksoppgjør.

2.3.1 Overordna mål

For knappe fem år siden vedtok Stortinget Meld. St. 9 (2011-2012) «Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords». Meldinga satte etter vårt syn et helt nødvendig fokus på å få til en økt matproduksjon i Norge.

I Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016-2017) går det fram at et samlet Storting ønsker å forsterke fokuset på økt matproduksjon i Norge. Stortinget understreker nå at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Stortinget vil at jordbrukspolitikken hovedmål skal være økt matproduksjon med grunnlag i norske ressurser en vil ha høyest mulig sjølforsyning.

Stortinget har nå følgende mål og delmål for jordbrukspolitikken, jf. kap 5 i Innst. 251 S (2016-2017)

Matsikkerhet og beredskap	Landbruk over hele landet	Økt verdiskaping	Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser
Sikre forbrukerne trygg mat	Sikre bruk av jord- og beiteressursene	Utnytte markedsbaserte produksjonsmuligheter	Redusere forurensingene og utslippene av klimagasser, økt lagring av karbon og klimatilpassing
Økt matvareberedskap	Sikre mulighetene for bosetting og sysselsetting	Sikre en konkurransedyktig og kostnadseffektiv verdikjede for mat med en jevnere maktfordeling	Bærekraftig bruk og vern av landbrukets areal (jordvern) og ressursgrunnlag.
God dyre- og plantehelse	Et mangfoldig landbruk med variert bruksstruktur og geografisk produksjonsfordeling	Videreutvikle Norge som matnasjon	Sikre kulturlandskapet og naturmangfoldet
Satse på avl, forskning, utdanning for å øke bruken av de biologiske ressursene	Sikre rekrutteringen	Sikre bondens inntekter og evne til å investere i gården	God dyrevelferd

Til målene påpeker «Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener landbrukspolitikken skal legge til rette for et aktivt landbruk over hele landet, og med en foretaksstruktur som bygger på lokale jord-, beite, skog- og utmarksressurser. Kvoteregioner for melk, fraktordninger og geografisk differensierte tilskudd er de viktigste virkemidlene for å sikre landbruk over hele landet. Det vil også i fremtiden være behov for en finmasket struktur på virkemidlene.»

I kravet til jordbruksoppgjøret legger Jordbrukets forhandlingsutvalg til grunn de mål og retningslinjer som er trukket opp i Stortingets behandling i Innst. 251 S (2016-2017). For å nå alle disse målene må næringa ha et bredt sett av målrettede virkemidler som påpekt av Stortingsflertallet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg har også merket seg at:

- Komiteen mener at arealressursene er den viktigste ressursen i jordbruket. Kunnskap i bruk og forvaltning av areal og biologiske prosesser er vesentlig for å utnytte disse.
- Komiteen viser til at formålet med å øke matproduksjonen er å øke selvforsyningsgraden, styrke beredskapen, og dekke etterspørselen.
- Komiteen viser til at regjeringen i jordbruksmeldingen varsler at «kostnadseffektiv matproduksjon» er hovedformålet med jordbrukspolitikken. Dette er i tråd med regjeringens politiske plattform. Komiteen støtter ikke dette som hovedformålet med jordbrukspolitikken, men anser en kostnadseffektiv verdikjede for mat som ett av flere virkemidler for å nå de overordnede målene.
- Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnytting, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer fôr- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at næringskomiteen gjennom utdyping av både mål og delmål i større grad vektlegger beredskap og klima. Viktigheten av å styrke bondens rammevilkår gjennom økt inntekt og investeringsevne, samt en jevnere maktfordeling i verdikjeden for mat, er løftet fram. Det samme er landbrukets avgjørende rolle for å sikre bosetting og sysselsetting over hele landet.

2.3.2 Økt matproduksjon og økt sjølforsyning

Formålet til jordbruket er å skaffe til veie nok og trygg mat til egen befolkning gjennom å produsere mat på en bærekraftig, rasjonell og ressurseffektiv måte. Matproduksjon er et samfunnsoppdrag med politiske målsettinger som forutsetter bruk av jord i Norge.

Forvaltning av jordbruksarealene må derfor ha et evighetsperspektiv. Lav sjølforsyning i Norge gjør oss sårbare for framtidige endringer i den globale matvaresituasjonen. I innstillingen til jordbruksmeldinga uttrykker en samlet komité:

«Komiteen understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnytting, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer de fôr- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport. Komiteen viser til at utgangspunktet for matproduksjonen er arealressursene. Forvaltningen av disse må derfor ha et evighetsperspektiv.» Videre sier komiteen «at arealressursene er den viktigste ressursen i jordbruket.»

Det må legges til rette for at bønder med lite ressursgrunnlag og utfordrende driftsforhold også kan oppnå et konkurransedyktig arbeidsvederlag. Også marginal og tungdrevet jord er verdifull for vår framtidige matproduksjon.

«Komiteen mener økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal skje på grunnlag av norsk grovfôrareal, beitebruk og norske fôrråvarer. Jordbrukspolitikken og virkemidlene må bygge opp under dette.»

«Komiteen viser til at kanaliseringspolitikken innebærer at norsk landbruk har en geografisk arbeidsdeling som gjør at det i størst mulig grad produseres korn på arealer egnet for dette, og at den grovfôrbaserte husdyrproduksjonen lokaliseres i områdene med gras- og beitearealer. Denne arbeidsdelingen er avgjørende for å sikre en høyest mulig samlet produksjon ut fra de norske arealene. Komiteen understreker at kanaliseringspolitikken med den geografiske arbeidsdelingen ligger fast og at virkemidlene i jordbrukspolitikken må bygge opp under denne.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil prioritere tiltak som sikrer mulighet for å øke norsk matproduksjon basert på norske fôrressurser på en klimavennlig og bærekraftig måte. Hele landet må utnyttes, med en geografisk produksjonsfordeling som maksimerer totalproduksjonen. For å få til dette må det legges til rette for økt kornproduksjon i kornområdene og for god utnytting av grasarealene med stimulans til grovfôretende dyr i grasområdene. Det innebærer at både økonomien i kornproduksjonen og grasbasert husdyrhold må styrkes.

2.3.3 Importvern

Importvernet er en av bærebjelkene i den norske landbruksmodellen. Dette understrekes også av et samlet Storting. Videre uttrykker en samlet komité:

«Komiteen mener et velfungerende og forutsigbart importvern for landbruksprodukter er en forutsetning for å kunne opprettholde et landbruk over hele landet og øke matproduksjonen. Et fortsatt velfungerende og forutsigbart importvern er viktig for hele verdikjeden for mat.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at uten et effektivt importvern vil det være umulig å nå landbrukspolitiske mål om matproduksjon, landbruk over hele landet og økt verdiskaping. Importvernet er helt avgjørende for å sikre avsetningen av norske jordbruksprodukter til en pris tilpasset norsk kostnadsnivå og produksjonskostnader gitt av naturgitte forhold.

2.3.4 Inntektsmål

Inntekt er både et mål og et virkemiddel for å nå andre landbrukspolitiske mål. Dette understrekes også av Stortinget. «Komiteen støtter å ha et eget mål om inntekt. Inntekt er det viktigste virkemiddelet for å sikre flere av målene for jordbruket, som rekruttering, investeringer og økt norsk matproduksjon.»

Fram til nå har Stortinget hatt som mål å legge til rette for en inntektsutvikling på linje med andre grupper i samfunnet. Når Stortinget nå setter høyere ambisjoner for jordbruket knyttet til matproduksjon og økt verdiskaping, er det også logisk at Stortinget også øker ambisjonene knyttet til inntekt. Det har Stortinget gjort og angir følgende inntektsmål:

«For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpasning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.»

Jordbruket har påtatt seg det økonomiske ansvaret for overproduksjon. Det innebærer at faglaga ikke kan kreve kompensasjon for inntektstap som følge av overproduksjon. For å få økte inntekter i de ulike produksjoner, er en helt avhengig av et marked i balanse. Vel-fungerende markedsordninger og importvern er avgjørende for at jordbruket kan påta seg ansvaret. Uten et samvirkebasert markedsbalanseringssystem med verktøykasse med effektive reguleringsvirkemidler, har ikke jordbruket muligheter til selv å bringe markedet i balanse.

Jordbruket er av de næringer med høyest produktivitetsvekst. Budsjettmemnda for jordbruket har beregnet en produktivitetsutvikling 2006-2016 på 4,0 prosent for arbeid, 1,1 prosent for kapital og sammenveid 2,8 prosent for arbeid og kapital. Produktivtetsveksten er viktig for inntektsutviklingen i jordbruket. De siste årene står arbeidsproduktivtetsframgangen for om lag halvparten av inntektsveksten i jordbrukssektoren.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at årets jordbruksoppgjør må redusere inntektsgapet til andre grupper i samfunnet. Størrelsen på reduksjonen vil bl.a være avhengig av markedssituasjonen og produktivitetsutviklingen.

2.3.5 Variert bruksstruktur

Norge er et langstrakt land med store forskjeller i klima og produksjonsforhold. Det er betydelig vanskeligere å drive jordbruk i større skala i områder med små, bratte teiger inneklemt blant fjell og fjord enn på flatbygdene. En variert bruksstruktur er derfor en forutsetning for å kunne ha et landbruk over hele landet. Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at næringskomiteen i kap 12.1 i innstillingen har flere merknader knyttet til viktigheten av en strukturell innretning av virkemidlene.

«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at flere av produksjonstilskuddene er differensierte etter struktur for å stimulere til et mangfoldig landbruk. For å gi grunnlag også for små og mellomstore bruk mener flertallet at disse virkemidlene må videreføres i minst samme omfang som i dag. Dagens tilskudsprofil innebærer en naturlig nedtrapping i tilskudd per dyr ved økt driftsomfang. Flertallet mener at dette er naturlig for at produksjon utover et visst driftsomfang i hovedsak baseres på markedsinntektene.» Mindretallet går enda lenger i sine merknader i å forsterke den strukturelle innretningen.

Med bakgrunn i komiteens mål om landbruk over hele landet gjennom et mangfoldig landbruk med en variert bruksstruktur, mener Jordbrukets forhandlingsutvalg at det er helt nødvendig å forsterke den strukturelle innretningen på virkemidlene. En

styrking av budsjettmidlene er viktig for å utjevne ulikheter innad i jordbruket, og mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet.

2.3.6 Markedsbalansering

Markedsbalansering er en av bærebjelkene i norsk landbrukspolitik

Markedsbalansering er sentralt for å opprettholde et aktivt landbruk over hele landet, og slik kunne øke norsk matproduksjon med utgangspunkt i norske arealressurser. Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at næringskomiteen ved behandlingen av jordbruksmeldinga har flere merknader som konstaterer viktigheten av velfungerende og konkurransenøytrale markedsordninger, og slår fast produsentsamvirkenes sentrale rolle i å utøve markedsbalansering.

«Flertallet vil videreføre produsentenes ansvar for markedsbalansen og deres ansvar for å finansiere alle balanseringstiltak. Derfor ønsker flertallet at produsentsamvirkene fortsatt skal stå for markedsbalanseringen. Markedsordningene for ku- og geitemelk, kjøtt, egg, korn, eple og matpotet videreføres i samsvar med dette. Samvirkets tildelte markedsregulatorrolle må ikke være konkurransevidende for noen. Flertallet vil peke på markedsregulators mottakplikt fra alle produsenter, og at dette er viktig for et landbruk over hele landet. Videre er markedsregulators forsyningsplikt viktig for å sikre alle aktører i matindustrien like muligheter til råvaretilgang.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil fremheve viktigheten av gode markedsbalanseringsmuligheter for å kunne styrke inntektsutviklinga i norsk jordbruk, og nå Stortingets mål om økt norsk matproduksjon med utgangspunkt i norske arealressurser.

Nødvendige endringer i markedsordningene for egg og kjøtt

Flertallet viser videre til at det framover vil «bli større behov for produksjonsregulerende tiltak for å oppnå en effektiv regulering av produksjon i forhold til etterspørsel i markedet». Nortura og KLF har et felles forslag til endringer i markedsordningene for egg og kjøtt som vil bidra til å styrke markedsbalanseringen for disse produksjonene, herunder styrke mulighetene for produksjonsregulerende tiltak. Næringskomiteens flertall «ber regjeringen om å utrede forslaget lovmessige grunnlag, samt vurdere bransjerådets funksjon og sammensetning med tanke på en drøfting i jordbruksforhandlingene for 2017».

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til forslaget fra Nortura og KLF om endringer i markedsordningene for kjøtt og egg, og felles brev sendt Næringskomiteen med kommentarer og konkrete forslag til forskriftsendringer knyttet til forslaget om opprettelse av et felles råd for markedsbalansering datert 1. mars 2017.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at de nødvendige endringer blir gjort i Forskrift om unntak for samarbeid mv. innen landbruk og fiske, FOR-2004-04-23-651 for å kunne etablere et felles råd for markedsbalansering av kjøtt og egg i tråd med forslaget fra Nortura og KLF. Det må legges til rette for etablering fra 1. januar 2018.

Videreføre generisk markedsføring finansiert over omsetningsavgiften

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at det ved Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016-2017) ikke er flertall verken for Regjeringens forslag om å avvikle muligheten til å finansiere opplysningskontorene over omsetningsavgiften eller andre forslag til endringer av opplysningsvirksomheten.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at gjeldene opplysningskontorer videreføres og at finansiering av generisk markedsføring av landbruksvarer skjer over omsetningsavgiften som i dag.

3 Importvernet og internasjonale forhold

For å nå regjeringen og Stortingets mål om økt jordbruksproduksjon og landbruk over hele landet, er importvernet helt sentralt. Næringskomiteén skriver i sin innstilling til Stortinget om Jordbruksmeldinga at «...*et velfungerende og forutsigbart importvern for landbruksprodukter er en forutsetning for å kunne opprettholde et landbruk over hele landet og øke matproduksjonen*». Kostnads- og lønnsnivå, geografi, topografi og klima bidrar til å gjøre norsk landbruk mindre konkurransedyktig på pris, og nødvendiggjør et solid importvern. Rundt 80% av landbruksvarene importeres tollfritt, men for de få produktene vi har forutsetning for å produsere i Norge trenger vi beskyttelse. Mange av disse produktene har allerede i dag et svakt tollvern. Internasjonale handelsavtaler setter rammer for Norges muligheter for å bruke tollvern og gi støtte. Forhandlingene i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) og forhandlinger gjennom EØS og EFTA er derfor avgjørende for handlingsrommet for norsk landbrukspolitikk.

3.1 WTO

Doha-forhandlingene i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) har pågått siden 2001 uten at man har kommet fram til en endelig avtale.

Under det siste ministermøtet i Nairobi desember 2015, ble partene enige om å avvikle eksportstøtta. Det var også enighet om å jobbe videre med de andre delene av Doha-mandatet som ikke er fullført. Dette gjelder blant annet regler for støtte og toll på landbruksprodukter.

Bortfall av eksportstøtta er et svært krevende vedtak for norsk landbruk. Norge bruker i praksis eksportsubsidier på ost, svinekjøtt og bearbeidede landbruksvarer. Mest direkte effekt vil utfasingen ha for merkevareeksporten av ost, som utgjør 8-9 % av norsk melkeproduksjon. Dette innebærer at 120 millioner liter melk, tilsvarende 550 gjennomsnittlige melkebruk, mister sitt marked. For bonden betyr dette 525 mill. kroner i tapte produksjonsmuligheter.

Ved behandlingen av Stortingsmelding nr 29 (2014-2015) om globalisering og handel i januar 2016 vedtok stortingsflertallet at Norge måtte ha muligheten til å bruke hele perioden fram til utgangen av 2020 for å utfase/fjerne eksportstøtten. Samtidig var det også bred enighet i Stortinget om å innføre avbøtende tiltak for å kompensere for bortfall av eksportstøtte, uten at Regjeringen ennå har innført slike tiltak.

Regjeringen har gjennomført en omlegging av prisutjevningen på melk som følge av eksportstøttevedtaket, der avgiften på yoghurt ble tatt bort, og dermed styrket konkurransekraften til norsk yoghurt i det norske markedet. Dette er positivt, men ikke nok for å kompensere for tapet norske bønder blir påført ved bortfall av eksportstøtta. Næringskomiteen etterlyser også i sin innstilling til Stortinget en konkretisering av vurderingen av avbøtende tiltak.

Jordbrukets forhandlingsutvalg fastslår at bortfall av eksportstøtte er svært krevende for norsk landbruk. Vi forventer at regjeringen tilbyr næringen avbøtende tiltak for å kompensere for bortfallet. Disse tiltakene må komme utenom jordbruksavtalen, og i tillegg til endringene i omsetningsavgifta.

I desember 2017 er det nytt ministermøte i Buenos Aires, Argentina. Fram mot ministermøtet er det særlig fokus på internstøtte. Reduserte muligheter for bruk av støtte kan slå spesielt negativt ut for Norge, som fremdeles benytter seg av produksjonsavhengig støtte for å opprettholde produksjon og regulere markedet gjennom målpriser.

Flertallet i Stortingets næringskomité peker på at et velfungerende importvern også framover vil være avgjørende for å sikre det norske prisnivået, og vil ikke støtte forslaget som ensidig svekker Norges rettigheter i WTO-avtalen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at Regjeringen ikke godtar et forhandlingsresultat i WTO som innskrenker handlingsrommet for å gi støtte til norsk landbruk eller reduserer tollvernet for norske landbruksprodukt. Forhandlingsutvalget forventer at Regjeringen bruker handlingsrommet i WTO til å styrke norsk landbruk.

3.2 EØS

3.2.1 Artikkel 19

Artikkel 19 regulerer handel med basis landbruksvarer. Avtalen slår fast at partene skal søke en gradvis liberalisering med handelen, men at liberaliseringen skal skje på gjensidig fordelaktig basis og innenfor partenes landbrukspolitiske rammer. Det har vært to forhandlingsrunder siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. I avtalen som gjelder fra 2012 ble det framforhandlet en økning av de tollfrie kvotene inn til Norge på ost fra 4500 tonn til 7200 tonn, en tollfri kvote på 900 tonn storfe, 800 tonn kylling og 600 tonn svin. I tillegg fikk EU tollettelse/importkvoter på bl.a. frukt, grønt, skinker og pølser og fjerning av toll på lave tollsatser. Mens EU i stor grad har utnyttet kvotene, har Norge ikke fylt opp de gjensidige kvotene inn til EU. Handelsbalansen mellom EU og Norge er nå svært skjev, med en faktor 1 til 6 i EUs favør. Importen fra EU er mer enn doblet siste ti årene.

Norge startet i 2015 en ny forhandlingsrunde med EU om artikkel 19. Avtalen ble ferdigforhandlet 5.april i år, og skal nå behandles av Stortinget og EUs organer. Avtalen innebærer en økning i den tollfrie importkvoten inn til Norge av ost på 1200 tonn, 2550 tonn økning i kvoter på kjøttprodukter og 12 millioner kroner økning i kvoten for blomstrende potteplanter. I tillegg er det gitt en økning i importkvoten på mais og innført nulltoll for noen landbruksvarer uten beskyttelsesbehov.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til behandlingen av jordbruksmeldinga hvor komiteens flertall (alle unntatt H, Frp): *«viser til flertallsmerknad fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti til jordbruksoppgjøret 2016 (Innst. 412 S (2015-2016)): «.....mener forhandlingene med EU, de såkalte artikkel 19-forhandlingene, i størst mulig grad må skjerme norsk landbruk.»*

«Komiteen viser for øvrig til at forhandlingene skal skje innenfor rammene av partenes respektive landbrukspolitikk og på gjensidig fordelaktig basis og mener det er viktig å holde fast på disse prinsippene.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener innrømmelsene regjeringen har gitt til EU i artikkel 19 vil vanskeliggjøre oppfyllelsen av regjeringens mål om økt norsk matproduksjon. Ved å gi permanent økt markedsadgang gjennom kvoter gir man EU gunstigere importvilkår på bekostning av nåværende og framtidig norsk produksjon. Eksempelvis vil økt importkvote bare på storfekjøtt utgjøre ca 100 mill. kr i tapt verdiskaping, og økningen i ostekvoten tilsvarer 70 melkebruk. Dette kommer i tillegg til den krevende situasjonen med bortfall av eksportstøtte, som rammer 8-9% av norsk melkeproduksjon. Innrømmelsene vil også øke ubalansen i artikkel 19-avtalen, som allerede i dag ikke oppfyller kravet om gjensidig fordelaktighet.

3.2.2 Protokoll 3

Protokoll 3 i EØS-avtalen regulerer handel med bearbejdede produkter. Handelen med disse produktene er i utgangspunktet del av det frie varebyttet, men partene kan bruke toll og støtte innenfor RÅK-ordningen (råvarepriskompensasjonsordningen) for å kompensere for ulik råvarepris. RÅK-industrien er en betydelig avtaker av norske landbruksråvarer. I 2016 inngikk ca 14% av den totale melkeproduksjonen, 72% av matkornet, 14% av bær- og fruktproduksjonen, 10% av eggproduksjonen, 5% av potetproduksjonen og 2% av total kjøttproduksjon som råvarer i RÅK-industrien. Vi har sett en sterk økning i importen av disse produktene. Siden 2005 har økningen vært på 45% (utenom øl og mineralvann). Fra 2015 til 2016 var økningen av samme typen varer på 2,7%. Mens EUs priser på landbruksvarer er redusert og har nærmet seg verdensmarkedspriser siden ordningen ble innført i 2014, har norske priser økt. Dette er ikke kompensert med lavere toll inn til EU eller høyere toll inn til Norge. Norge må derfor bruke stadig mer midler til prisnedskrivning for å utjevne råvareprisforskjellen og dermed kompensere for styrket konkurransekraft i EU. I 2016 ble det utbetalt 246 millioner kroner i tilskudd til 100 062 tonn ferdigvarer gjennom RÅK-ordningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at konkurransekraften for norske RÅK-varer under protokoll 3 i EØS-avtalen opprettholdes gjennom tilstrekkelige prisnedskrivningsmidler.

3.3 EFTA, inkludert Mercosur

I tillegg til EØS-avtalen, inngår Norge stadig nye avtaler gjennom EFTA. 27 avtaler er allerede inngått, og flere er under forhandling. Forhandlingene med Kina er gjenopptatt, avtaler med land som Mexico, Canada og SACU (sørlige afrika) reforhandles. Flere av landene EFTA er i forhandlinger ønsker å eksportere varer som kan konkurrere med norske landbruksvarer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er spesielt bekymret for de forestående forhandlingene med de latin-amerikanske landene samlet i Mercosur. Land som Brasil er blant verdens største eksportører av kjøtt og korn.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at Regjeringen i disse bilaterale handelsforhandlingene ikke gir innrømmelser på landbruksområdet som innskrenker norske bønders muligheter for å produsere landbruksprodukt til eget marked.

Forhandlingsutvalget advarer spesielt mot å gi innrømmelser til landene i Mercosur, og har tidligere advart mot å starte forhandlinger med denne handelsblokken.

3.4 TTIP-forhandlingene

EU og USA har siden 2013 forhandlet om et transatlantisk handels- og investeringspartner-skap (TTIP). Avtalen er etter valget i USA i 2016 lagt på is, men er ikke endelig avvist og kan starte opp igjen etter en tid. TTIP kan få store konsekvenser for norsk landbruk, særlig om Norge skulle velge å tilslutte seg avtalen. NUPI/NIBIO la i november i fjor fram en utredning som viste at norsk landbruk ville bli hardt rammet om Norge skulle inngå en eller annen form for handelsavtale med USA. Utredningen viste at den norske produksjonen ville falle med mellom 10 og 40%, og at det ville kreve en økning i støtten på mellom 1,2 og 8 milliarder kroner å opprettholde produksjonen. Lønnsomheten vil svekkes betydelig i alle scenariene NUPI/NIBIO brukte.

Jordbrukets forhandlingsutvalg advarer regjeringen mot å starte forhandlinger med USA eller å tilslutte seg en TTIP-avtale som gir dårligere rammevilkår for norsk landbruk.

3.5 Brexit

23. juni 2016 stemte det britiske folket for at Storbritannia skal gå ut av EU. 29.mars i år starta utmeldingsprosessen. Det er fortsatt for tidlig å konkludere med hvordan dette vil slå ut for norsk landbruk. Men inngåelsen av en egen handelsavtale med Storbritannia kan gi ytterligere press på det norske landbruksvaremarkedet. Dette vil komme i tillegg til en eventuell artikkel 19-avtale. Regjeringen slår selv fast i sin foreløpige rapport at de norske defensive landbruksinteressene kan bli satt under press ved eventuelle forhandlinger. Eventuelle innrømmelser til EU i artikkel 19-forhandlingene må justeres ned når ett av medlemslandene går ut av unionen. Ellers vil Norge betale dobbelt, ved både å gi Storbritannia innrømmelser gjennom artikkel 19 nå og gjennom eventuelle framtidige forhandlinger.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at Norge i eventuelt framtidige forhandlinger med Storbritannia ikke gir Storbritannia økt markedsadgang for landbruksprodukter. Artikkel 19-forhandlingene må justeres i forhold til at det er et land mindre i EU.

4 Utvikling i jordbruket

Noen sentrale utviklingstrekk i jordbruket oppsummeres i tabellen under.

Tabell 1 Sentrale utviklingstrekk 2006 – 2016. 2011=100

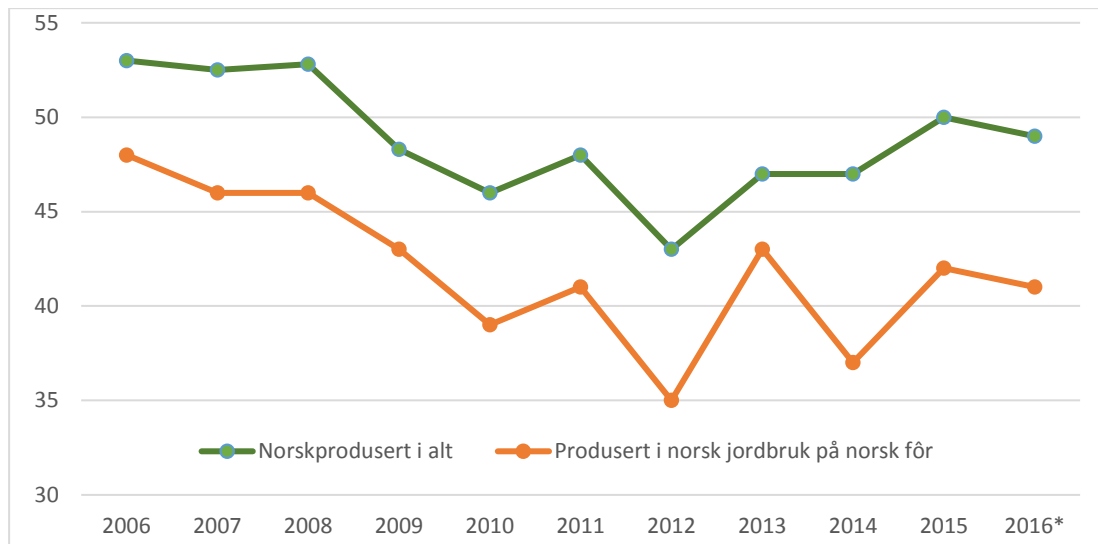
År	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1 Befolkning i Norge	94	95	96	97	99	100	101	103	104	105	106
Areal og kraftfôr											
2 Jordbruksareal i drift	104	103	103	102	101	100	99	99	99	99	99
3 Fulldyrka jord	105	104	103	102	101	100	99	99	99	99	99
4 Kornareal	107	105	104	103	101	100	99	97	97	94	94
5 Kraftfôrforbruk	94	96	100	97	99	100	105	107	107	108	107
Husdyrproduksjonene											
6 Melk, ku	102	104	103	102	102	100	102	103	102	104	103
7 Storfekjøtt	107	104	106	104	103	100	97	99	96	98	100
8 Sau/lam	108	100	103	102	104	100	104	101	103	109	111
9 Svin	89	90	94	95	98	100	102	99	100	103	105
10 Fjørfe	74	83	99	96	98	100	106	116	118	109	110
Import, landbruksvarer											
11 Import av landbruksvarer, verdi	-	73	85	85	88	100	109	119	128	142	149
12 Import av landbruksvarer, volum	-	87	90	86	94	100	109	112	114	109	111
Sjølforsyningsgrad*											
13 Selvforsyningsgrad	54	52	52	48	46	48	48	47	47	50	49
14 Selvforsyningsgrad, jordbruk	52	51	50	46	46	47	47	46	45	48	47
15 Selvforsyningsgrad, jordbruk, produsert på norsk fôr	48	45	45	42	39	41	40	37	37	42	41
Arbeidsforbruk											
16 Arbeidsforbruk i jordbruket	121	117	112	107	102	100	98	96	94	91	89

Kilder: Landbruksdirektoratet, Budsjettnemnda for jordbruket: Resultatkontrollen, Totalkalkylen for jordbruket

*: Linjene 13, 14 og 15 viser selvforsyningsgraden i perioden 2005 - 2015, regnet på energibasis (Resultatkontrollen). Tallene for 2016 er foreløpige anslag.

4.1 Sjølforsyning

Sjølforsyningsgraden er definert som hvor stor andel norsk produksjon utgjør av matvareforbruket på engrosnivå, regnet på energibasis. Den gir følgelig en beskrivelse av hvor stor andel av dagens forbruk som er produsert i Norge.

Figur 1: Utviklingen i sjølforsyningsgrad målt i prosent av matvareforbruket og hva som er produsert på norsk fôr. Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket, Utredning 3/2017

Sjølforsyningsgraden for 2016 er beregnet til å være 49 prosent, en reduksjon på 1 prosentpoeng fra 2015. Forklaringen ligger i lav matkornproduksjon. Andelen produsert på norsk fôr går også ned 1 prosentpoeng til 41 prosent. En økt satsing på norsk kornproduksjon vil styrke beredskapen, øke verdiskapingen og gi en høyere sjølforsyningsgrad.

Det er et potensiale for å øke sjølforsyningen. Norskandelen av grønnsaker, poteter, frukt og bær er lav. Her har norsk jordbruk gode forutsetninger for å produsere mer av det som etterspørres i markedet. Mest bekymringsfullt er det at norskandelen av storfekjøtt er under 80 prosent.

4.2 Areal

Arealressursen er helt fundamental for all jordbruksproduksjon. Målet om økt matproduksjon kan bare realiseres dersom arealene i drift opprettholdes, og helst økes. I overkant av 3 prosent av landarealet i Norge er jordbruksareal, noe som innebærer at jordbruksarealet per innbygger er i underkant av 1,55 dekar fulldyrket areal. Tall fra FAO (2011) viser at Norge har mindre dyrket areal per innbygger enn våre naboland Finland og Sverige. I 2011 hadde Norge 1,7 daa/innbygger, mens Finland og Sverige hadde hhv. 4,2 og 2,8 daa/innbygger. Tabellen nedenfor viser utviklingen i fulldyrket areal per innbygger i Norge over tid.

Tabell 2 Utvikling av fulldyrket jordbruksareal i daa pr innbygger i perioden 1999-2016. Kilde: Budsjettnemnda, Resultatkontrollen 2017.

	1999	2005	2010	2016
Fulldyrka areal pr innbygger	2,00	1,88	1,71	1,54

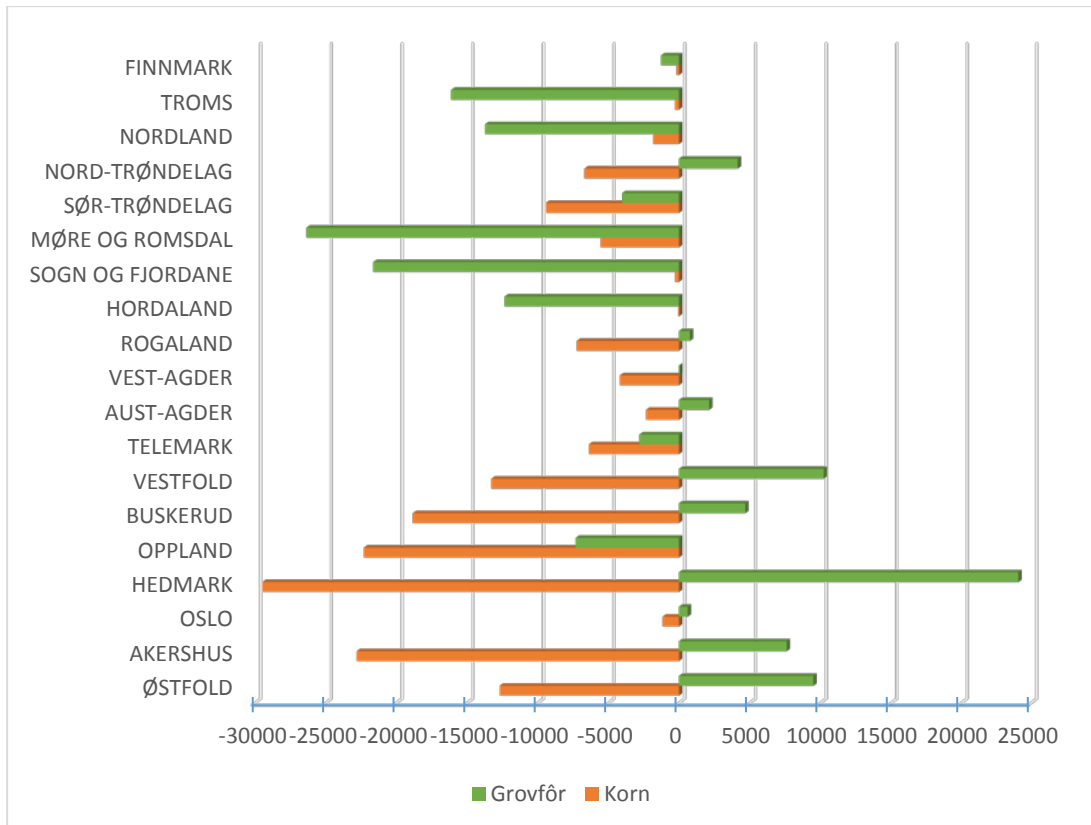
Det totale jordbruksarealet i drift er redusert med 5,2 prosent fra 2005 til 2016. Av disse er 3,3 prosent relatert til innføring av digitale kart i perioden 2006-2013. En kan ikke si om denne nedgangen skyldes mer nøyaktige målinger, eller tidligere nedgang som ikke var fanget opp. Budsjettnemnda for jordbruket har prognosert en videre nedgang i jordbruksarealet. Bonden må finne bedre lønnsomhet i å bruke tilgjengelige arealressurser.

Resultatkontrollen viser at store kornområder er gått ut av drift de siste årene. Kornarealet er redusert med 366 000 daa fra 2005 til 2016. Til sammenligning er kornarealet i Buskerud og Oppland samlet på 385 000 daa. Disse kornområdene er delvis erstattet med eng og beite. Siste år har derimot kornarealet økt med 22.000 dekar, blant annet som følge av at det har vært gode grasavlinger og mye grovfôr til salgs. Enkelte har derfor lagt tilbake noe grasareal til korn. Det er et politisk mål om å øke matproduksjonen på norske ressurser, og kornproduksjonen er sentral for å oppnå dette, både gjennom produksjon av matkorn og kornproduksjon til kraftfôr. Det er derfor viktig at ikke den lille økningen i kornareal siste år bare blir et enkelttilfelle, men at arealnedgangen for korn snus permanent.

Samtidig som den langsiktige trenden har vært at kornareal erstattes med eng og beite, går betydelige eng og beitearealer på Vestlandet og i Nord- Norges ut av drift. Arealnedgangen kan forklares med at små teiger og arealer med vanskelig arrondering har gått ut av drift på grunn av effektivisering.

Det omdisponeres årlig betydelig jordbruksareal til andre formål. I 2015 ble det omdisponert rundt 6300 daa dyrket jord, en markant økning fra året før. Stortingets nye mål for omdisponering er redusert fra 6000 til 4000 dekar per år, og regjeringen skal foreslå tiltak for å sikre at det nye målet nås. **For å nå målet er det nødvendig med et faglig kunnskapsgrunnlag for hvor mye dyrket og dyrkbar jord som planlegges omdisponert og for hva som reelt er bygget ned. Forhandlingsutvalget vil understreke viktigheten av et slikt faglig kunnskapsgrunnlag og at riktige tall rapporteres.**

En betydelig del av jordbruksarealet består av bratte og små teiger. Dette er areal det er viktig for å øke norsk matproduksjon med grunnlag i norske ressurser. 30 prosent av grasteigene og 10 prosent av kornteigene er på arealer under 10 dekar. Det er disse minste teigene som må få økt fokus i virkemiddelbruken fremover. Det er grunn til å anta at det er disse skiftene, i marginale områder av landet, som først går ut av drift ved bruksnedlegginger. Dette synliggjør behovet for målrettede virkemidler som kan sikre at disse arealene fortsatt brukes til matproduksjon. En annen viktig arealressurs er utmarksbeitene. Ifølge NIBIO kan fôropptaket på disse arealene doubles. Dette må stimuleres med midler til organisert beitedrift, seterdrift og beitetilskudd.

Figur 2 Endringer i grovfôrareal og kornareal i fylkene i dekar fra 2010 til 2016. Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 2 viser at engarealet går mye ned i Nord-Norge og ikke minst på Vestlandet. I de sentrale Østlandsfylkene har noe kornareal blitt erstattet med gras i denne perioden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at til tross for en politisk omforent målsetting om økt norsk matproduksjon, fortsetter den negative utviklingen av jordbruksarealer i drift. Til tross for at Norge er det landet i Europa med lavest tetthet av folk, har vi stort press på nedbygging av verdifull matjord. Denne nedbyggingen og brakkleggingen av areal er stikk i strid med målsettingen om økt matproduksjon og delmålet om bærekraftig bruk og vern av landbrukets areal og ressursgrunnlag.

4.3 Markedssituasjonen

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil peke på at god markedsbalanse er viktig for inntektsdannelsen. Vi vil også peke på at kjøpekraften er sterk og at norske forbrukere er blant de som bruker minst andel av inntekten til å kjøpe mat. Siste forbruksundersøkelse fra 2012 viser at vi bruker knappe 12 prosent av inntekta på mat og alkoholfrie drikkevarer.

4.3.1 Kumelk

I kvotedrøftingene 2016 ble forholdstallet for disponibel kvote fastsatt til 0,98 for kvoteåret 2017. Prognosen gir en produksjon på 1507 mill. liter og økt kvoteoppfyllingsgrad. Importen av ost økte også i 2016 (+1000 tonn). Hoveddelen av importen kommer fra EU. Regjeringens nylig inngåtte avtale med EU om en økning av importkvotene for ost fra EU med 1.200 tonn til 8.700 tonn vil forsterke importveksten framover. Importen av yoghurt ble redusert, blant annet som følge av redusert avgift på melk til yoghurt i PU-ordningen. Effekten av dette har vært styrket konkurransekraft for norsk yoghurt.

4.3.2 Geitemelk

For 2017 ble forholdstallet for disponibel kvote for geitemelk justert ned til 0,96. Prognosen for 2017 viser bedre anvendelse av geitemelka. Det forventes økning både av brunost og hvitost. Produksjonen av fôr forventes å halveres og utgjør nå ca 3 prosent av produksjonen. Med tilsvarende utvikling i 2018, vil hele geitemelkproduksjonen gå til menneskemat.

4.3.3 Kjøtt

Den oppdaterte prognosen fra Nortura Totalmarked for markedssituasjonen fra mars 2017 viser at vi har et mindre overskudd av svinekjøtt, og et betydelig overskudd av sau/ lam. For storfekjøtt er underskuddet fortsatt stort.

Tabell 3 Prognose kjøtt og egg 2017. Kilde Nortura Totalmarked

	Produksjon	%	Anslag import	Salg	%	Markedsbalanse
Storfe/kalv	83 500	103	7 570 (1)	102 400	98	- 11 300
Sau/lam	26 100	103	1 006 (2)	25 900	105	+ 1 200
Gris	136 900	100	1 500 (3)	137 300	101	+ 1 100
Egg	63 200	103	290 (4)	62 800	101	+ 650

1. For storfe er det inkludert en antatt SACU-import av 4.921 tonn storfekjøtt m/ben, WTO-kvoten på 1084 tonn, EU-kvoten på 900 tonn og GSP-kvoten på 665 tonn biffer og fileter (omregnet til storfekjøtt m/ben).
2. Importen inkluderer WTO-kvoten på 206 tonn, import av 600 tonn fra Island og 200 tonn SACU m/ben.
3. Inkludert spekk på 750 tonn og 150 tonn av WTO-kvoten på 1.381 tonn. Inkluderer også EU-kvoten på 600 tonn..
4. Forutsetter i prognosen inntak av EU-kvoten på 290 tonn egg.

4.3.4 Gris

I 2016 ble hele kvoten på 1.900 tonn svinekjøtt til reguleringseksport benyttet. Det kan se ut til at det vil være behov for noe reguleringseksport også i 2017. Produktivitetsframgangen er stor på grunn av bedre dyrematerialet og purkene produserer flere smågris i året. Budsjett-nemnda har beregnet pristapet på grunn av markedsoverskuddet til 28 mill. kroner i 2016 og 157 mill. kroner i 2017.

4.3.5 Egg

Etter flere år med overskudd, er det nå bedre markedsbalanse i eggmarkedet. Det vil fortsatt være behov for produksjonsregulerende tiltak for å kunne ta unna forbrukstoppene inn mot jul og påske. Engrosprisen forventes å være stabil.

4.3.6 Storfe

Den økte produksjonen av storfekjøtt skyldes flere okser til slakt og høyere slaktevekter på disse. En forventer fortsatt økning i ammekubestanden med 6.200 dyr i 2017 og ytterligere 6.200 dyr i 2018. Denne økningen er noe større enn nedgangen i bestanden av melkeku på 4.400 dyr i 2017 og 3.900 dyr i 2018. Nedgangen i melkekyr knytter seg til reduserte melkekvote og økt avdrått. Netto tilvekst i kyr er ca 2.000 dyr pr år. Nortura har beregnet at det trengs en vekst på 4.500 kyr i året de neste 13 årene for å dekke opp markedet med norsk produksjon (forutsatt innførsel av importkvotene).

4.3.7 Sau og lam

Reguleringslageret ved inngangen av året var på 3.200 tonn. Uten at saueprodusentene hadde respondert markedet med tidlig slaktning og noe lavere vekter, ville overskuddet fra 2016 blitt

enda større. Det er satt i gang betydelige markedskampanjer og det gis store prisreduksjoner ved uttak av frossen vare fra reguleringslager. Det er forventet at dette vil redusere lageret vesentlig. Budsjettnemnda har beregnet pristapet til 103 mill. kroner i 2016 og 197 mill. kroner i 2017.

4.3.8 Kylling

Produksjonen av kylling ble redusert med 14 prosent i 2015. Beregnet engrossalg av hel kylling viser en nedgang på om lag 12 prosent. For 2016 ble det en økning i salget, slik at produksjonen gikk noe opp. Det forventes ytterligere økning i 2017 (5.900 tonn) og kyllingsproduksjonen forventes snart å komme opp på samme nivå som i 2014. Markedsbalansen varierer fra aktør til aktør. Nortura og Norsk Kylling har overskudd, mens Den Stolte Hane etterspør mer kylling.

4.3.9 Korn

Kornarealet har økt for første gang siden 2004. Prognosen for avlinga i 2016 viser en produksjon på 1 249 000 tonn korn og 16 000 tonn erter og oljefrø. Dette er 17 % over gjennomsnittet for de fem forgående åra. Andelen som går til matkorn er høyere enn i 2015. Proteininnholdet i matkorn er ca 1 prosent høyere i 2016 enn i 2015. Generelt meldes det om god kvalitet på både fôrkornet og matkorn. De høye kornavlingene de tre siste årene gir økt norskandel i kraftfôret.

4.3.10 Grønnsaker, potet og frukt

Sesongen 2016 hadde en fin oppstart, men utviklet seg litt ulikt for grønnsaksvekstene. For noen var det kvalitetsutfordringer og varierende grad av balanse i markedet.

Ved årsskiftet hadde kepaløk, rosenkål, gulrot, agurk og eple oppnådd et prisuttak i markedet som ligger over målpris. Det er første gang på lenge at en oppnår målpris for agurk.

For poteter ble prisuttaket i markedet 5,4 mill. kroner mindre enn hva målprisen gir mulighet for, mens det samlede prisuttaket for grønnsaker og frukt var 7,1 mill. kroner lavere.

Værforhold som førte til ujevne tilførsler av grønnsaker, påvirket produktprisen. Det samme gjorde varierende etterspørsel og importpriser. For poteter ble ikke målpris oppnådd, fordi avlingene ble store, men omsetningen av norske poteter økte samtidig mye i første halvdel av avtaleåret 2016–2017.

Fruktsesongen var bedre enn året før, men produksjonen dekker langt i fra etterspørselen. Bærsesongen ga fine bær, men i begrensede mengder, grunnet sykdommer og skadedyr.

4.3.11 Økologisk landbruk

Det økologiske arealet økte litt i 2016 og utgjør 4,5 prosent av totalt jordbruksareal (4,8 prosent inkludert areal i karens). Nedgangen er derimot stor i karensarealet, men nedgangen er noe lavere enn i 2015. Produksjonen av økologisk egg, kjøtt, og korn har økt, mens den er stabil for melk.

Tabell 4 Oversikt over økologisk produksjon 2015 og 2016 og økologisk andel av total produksjon. Tall fra Landbruksdirektoratet

	Økologisk produksjon		Endring prosent	Økologisk andel i prosent av total produksjon	
	2015	2016		2015	2016
Økologisk areal (daa)	443 166	446 809	0,8	4,5	4,5
Karensareal (daa)	33 230	29 400	-11,5		
Totalt øko + karens	476 396	476 209	0,0	4,8	4,8
Korn (tonn)	12 095	12 233	13,0	0,9	1,1
Mjølk (mill.l)	51	51	0,0	3,4	3,4
Kjøtt (storfe, sau/lam og gris)	2278	2402	5,4	1,0	1,0
Fjørfekjøtt (tonn)	165	228	38,2	0,2	0,2
Egg (tonn)	3160	3294	4,2	4,7	5,2

Anvendelsen av økologisk råvarer har økt, og den har økt for alle varegrupper. jf. tabellen under. Andelen som blir solgt av kjøtt fra storfe, sau og lam har økt i 2016 og er nå oppe i over 50%.

Tabell 5 Andelen økologisk råvarer solgt som økologisk merket vare

	2015	2016
Melk	54 %	57%
Kjøtt (storfe, sau/lam og svin)	49 %	52%
Fjørfe	110 %*	90%
Egg	81 %	90%

* det ble i 2015 solgt en del fra lager fra tidligere år

Det er fortsatt nedgang av økologiske produsenter, men i mindre omfang enn foregående år. Derimot har antall serveringsbedrifter, dagligvarebutikker og foredlingsbedrifter som søker Debiogodkjenning økt med 13 prosent.

Omsetningen av økologisk produkt har økt betydelig de siste årene innen både dagligvarehandelen og HORECA (hotell, restaurant og catering). I 2016 økte omsetningen i dagligvarehandelen med 24 prosent, til en omsetningsverdi på 2.5 mrd. kroner (1,8%). Omsetningen til HORECA økte med 10 prosent. Alle matvaregrupper hadde salgsvekst også i 2016.

Grønnsaker er den største varegruppen foran meierivarer.

I et lite og sårbart marked, som det økologiske fortsatt er, er det ekstra viktig med forutsigbarhet for en god økonomi i primærproduksjonen om norsk landbruk skal være i stand til å levere. Vi ser at frukt, grønt og bær som vokser mest, er en varegruppe vi kan produsere mer av selv, men hvor veksten dekkes opp av import.

4.3.12 RÅK

Den norske RÅK-industrien er en vesentlig avtager av norskproduserte jordbruksråvarer. I 2016 ble det utbetalt 246 millioner kroner i tilskudd til 100 062 tonn ferdigvarer. Norsk RÅK-industri møter i økende grad internasjonal konkurranse. Importen av RÅK-varer økte med 2,7 % i 2016 (eksklusive øl og mineralvann). Siden 2005 har importen av RÅK-varer økt med 45 % (eksklusive mineralvann og øl). I 2016 ble det totalt importert ca. 486 000 tonn RÅK-varer til en verdi av ca. 11,7 mrd. kroner. Innenfor de fleste varegruppene er minst halvparten av all import gjort av et mindretall importører. 88 % av importen av RÅK-varer kommer fra EU.

Eksporsten av norske RÅK-varer økte med 7,1% i mengde i 2016 (eksklusive øl og mineralvann, som ikke inneholder tilskuddsberettigede råvarer). Total eksportert mengde var på 49 800 tonn til en verdi av 2,2 mrd. kroner. Eksporsten av utvalgte RÅK-varer i mengde er redusert med 33% siden 2005, mens importen har gått opp med 62 % i samme periode.

4.4 Inntektsutviklingen i jordbruket

Totalkalkylen for jordbruket utarbeides med grunnlag i Hovedavtalen, som en del av grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene. Totalkalkylen er et sektorregnskap som skal vise totalverdiene som skapes i norsk jordbruk ved utnyttelse av norske produksjonsressurser, herunder jord. Det er det eneste materialet som utelukkende beskriver faktorer som påvirker inntekten avgrenset til jordbrukssektoren.

Jordbruksforhandlingene omfatter inntektsmulighetene avgrenset til jordbrukssektoren. Inntektsutviklingen i jordbruket har siden 1992 i jordbruksavtalesammenheng blitt målt etter Totalkalkylen for jordbruket, normaliserte regnskaper. I normaliseringen utjevnes det for en del tilfeldig variasjon som i stor grad skyldes vær. I forhandlingene brukes totalkalkylens normaliserte regnskaper for å sammenligne inntektsutviklingen i jordbruket med inntektsutviklingen for andre grupper i samfunnet.

Forhandlingsutvalget legger Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016-2017) til grunn. Totalkalkylens normaliserte regnskaper skal brukes for å måle inntektsutviklingen basert på resultatmålet ”Vederlag til arbeid og egenkapital”. I jordbruksforhandlingene skal en fortsatt ta hensyn til inntektseffekten av jordbruksfradraget.

Tabell 6 *Utviklingen i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital i flg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper*

	2015	2016	2017
Sum produksjonsinntekter	32 594	33 717	33 717
Direkte tilskudd	10 750	10 502	10 363
Totale inntekter, mill. kr	43 334	44 219	44 080
Driftskostnader	20 080	20 585	20 634
Sum kapitalkostnader	7 873	8 216	8 460
Sum kostnader, mill. kr	27 301	28 800	29 094
Vederlag arbeid og kapital, mill. kr	15 390	15 419	14 986
Realrente på lånt kapital	852	360	371
Vederlag til arbeid og egenkapital, mill.kr	14 538	15 059	14 615
Antall årsverk	45 800	44 700	43 800
Kroner per årsverk	317 400	336 900	333 700
Verdi skatteordning, kr/årsverk	29 500	27 800	26 300
Vederlag til arbeid og egenkapital inkl. effekt av jordbruksfradraget. Kr/årsverk	346 900	364 700	360 000
Inntektsendring, kr/årsverk		17 800	-4 700
<i>Beregnet/forutsatt i fjor, etter ”avtale”</i>	<i>343 900</i>	<i>352 400</i>	<i>358 800</i>
<i>Inntektsendring beregnet i fjor, og forutsatt etter ”avtale”</i>		<i>8.500</i>	<i>6.400</i>

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket. Utredning nr. 1. 2017

4.4.1 Inntektene i 2015

Inntektsnivået i 2015 er justert opp med 3.000 kr/årsverk sammenlignet med beregningen i fjor. Det skyldes særlig at:

- En har justert opp tallene for direkte salg av frukt og bær.
- Normalårsavlingene er beregnet høyere for korn og hagebruksvekster fordi de siste avlingsårene viser en avlingsøkning og trenden med avlingsnedgang nå er snudd.

4.4.2 Inntektsutvikling fra 2015-2016

Inntektsutviklingen fra 2015 til 2016 etter total kalkylens normaliserte regnskaper er av Budsjettnemnda beregnet til 17.800 kroner per årsverk. Fjorårets beregning viste en inntektsvekst på 8.500 kr/årsverk. Årets materiale gir mao. en inntektsvekst som er 9.300 kroner per årsverk sterkere enn budsjettet i fjor. Dette skyldes i all hovedsak en høyere etterbetaling av melk enn prognosert, pga. et godt driftsresultat i Tine. Det er også noe større produksjon av kylling og storfe enn prognosert.

4.4.3 Inntektsutviklingen fra 2016 til 2017

Fra 2016 til 2017 forventes inntektene å gå ned med 4.700 kroner per årsverk. Jordbruksopp-gjøret i fjor la til grunn en inntektsvekst på 6.400 kr/årsverk. Den prognoserte nedgangen fra 2016 til 2017 forklares i hovedsak med:

- Omtrent helt uendrede inntekter fra plante- og husdyrproduksjonen samlet. Internt er det noen endringer innenfor husdyrproduksjonen med reduserte inntekter fra mjølkeproduksjonen og økte inntekter i kjøttproduksjonen, primært storfekjøtt og fjørfekjøtt. Utregnet pr. årsverk utgjør det 2.000 kroner.
- En økning i driftskostnadene- og kapital slit på om lag 245 mill. kroner eller 6.000 kroner pr. årsverk trekker i motsatt retning.
- Realrentekostnadene er beregnet å øke med 11 mill. kroner, altså marginal effekt på inntektsutviklingen.
- En fortsatt reduksjon i arbeidsforbruket med 2,0 prosent gir en beregnet inntektsøkning på 7.000 kroner pr. årsverk.
- En reduksjon i direkte tilskudd med om lag 3.000 kroner pr. årsverk.
- Inntektsvirkningen av jordbruksfradraget reduseres med 1.500 kr/årsverk, fordi skatt på alminnelig inntekt går ned fra 25 prosent til 24 prosent, inntektene går ned og det er en avgang av bruk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at sett over to år forventes jordbruket å få inntektsutvikling som er 1.800 kr/årsverk svakere enn tidligere antatt. Dette har blant annet sammenheng med en svekket markedsbalanse fra gris og sau/lam.

4.5 Inntekt og inntektsutvikling for ulike produksjoner

Total kalkylen viser inntekts situasjonen for hele jordbrukssektoren. Referansebruk er beregninger på bruksnivå for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder. Beregningene omfatter 28 referansebruk. 10 av disse består av bruk fra hele landet, resten er sortert etter ulike driftsformer, etter størrelse og geografi. Alle referansebrukene bygger på regnskapsresultater fra NILFs driftsgranskinger. Gjennom referansebrukene får man et bilde av hvordan lønnsomheten varierer mellom ulike produksjoner. Siden referansebrukene bygger på regnskapsresultater, gir de også et godt bilde av inntektsnivået for den enkelte næringsutøver. Tilsvarende vil en kunne se om lønnsomheten varierer mellom distrikter eller bruksstørrelser.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at referansebrukene er en viktig del av forhandlingsmaterialet. De gir et godt bilde av den økonomiske situasjon for ulike produksjoner og bruksstørrelser.

Budsjettnemnda har i årets beregninger ikke regnet fram referansebruk 10 «Fjørfekjøtt og planteprodukter». Høsten 2014 kom en brå salgssvikt for kylling etter oppslag om forekomst av antibiotikaresistente bakterier i fjørfekjøtt og diskusjon om narasin var et nødvendig førtilsetningsstoff. For kyllingprodusentene ble 2015 et spesielt vanskelig år. Markedet for kylling har fra da vært preget av store omskiftninger, med endringer i markedsandeler og ulike tilpasninger til markedssituasjonen. Næringen har også gått over til narasinfritt fôr. Både fôrforbruket per kylling og kostnadene til innkjøp av livkyllinger har økt. Produsentene er delvis kompensert for kostnadsøkninger ved narasinfri kylling. På grunn av store utfordringer knyttet til volum- og kostnadsendringer i kyllingproduksjonen, har Budsjettnemnda ikke funnet godt nok faglig grunnlag for å regne fram referansebruket til 2016 og 2017 i årets beregninger.

Tabell 7: *Vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per årsverk. Framregning til 2016 og 2017 inklusive volumframregninger fra regnskapsåret 2015.*

NR	Referansebruk	Årsverk	2015	2016	2017
1	Melk og storfeslakt. 28 årskyr, landet	2,012	370 400	382 000	390 100
2	Korn. 387 dekar korn, landet	0,428	275 700	280 600	270 700
3	Sau. 160 vinterfôra sauer, landet	1,217	241 900	206 500	185 600
4	Melkeproduksjon geit. 127 årsgeiter, landet	1,599	427 800	434 100	437 500
5	Svin/korn. 46 avlssvin + 364 dekar korn, landet	1,603	472 400	464 000	404 000
6	Egg/planteprod. 7136 høner + 252 dekar korn, landet	1,297	385 300	396 200	461 800
7	Potet/korn. 122 dekar poteter + 451 daa korn, landet	1,728	327 100	345 600	356 600
8	Storfeslakt/ammeku. 30 ammekyr, landet	1,220	303 500	302 700	306 900
9	Frukt og bær. 51 dekar frukt og bær, landet	1,812	375 400	373 300	368 100
10	Fjørfekjøtt/planteprodukter. 103 978 fjørfeslakt, landet	0,934	464 600		
11	Økologisk melk og storfeslakt. 24 årskyr, landet	2,008	356 800	368 300	378 600
12	Melk (de 1/3 minste brukene). 15 årskyr, landet	1,704	310 900	316 100	324 100
13	Melk (de 1/3 største brukene). 45 årskyr, landet	2,344	409 000	428 000	434 900
14	Melk (de 25 største brukene). 63 årskyr, landet	2,794	442 700	464 200	468 600
15	Melk og storfeslakt. 31 årskyr, Østlandets flatbygder	2,102	416 500	429 800	430 800
16	Melk og storfeslakt. 26 årskyr, Østl. andre bygder	1,971	391 000	400 300	407 900
17	Melk og storfeslakt. 37 årskyr, Agder/Rogal. Jæren	1,912	391 000	410 600	419 900
18	Melk og storfeslakt. 25 årskyr, Ag./Ro. andre bygder	1,851	349 100	360 300	369 400
19	Melk og storfeslakt. 28 årskyr, Vestlandet	2,075	338 700	348 800	356 700
20	Melk og storfeslakt. 31 årskyr, Trøndelag	2,022	370 400	382 500	389 700
21	Melk og storfeslakt. 25 årskyr, Nord-Norge	2,036	375 600	388 500	395 700
22	Korn. <400 dekar korn (235 dekar korn), Østlandet	0,318	115 900	111 900	93 200
23	Korn (de 20 største brukene). 870 daa korn, Østlandet	0,793	475 400	497 800	500 200
24	Korn/svin. 310 dekar korn + 22 avlssvin, Trøndelag	0,951	406 100	394 700	351 700
25	Sau. 134 vinterfôra sauer, Vestlandet	1,107	206 400	178 400	163 100
26	Sau. 171 vinterfôra sauer, Nord-Norge	1,255	301 100	266 800	245 900
27	Sau (de 25 største). 278 vinterfôra sauer, landet	1,546	273 800	227 500	198 100

Kilde: *Budsjettnemnda for jordbruket. Utredning nr. 2. 2017*

Referansebrukene viser et forventet inntektsnivå som varierer mellom 115.000 kr/årsverk og opp til 475.000 kr/årsverk i 2015. Tallmaterialet viser store inntektsforskjeller mellom produksjoner, størrelser og områder. Lavest er inntekta for de minste kornbrukene (ref. bruk 22), og høyest for de største kornbrukene (850 dekar) og de som kombinerer med svin. Det er

kun 4 prosent av kornprodusentene i Norge som har over 800 daa. Også sauebrukene ligger lavt inntektsmessig. Ingen referansebruk har ei inntekt som overstiger gjennomsnittlig lønnsnivå i perioden 2015-2017.

Gjennomsnittsbruket for melk har et inntektsnivå på 370.000 kroner per årsverk i 2015. Lavest er inntektene for de minste melkeprodusentene (ref. bruk 12) med 311.000 kr/årsverk. Større melkeforetak har høyere inntekter enn gjennomsnittet. For tilnærmet like store bruk etter antall kyr, er inntektene i melkeproduksjonen lavest på Vestlandet og Agder/Rogaland, mens de er høyest for Østlandet og Jæren. Storfekjøtt ligger lavere inntektsmessig enn melkeprodusenter.

Tabell 8 Endring i vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per årsverk. Framregning inklusive volumframregninger til 2016 og 2017 fra regnskapsåret 2015

NR	Referansebruk	NOK pr årsverk 2015	Endring 2015-2016	Endring 2016-2017	Endring 2015-2017
1	Melk og storfeslakt. 28 årskyr, landet	370 400	11 600	8 100	19 700
2	Korn. 387 dekar korn, landet	275 700	4 900	-9 900	-5 000
3	Sau. 160 vinterfôra sauer, landet	241 900	-35 400	-20 900	-56 300
4	Melkeproduksjon geit. 127 årsgeiter, landet	427 800	6 300	3 400	9 700
5	Svin/korn. 46 avlssvin + 364 dekar korn, landet	472 400	-8 400	-60 000	-68 400
6	Egg/planteprod. 7136 høner + 252 dekar korn, landet	385 300	10 900	65 600	76 500
7	Potet/korn. 122 dekar poteter + 451 daa korn, landet	327 100	18 500	11 000	29 500
8	Storfeslakt/ammeku. 30 ammekyr, landet	303 500	-800	4 200	3 400
9	Frukt og bær. 51 dekar frukt og bær, landet	375 400	-2 100	-5 200	-7 300
10	Fjørfekjøtt/planteprodukter. 103 978 fjørfe-slakt, landet	464 600			
11	Økologisk melk og storfeslakt. 24 årskyr, landet	356 800	11 500	10 300	21 800
12	Melk (de 1/3 minste brukene). 15 årskyr, landet	310 900	5 200	8 000	13 200
13	Melk (de 1/3 største brukene). 45 årskyr, landet	409 000	19 000	6 900	25 900
14	Melk (de 25 største brukene). 63 årskyr, landet	442 700	21 500	4 400	25 900
15	Melk og storfeslakt. 31 årskyr, Østlandets flatbygder	416 500	13 300	1 000	14 300
16	Melk og storfeslakt. 26 årskyr, Østl. andre bygder	391 000	9 300	7 600	16 900
17	Melk og storfeslakt. 37 årskyr, Agder/Rogal. Jæren	391 000	19 600	9 300	28 900
18	Melk og storfeslakt. 25 årskyr, Ag./Ro. andre bygder	349 100	11 200	9 100	20 300
19	Melk og storfeslakt. 28 årskyr, Vestlandet	338 700	10 100	7 900	18 000
20	Melk og storfeslakt. 31 årskyr, Trøndelag	370 400	12 100	7 200	19 300
21	Melk og storfeslakt. 25 årskyr, Nord-Norge	375 600	12 900	7 200	20 100
22	Korn. <400 dekar korn (235 dekar korn), Østlandet	115 900	-4 000	-18 700	-22 700
23	Korn (de 20 største brukene). 870 daa korn, Østlandet	475 400	22 400	2 400	24 800
24	Korn/svin. 310 dekar korn + 22 avlssvin, Trøndelag	406 100	-11 400	-43 000	-54 400
25	Sau. 134 vinterfôra sauer, Vestlandet	206 400	-28 000	-15 300	-43 300
26	Sau. 171 vinterfôra sauer, Nord-Norge	301 100	-34 300	-20 900	-55 200
27	Sau (de 25 største). 278 vinterfôra sauer, landet	273 800	-46 300	-29 400	-75 700

Kilde: Budsjettmemnda for jordbruket. Utredning nr. 2. 2017

Tabellene inkluderer inntektseffekt av jordbruksfradraget. For 2016 reduseres skatteprosenten for skatt på alminnelig inntekt fra 27 prosent til 25 prosent. Det gir en generell skattelette, men inntektseffekten av jordbruksfradraget blir redusert. I 2017 går skatteprosenten ytterligere ned til 24 prosent.

4.5.1 Melk

Melkebrukene har inntektsutvikling i 2016 på i overkant av 10.000 kroner/årsverk. Større etterbetaling i 2016 enn i 2015 trekker inntekta opp. Melkeprodusentene forventes å få en

sterkere inntektsvekst enn gjennomsnittet i jordbruket. Variasjonen i inntektsvekst mellom bruksstørrelser og områder er liten, men utgangsnivå er forskjellig

4.5.2 Storfekjøtt

Storfekjøtt har en liten inntektsvekst på 2 år, men lavere enn gjennomsnittet for jordbruket.

4.5.3 Sau/lam

Sauebrukene har en betydelig inntektsnedgang. Redusert pris både i 2016 og ytterligere i 2017 drar ned inntekta. Samtidig har omsetningsavgifta økt. Totalt oppnår sauebrukene ca 8,50 kr/kg lavere pris i 2017 enn i 2015. Prisnedgangen skyldes overproduksjon.

4.5.4 Korn

Referansebrukene viser en svak inntektsutvikling for kornprodusentene i perioden 2015-2017. Inntektene øker noe fra 2015 til 2016 som følge av økte kornpriser. En har regnet uendret kornpris til 2017, fordi dette er tall før årets jordbruksoppgjør og en endring i kornprisen kan først skje fra 1. juli med virkning for avlingsåret 2017. Siden tilskuddene til kornprodusentene ikke ble endret vesentlig ved forrige oppgjør, går inntekta ned i 2017 som følge av kostnadsvekst. Lavere gjødselpris bidrar 5 motsatt retning.

4.5.5 Kraftfôrbaserte produksjoner

Svineproduksjonen har hatt markedsbalanse, men har nå en liten overproduksjon. Det prognoseres prisnedgang i 2017, og derfor går inntekta ned.

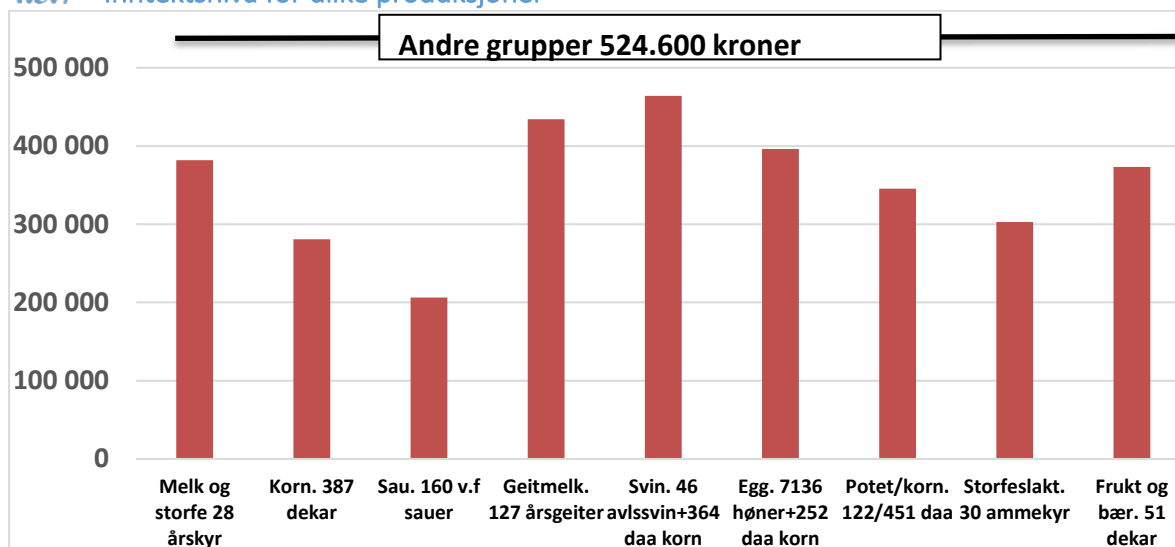
For eggprodusenter øker inntekta betydelig i 2017. Dette skyldes at en endelig er i markedsbalanse. Omsetningsavgifta er redusert og planlagt engrospris gått noe opp.

4.5.6 Potet, frukt og bær

Referansebruket med poteter i kombinasjon med korn har en inntektsvekst både i 2016 og i 2017. Totalt nesten 30.000 kroner/årsverk over to år. Økt potetpris forklarer inntektsveksten.

Referansebruket med frukt og bær derimot har en inntektsreduksjon på litt over 7.000 kroner pr årsverk over 2 år. For 2017 er inntekta beregnet før eventuelle endringer i målpriser som følge av årets oppgjør. Kostnadsveksten reduserer derfor inntekta.

4.5.7 Inntektsnivå for ulike produksjoner

Figur 2 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for referansebruk 1-9. 2016

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det store inntektsgapet til andre grupper i samfunnet er hovedutfordringen for å nå Regjeringens og Stortingets mål om økt matproduksjon. Det lave inntektsnivået er også en stor utfordring for rekruttering. Årets jordbruksoppgjør må redusere gapet til andre grupper.

4.6 Inntektsutvikling og lønnsnivå for lønnstakere

Inntektsdata for andre grupper er hentet fra rapporten ”Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2017” fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) av 31. mars 2017.

Tabell 9 Lønnsutvikling pr. årsverk for alle lønnstakere

År	Lønn	Lønnsvekst fra året før	
		Kroner	Prosent
2010	433.100	15.000	3,6
2011	450.800	17.700	4,1
2012	468.900	18.100	4,0
2013	487.200	18.300	3,9
2014	501.800	14.600	3,0
2015	515.800	14.000	2,8
2016	524.600	8.800	1,7

Kilde: Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU)

Til fjorårets jordbruksoppgjør forventet man en lønnsvekst på 2,5 prosent i 2016. Lønnsveksten har blitt en god del svakere enn dette. Et viktig moment er at sysselsettingen har falt mest i næringer med lønnsnivå over gjennomsnittet, og økt mest i næringer med lønnsnivå under gjennomsnittet. Ifølge Statistisk sentralbyrå bidro endringer i fordelingen av lønnstakere på tvers av næringer til å trekke ned den samlede lønnsvekst med 0,4 prosentpoeng.

Viktige premissgivere har gjort følgende anslag for lønnsutviklingen i 2017:

- Statistisk sentralbyrå (Økonomiske analyser 1/2017, 9. mars 2017): 2,3 prosent
- Norges Bank (Pengepolitisk rapport 1/2017): 2,8 prosent
- Finansdepartementet (Meld. St.1 (2016-2017), okt. 2016): 2,7 prosent

Et gjennomsnittlig anslag fra disse tre aktørene blir 2,6 prosent.

Forhandlinger mellom LO-NHO ble ferdig den 14.mars med en beregnet lønnsvekst på 2,4 prosent i 2017. Tilsvarende løsning kom også YS og NHO fram til. Også YS og Virke har kommet fram til en økonomisk ramme på 2,4 prosent.

For 2018 har Statistisk sentralbyrå anslått lønnsveksten til 3,1 prosent, Norges Bank ligger på 3,2 prosent og Finansdepartementet på 3,0 prosent.

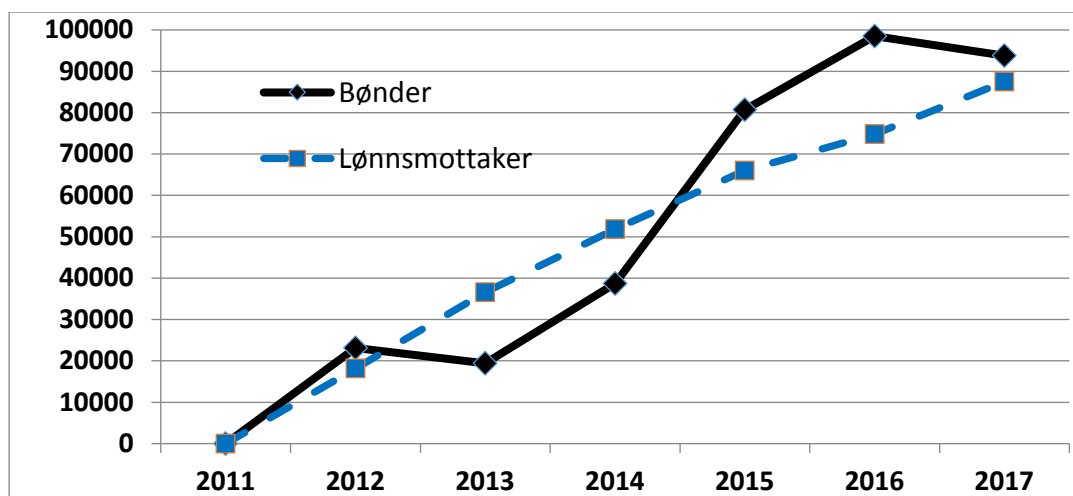
Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at det er noe avvik i anslagene for 2017 mellom SSB, Norges Bank og Finansdepartementet. Vi legger til grunn en gjennomsnittlig lønnsvekst for alle lønnsuttakere på 2,4 prosent i 2017 i tråd med forhandlingsløsningene så langt og 3,1 prosent i 2018, jf. anslag SSB.

Tabell 10 Lønnsutvikling pr. årsverk for alle lønnstakere med Jordbrukets forhandlingsutvalg sine forutsetninger

År	Lønn	Lønnsvekst fra året før	
		Kroner	Prosent
2017	537.200	12.600	2,4
2018	553.800	16.700	3,1

4.6.1 Jordbruket sammenlignet med andre grupper

Stortinget har bestemt at inntektsutviklingen i jordbruket skal sammenlignes med "andre grupper i samfunnet". Selv om en normaliserer avlingene, viser tallmaterialet fra Budsjettnemnda til dels store svingninger fra år til år. I en sammenligning av inntektsutviklingen med andre samfunnsgrupper, bør inntektsutviklingen studeres over noen år.

Figur 3 Inntektsutvikling for jordbruket og gjennomsnittlig lønnsinntaker. Kr/årsverk. Kilde: Budsjettnemnda og Tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene.

Figuren viser at fra 2011 er inntektsveksten i total kalkylens normaliserte regnskaper inkludert effekt av jordbruksfradraget noe høyere enn for andre grupper i samfunnet. Korrigerer en for at bøndene fra 2012 har fått økt trygdeavgifta, tilsvarende en kostnad på 6.100 kr/årsverk, har man hatt om lag samme gjennomsnittlige inntektsvekst fra 2011 til 2017. I perioden 2013 til 2016 er imidlertid inntektsveksten i jordbruket sterkere enn for gjennomsnittslønnsinntakeren.

I denne perioden er arbeidsforbruket i jordbruket redusert med 6.500 årsverk til 43.800 årsverk i 2017. Av inntektsveksten på 93.800 kr/årsverk står arbeidsproduktiviteten for 43.100 kr/årsverk. Dette tilsvarer 46 prosent av inntektsveksten.

4.7 Kostnader for ikke-varige driftsmidler

I følge Budsjettnemnda for jordbruket har kostnadene for ikke-varige produksjonsmidler økt med 505 mill. kroner eller 2,5 prosent fra 2015 til 2016. Ser en på utviklingen fra 2011, har kostnadsveksten vært på nesten 3,7 mrd. kroner. Det tilsvarer en gjennomsnittlig kostnadsvekst på over 730 mill. kroner per år. Kostnadsveksten var spesielt sterk fra 2011-2014.

Fra 2016 til 2017 har nemnda budsjettert med en kostnadsvekst på snau 50 mill. kr (0,2 %), som er lavere enn på mange år. Det skyldes særlig lavere gjødselpriser. Prisveksten for ikke-varige driftsmidler er på 1,1 %, mens det er en volumnedgang på 0,8 %.

Nemnda forventer at kostnadene i 2017 for:

- Kraftfôr og annet innkjøpt fôr vil øke med 93 mill. kroner
- Gjødsel og kalk vil reduseres med 231 mill. kroner
- Energi vil bli øke med 95 mill. kroner
- Resterende kostnader vil reduseres med om lag 10 mill. kroner

Både SSB og Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene har anslått en økning i konsumprisindeksen på 2,0 prosent i 2017. Denne er også benyttet at Budsjettnemnda for jordbruket.

4.7.1 Anslag for kostnadsutviklingen i 2018

Prisutvikling

For 2018 har SSB lagt til grunn en generell prisvekst på 2,1 prosent. Norges Bank ligger 0,3 prosentpoeng lavere enn SSBs anslag og Finansdepartementet 0,2 prosentpoeng lavere.

Fra 2010 til 2014 økte prisene på ikke-varige driftsmidler i jordbruket noe mer enn den generelle prisstigningen. Konsumprisindeksen (KPI) i denne perioden ble blant annet sterkt influert av økt import av lavprisvarer fra bl.a Kina. Denne importen omfatter i liten/ingen grad driftsmidler i jordbruket. Mye av kostnadene i jordbruket påvirkes av lønnsutvikling i Norge. Etter 2014 har krona svekket seg mye mot internasjonal valuta, samtidig som lønnsveksten i har vært lav i Norge. Etter 2014 har derfor prisene på driftsmidler i jordbruket økt noe svakere enn konsumprisindeksen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn en prisvekst for ikke-varige driftsmidler i jordbruket tilsvarende prognosen for KPI på 2,1 prosent i 2018.

Volumendring i 2018

Siste 9 år viser budsjettnemndas tall en negativ produktivetsframgang knyttet til ikke-varige driftsmidler på -0,17 prosent. Særlig i perioden 2010 til 2014 økte volumet av ikke-varige driftsmidler langt mer enn volumet av plante- og husdyrprodukter. Etter 2014 viser tallene det motsatte, volumet av plante- og husdyrprodukter øker mer enn volumet av ikke-varige driftsmidler.

Med utgangspunkt i de store svingningene i volumindeksene fra Budsjettnemnda, finner Jordbrukets forhandlingsutvalg betydelig usikkerhet i å prognosere produktivetsframgangen på innsatsfaktorsiden. Vi finner det likevel mer sannsynlig med en produktivetsframgang enn en tilbakegang og legger til grunn en produktivetsframgang på innsatsfaktorsiden på 0,2 prosent i 2018. Med en volumvekst på 0,5 prosent gir det en volumendring for ikke-varige driftsmidler på 0,55 prosent i 2018.

4.8 Kapitalkostnader

Endelig tall fra SSBs landbruksundersøkelse for 2015 er lagt til grunn for Budsjettnemndas beregning av investeringer, kapitalslit og vedlikehold på bygninger og biler. Undersøkelsen i 2015 viste lavere investeringer enn tilsvarende undersøkelse i 2012 og lavere enn hva nemnda

har regnet med etter 2012. Samtidig viste undersøkelsen i 2015 klart høyere vedlikehold enn regnet med.

I Totalkalkylen utgiftsføres de nominelle rentekostnadene (betalte renter) mens en inntektsfører at den reelle verdien av lånene blir mindre ved en generell prisstigning.

Realrente = nominell rente – generell prisstigning

Siden 2011 har gjelda i norsk landbruk økt med 11,5 mrd. kroner, fra 47,1 mrd. kroner til 58,6 mrd. kroner i 2017, men kostnadene knyttet til lånene har sunket som følge av rentenedgang.

Kapitalkostnadene i tabell 7 for 2018 er beregnet av sekretariatet til Budsjettnemnda for jordbruket etter oppdrag fra partene, mens tallene for 2015-2017 er hentet fra Totalkalkylen. Det er forutsatt uendret bruttoinvesteringsvolum og tegningsvolum av leasingkontrakter i 2018. Øvrige forutsetninger er som angitt i foregående kapitler.

Tabell 11 Nominelle og reelle rentekostnader på lånt kapital. Mill. kroner og prosent

	2015	2016	2017	2018*
Jordbruksgjeld	56.326	57.698	58.653	59.768
Rentekostnader	2.027	1.842	1.876	1.915
Rente prosent	3,60	3,19	3,20	3,20
KPI-endring i prosent, normalisert	2,09	2,57	2,56	2,56
Normalisert regnskap:				
- Effekt av finansiering	1.176	1.482	1.505	1.529
- Realrente	852	360	371	384

Dette gir økte realrentekostnader på 13 mill. kroner for 2018.

For kapitalslit og leasing viser beregningene fortsatt kostnadsvekst. Kapitalslitet øker med i overkant av 114 mill. kroner fra 2017 til 2018, og leasing med i overkant av 137 mill. kroner, til sammen 252 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn en økning i kapitalslitet og leasing med 252 mill. kroner og en økning i realrenta på lånt kapital med 13 mill. kroner i 2018.

4.9 Produktivitet

Tabell 12 Produktivitetsutvikling 2006–2016 i jordbruket beregnet på indekser for bruttoprodukt

År	Arbeidsproduktivitet	Kapitalproduktivitet	Sammenveid arbeids- og kapitalproduktivitet
2006	100	100	100
2016	148	111	132
Årlig endring, %	4,0	1,1	2,8

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket 2017

Jordbruket er av næringer som har størst produktivitsvekst. Budsjettnemnda har i år beregnet den totale produktiviten til 2,8 prosent per år siste 10 år. Produktiviten er først og fremst knyttet til redusert arbeidsforbruk. Arbeidsproduktiviten er beregnet til 4,0 prosent per år siste 10 år, mens kapitalproduktiviten er 1,1 prosent per år.

Nedgangen i arbeidsforbruket skyldes både at antall foretak har gått ned og nedgang i arbeidsforbruket på det enkelte foretak, til tross for at de har økt produksjon. Utvalgstilling av SSB viser en årlig nedgang i arbeidsforbruket i perioden 2013-2016 på 2,4 prosent. Dette er om lag det samme som i perioden 2010 til 2013. Pga en forventning om noe sterkere produksjonsøkning har Budsjettnemnda prognosert en årlig nedgang i arbeidsforbruk etter 2016 på 2,0 prosent. For 2017 har en da anslått et arbeidsforbruk på 43.800 årsverk, og for 2018 på 42.900 årsverk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn prognosen for arbeidsforbruket gjort av Budsjettnemnda for jordbruket. Dette gir en nedgang i arbeidsforbruket fra 2017 til 2018 på 2,0 prosent.

4.10 Pris- og volumendringer i markedet

Jordbruket vil ifølge totalalkylen for jordbruket hente 33,7 mrd. kroner i markedet i 2017. Nesten 40 prosent av markedsinntektene kommer fra produkter uten målpris. De største produktene uten målpris er: Storfekjøtt, sau og lammekjøtt, fjørfekjøtt, egg, blomster og diverse hagebruksprodukter. For lam er det overproduksjon, og for tiden ingen muligheter for økte priser. Enkelte fjørfeprodukter, blomster og flere hagebrukskulturer har svakt importvern. Prisutviklingen for disse vil avhenge av prisutviklingen internasjonalt, og mulighetene for prisøkninger er trolig begrenset. For storfekjøtt har prisene økt noe de siste årene. Det er fortsatt stor underdekning av norsk vare. Markedssituasjonen gir muligheter for økt prisuttak. Markedet for kylling falt mye i 2014 pga. sviktende tillit fra forbruker. Markedet bygger seg nå opp igjen, men økte konsesjonsgrenser gir press på å utvide kapasiteten. Utsiktene for vesentlig økte priser for kylling virker liten.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at prisene på sau/lam og fjørfekjøtt ikke vil øke i 2018. For andre produkter uten målpris legger vi til grunn en gjennomsnittlig prisvekst på 2,1 prosent, tilsvarende den generelle prisveksten i samfunnet.

Volumveksten i norsk landbruk målt etter normaliserte regnskaper har vært om lag 1,5 prosent fra 2015 til 2016, men forventes å ha en nedgang på 0,1 prosent i 2017. Til fjorårets jordbruksoppgjør var det lagt til grunn en volumvekst på 0,7 prosent, som nok var for optimistisk. Veksten i 2016 skyldes økt produksjon av alle kjøttslag (+2,8 %). Særlig stor er økningen av fjørfekjøtt. I femårsperioden 2012-2017 har volumveksten vært på nesten 0,8 prosent per år, mens sett i et noe lengre perspektiv har produksjonsveksten siden 2008 vært i overkant av 0,3 prosent per år.

For planteproduksjonen viser normaliserte regnskaper om lag uendret volum fra 2015 til 2017. For 2018 har budsjettnemnda prognosert med en liten arealnedgang på 5.000 dekar (-0,2 prosent) for åker og hagevekster.

For 2018 forventer Jordbruket noe redusert melkeproduksjon og en økning i kjøttproduksjonen om lag i takt med befolkningsveksten, men med variasjoner mellom de enkelte kjøttslag. Forutsatt normalårsavlinger i 2017, forventer vi om lag uendret volum av planteprodukter i 2018.

Med utgangspunkt i målet om økt matproduksjon, den kortsiktige og langsiktige utviklingen i volumet av norskproduserte landbruksvarer, legger Jordbrukets forhandlingsutvalg til grunn en volumvekst i 2018 på 0,75 prosent.

5 Ramme og finansiering

5.1 Krav til årets jordbruksforhandlinger

Det vises til kapittel 2.3 om landbrukspolitisk føringer. Det vises videre til kapittel 4.4 til 4.6 og tallmaterialet fra Budsjettnemnda som beskriver inntektssituasjonen i næringa. Materialet viser at det er forventet en noe svakere inntektsvekst fra 2015 til 2017 enn tidligere beregnet. Sammenlignet med andre grupper i samfunnet har jordbruket en svakere inntektsutvikling på 8.400 kr/årsverk fra 2015. Om lag 8.000 kr/årsverk av dette skyldes dårligere markedsbalanse for svin og sau/lam. Regnskapstallene for referansebrukene viser også et lavt inntektsnivå for alle produksjoner. Inntektsavstanden mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet er fortsatt stor.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykker en samlet Næringskomité:

«Komiteen legger til grunn at utøvere i jordbruket, som selvstendig næringsdrivende, skal ha muligheter til samme inntektsutvikling som andre i samfunnet. Inntektsmulighetene må være tilstede innenfor en variert bruksstruktur for at norsk jordbruk skal kunne utnytte landets produksjonsmuligheter. For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpasning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger stor vekt på at en samlet Næringskomité har løftet inntektsambisjonene for jordbruket og tydelig understreker at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever:

- **Inndekning av kostnadsveksten fra 2017 til 2018. Dette gjelder:**
 - driftskostnader
 - kapitalslit og leasing
 - rente på lånt kapital
- **Redusere det kronemessige inntektsgapet til andre grupper i samfunnet.**

I oppbyggingen av krav til inntektsramme har Jordbrukets forhandlingsutvalg lagt til grunn følgende:

- 2,4 prosent inntektsvekst for andre grupper i 2017 og 3,1 prosent i 2018
- En generell kostnadsvekst (KPI) på 2,1 prosent i 2018, jf. SSB og tilsvarende kostnadsvekst for ikke-varige driftsmidler i jordbruket.
- En volumvekst på 0,55 prosent for ikke-varige driftsmidler i jordbruket for 2018
- Uendret utlånsrente fra 2017 til 2018, jf. SSB.
- En reduksjon i antall årsverk på 2,0 prosent tilsvarende 900 årsverk fra 2017 til 2018, jf. prognose fra Budsjettnemnda for jordbruket
- En prisvekst på produkter uten målpris varierende fra minus 2 prosent til 2,1 prosent (KPI). (Sau/lam -2,0 prosent, Fjørfe 0,0 prosent, Egg 1,5 %, Annet 2,1 prosent)
- En volumvekst på markedssida på 0,75 prosent i 2018.
- Markedsoverskudd av svinekjøtt og sau/lam også i 2018

Tabell 13 *Krav til inntektsramme for jordbruksoppjøret 2017*

		Grunnlag	Volum	Pris	Ramme mill. kr
<i>Kostnadsdekning</i>					
1	Driftskostnader	20634	0,55 %	2,1 %	550
2	Kapitalslit og leasing	8460			252
3	Realrente på lånt kapital i jordbruket	371			13
A	SUM Kostnadsdekning				815
<i>Økte inntektsmuligheter i markedet</i>					
4	Økt produksjon av norske jordbruksvarer	33717	0,75 %		250
5	Økte priser på varer uten målpris	13445		1,4 %	185
B	SUM Markedsmuligheter				435
SUM	A- B, Dekke kostnadsvekst fratrukket økte markedsmuligheter				380
<i>Inntekt og arbeidsforbruk</i>					
6	Økt arbeidsproduktivitet i jordbruket	14615	-2,0 %		- 290
7	Kronemessig lik inntektsutvikling		42900	16700	715
8	Redusert inntektsgap til andre grupper		42900	15000	645
C	SUM Inntekt og Arbeidsforbruk				1070
SUM	Rammekrav (A-B+C)			31700	1450

Kravet gir grunnlag for økt inntektsvekst på 31.700 kr/årsverk. Nivået på kravet tar hensyn til at markedssituasjonen for sau/lam og svinekjøtt ikke gir rom for vesentlig inntektsvekst i disse produksjonene. Det er forutsatt en produktivetsframgang på arbeid og produksjonsfaktorer på 333 mill. kroner tilsvarende 7.800 kr/årsverk. Jordbrukets forhandlingsutvalg har gjennom dette tatt hensyn til produktivetsutvikling og markedstilpasning slik Stortinget har påpekt ved behandlingen av jordbruksmeldinga.

Deler av ramma gir inntektsvekst allerede i 2017, som følge av målprisøkninger fra 1/7-2017. Ramma gir grunnlag for økt inntektsvekst i 2017 på om lag 2.000 kroner per årsverk, og ytterligere 29.700 kroner pr årsverk i 2018. Andre grupper i samfunnet forventes en inntektsvekst på om lag 16.700 kroner i 2018.

5.2 Finansiering av kravet

Tabell 14 *Finansiering av rammekravet*

Finansiering	Mill. kr
Målpris	150
Budsjettmidler	1150
Økt inntektsvirkning av jordbruksfradraget	71
Ledige midler fra 2016	79
SUM FINANSIERING	1450

Totalt tas det ut 335 mill. kroner i markedet gjennom økte målpriser, forventet prisoppgang på ikke-målprisprodukter og volumøkning. Budsjettoverføringer skjer fra 01.01.2018.

Inntektsvirkningen fra jordbruksfradraget er beregnet å øke med 71 mill. kroner som følge av at ramma gir grunnlag for økt næringsinntekt i 2018.

79 mill. kroner i overførte midler fra 2016-budsjettet inngår i finansieringen av ramma.

5.2.1 Målpris

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker betydningen av å opprettholde et sterkt importvern og velfungerende markedsordninger for å sikre avsetning og prisuttak i det norske markedet.

Fordelingen av målprisøkningene på 150 mill. kroner er gjort ut fra en markedsmessig vurdering for hvilke sektorer det er mulig å ta ut økte målpriser.

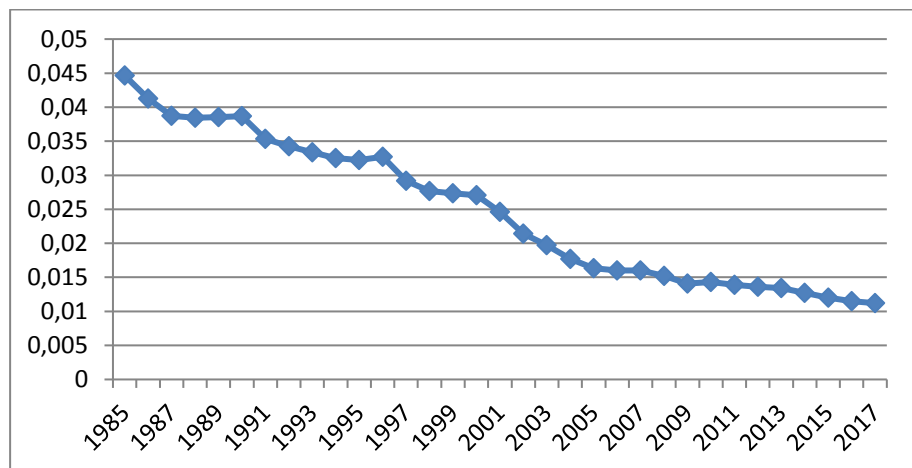
Tabell 15 Målprisendringer fra 1. juli 2017 fordelt på målprisprodukter

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1531,8	5,33	0,03	46,6
Gris	137,3	32,43	0,00	0,0
Poteter	197,6	4,54	0,15	29,6
Grønnsaker og frukt	2754,6		2,1%	57,8
Norsk matkorn	177,6	3,17	0,090	16,0
Sum målprisendringer				150,0

Målprisøkningen på frukt og grønnsaker er forutsatt fordelt på produkter i etterkant av forhandlingene. Målprisøkningen for melk forutsettes tatt ut på alle produkter.

5.2.2 Budsjettoverføringer

Budsjettmidler trengs for å kompensere for driftsulemper knyttet til topografi, klima og bruksstørrelse. Uten tilstrekkelig budsjettstøtte blir mulighetene for å foreta inntektsutjevning dårligere. Det vil svekke oppnåelsen av de landbrukspolitiske målene. Bevilgninger over statsbudsjettet må brukes aktivt for å sikre de samfunnsmessige mål som markedsprisene ikke ivaretar.

Figur 4 Budsjettoverføringer til jordbruket i prosent av statsbudsjettet

Et viktig resultat av den norske velferdsmodellen er relativt små inntektsforskjeller, både mellom grupper og innad i grupper. Fordelingshensyn er et viktig hensyn for at det offentlige skal gripe inn med virkemidler i markedet. Dette gjelder både i forhold til inntektsfordeling i samfunnet og innad i jordbruket.

For å utvikle et landbruk over hele landet, må en tilføre landbruket tilstrekkelig med budsjettstøtte. Styrke virkemidler må innrettes for å utjevne inntekter mellom produksjoner,

områder og bruksstørrelser. Dette gir mulighet for god arealutnyttelse som er en forutsetning for en bærekraftig og klimasmart matproduksjon. **Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en økning i budsjettoverføringene på 1150 mill. kroner for 2018.**

Landbruksdirektoratet har prognosert et overforbruk i 2018 på 35,6 mill. kroner på overførbare poster. Det innebærer at en må bruke av rammen for 2018 for å dekke opp dette overforbruket før det kan foretas prioriteringer av tilskuddsordninger.

5.2.3 Ledige midler

Det vises til forbruksprognose fra Landbruksdirektoratet av 22/2-2017 med oppdatering 7/4-2017, og fordelingsskjema oversendt fra LMD.

Overførbare midler fra 2016 utgjør 78,9 mill. kroner. Prognosen for 2017 viser at det vil kunne oppstå ledige midler på 20,5 mill. kroner. Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at 99,4 mill. kroner kan disponeres i 2017.

Disponering av ledige midler

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at 43,5 mill. kroner brukes til å finansiere økt prisnedskrivningstilskudd korn fra 1. juli 2017. Videre foreslås det å bruke:

- **2,0 mill. kroner til etablering av et velferdsprogram for mink**
- **2,0 mill. kroner til Dataflytprosjektet**
- **8,5 mill. kroner til SPF prosjekt svin**
- **5,0 mill. kroner til verdiskapingsprogram for geit**
- **4,4 mill. kroner for å dekke opp satsbehovet for frøavl i 2017.**
- **33,9 mill. kroner tilføres IBU for ekstra investeringstilskudd i 2017.**

5.2.4 Prisnedskrivning til råvarepriskompensasjon

Andel norsk råvare i RÅK-varer. 2015	
Matkorn	72 prosent
Bær- og fruktproduksjon	14 prosent
Melk	14 prosent
Egg	10 prosent
Potet	5 prosent
Kjøtt	2 prosent

RÅK-industrien er en viktig avtaker av norske råvarer. Derfor er både bønder og matindustrien helt avhengig av en velfungerende RÅK-ordning med tilstrekkelig høye prisnedskrivingssatser.

Importen av RÅK-varer har økt kraftig siden ordningen ble innført. Siden 2005 har mengden importert RÅK-varer økt med 45 % (eksklusive øl og mineralvann). Importen av yoghurt økte eksempelvis med 671 % i mengde fra 2005 til 2016. Tilsvarende importøkning for deiger var 306 %.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig å opprettholde konkurransevnen til RÅK-industrien. Målet er å kompensere for råvareprisforskjeller.

Budsjettet for RÅK-ordningen er 252,7 mill. kroner for 2017. Det er prognosert med 250,9 mill. kroner for 2018. Det er stor usikkerhet knyttet til prognosering av denne posten da det er svingninger i volumer, internasjonale råvarepriser og valutakurser.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å tilføre ordningen 4,9 mill. kr for å ta høyde for økt behov av økte priser. Dette gir et budsjett for 2018 på 255,8 mill. kr.

5.3 Økonomiske utslag av kravet

Det er foretatt beregninger av sekretariatet i Budsjettnemnda for jordbruket på referansebrukene som viser utslag av kravet. I resultatene for 2017 er det ikke justert for virkningen av Jordbrukets forhandlingsutvalg sitt krav. Videre er resultatene for 2018 lagt inn med fullt

utslag av kravet (helårsvirkning), men det er ikke lagt inn produktivitetsvekst på referansebrukene.

Følgende forutsetninger er lagt til grunn:

- En kostnadsvekst på 2,1 prosent.
- Økte priser på ikke-målprisprodukter på -2,0 prosent til +2,1 prosent
- Uendret rente i 2018
- Økt gjennomsnittlig kraftfôrpris på 3,0 øre/kg som følge av økte fôrkornpriser, korrigert for økt prisnedskrivningstilskudd og 70 prosent karbohydratandel.

Tabell 16 *Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk à 1845 timer, helårsvirkning inkludert kostnadsvekst fra 2017 til 2018 og økt inntektstverdi av skattefradraget som følge av økte inntekter. Ingen endring i arbeidsproduktiviteten.*

NR	Referansebruk	Årsverk	2017 Før krav A	2018 Inkl. skatt* B	2018- 2017 B-A
1	Melk og storfeslakt. 28 årskyr, landet	2,012	390 100	415 900	25 800
2	Korn. 387 dekar korn, landet	0,428	270 700	335 800	65 100
3	Sau. 160 vinterfôra sauer, landet	1,217	185 600	191 400	5 800
4	Melkeproduksjon geit. 127 årsgelter, landet	1,599	437 500	466 300	28 800
5	Svin/korn. 46 avlssvin + 364 dekar korn, landet	1,603	404 000	414 300	10 300
6	Egg/planteprod. 7136 høner + 252 dekar korn, landet	1,297	461 800	497 100	35 300
7	Potet/korn. 122 dekar poteter + 451 daa korn, landet	1,728	356 600	391 500	34 900
8	Storfeslakt/ammeku. 30 ammekyr, landet	1,220	306 900	364 500	57 600
9	Frukt og bær. 51 dekar frukt og bær, landet	1,812	368 100	393 300	25 200
10	Fjørfekjøtt/planteprodukter. 103 978 fjørfeslakt, landet	0,934			
11	Økologisk melk og storfeslakt. 24 årskyr, landet	2,008	378 600	411 500	32 900
12	Melk (de 1/3 minste brukene). 15 årskyr, landet	1,704	324 100	355 600	31 500
13	Melk (de 1/3 største brukene). 45 årskyr, landet	2,344	434 900	459 000	24 100
14	Melk (de 25 største brukene). 63 årskyr, landet	2,794	468 600	491 400	22 800
15	Melk og storfeslakt. 31 årskyr, Østlandets flatbygder	2,102	430 800	456 100	25 300
16	Melk og storfeslakt. 26 årskyr, Østl. andre bygder	1,971	407 900	433 000	25 100
17	Melk og storfeslakt. 37 årskyr, Agder/Rogal. Jæren	1,912	419 900	439 800	19 900
18	Melk og storfeslakt. 25 årskyr, Ag./Ro. andre bygder	1,851	369 400	394 500	25 100
19	Melk og storfeslakt. 28 årskyr, Vestlandet	2,075	356 700	386 400	29 700
20	Melk og storfeslakt. 31 årskyr, Trøndelag	2,022	389 700	412 000	22 300
21	Melk og storfeslakt. 25 årskyr, Nord-Norge	2,036	395 700	422 900	27 200
22	Korn. <400 dekar korn (235 dekar korn), Østlandet	0,318	93 200	161 800	68 600
23	Korn (de 20 største brukene). 870 daa korn, Østlandet	0,793	500 200	539 400	39 200
24	Korn/svin. 310 dekar korn + 22 avlssvin, Trøndelag	0,951	351 700	375 900	24 200
25	Sau. 134 vinterfôra sauer, Vestlandet	1,107	163 100	169 300	6 200
26	Sau. 171 vinterfôra sauer, Nord-Norge	1,255	245 900	255 000	9 100
27	Sau (de 25 største). 278 vinterfôra sauer, landet	1,546	198 100	203 800	5 700

Utslagene for referansebrukene er noe mindre enn det gjennomsnittlige utslaget av kravet på 31.700 kr/årsverk jf. kap 5.1. Dette skyldes at flere tilskuddsposter som er økt, ikke regnes inn i inntektsutslagene for referansebrukene. Dette gjelder bl.a. Investeringsvirkemidlene, RÅK-ordningen, frakttilskuddene, tidligpensjon og hele post 77 (utviklingstiltak) Effektene av innføring av tilskudd til foretak med under 126 sau født foregående år eller tidligere slår ikke inn på referansebrukene med sau, da de har et høyere dyretall.

6 Løft inntektene til små og mellomstore bruk!

For å ta i bruk ressursene vi har til å produsere mat i Norge, må vi ha et landbruk tilpasset det norske landskapet. Vi må derfor ta vare på mangfoldet i norsk landbruk, med plass til både mindre, mellomstore og større bruk. De mindre og mellomstore brukene er viktig for å øke matproduksjonen til en voksende befolkning basert på norske fôrressurser. **For å snu utviklingen der betydelige jordbruksarealer går ut av drift, understreker Jordbrukets forhandlingsutvalg at lønnsomheten må løftes særskilt for små og mellomstore bruk.**

6.1 Målrettede og differensierte virkemidler

Vilkårene for jordbruksdrift er forskjellig i ulike deler av landet. Derfor er det utformet et sett av målrettede virkemidler med formål å utjevne inntektsforskjeller som følge av ulike driftsforhold. Ulike produksjonsvilkår kan skyldes blant annet jordart, klimatiske forhold, om arealet er flatt eller bratt, størrelse på jordstykker, utforming av jordstykker, avstand mellom driftssenter og jordstykker. I tillegg vil også avstand til varemottakere og leverandører av driftsmidler påvirke bondens økonomiske resultat.

De ulike produksjonsvilkårene gjør at forskjellige plantevekster i varierende grad egner seg å dyrke rundt om i landet. Hoveddelen av landets knappe 10 mill. dekar jordbruksareal er kun egnet til grasproduksjon. Å ha gode rammevilkår for melk, storfekjøtt og småfe i disse områdene er avgjørende for god utnytting av landets jordbruksareal.

Et annet viktig forhold knyttet til den store variasjonen i produksjonsvilkår er at stordriftsfordelene avtar raskere og nås ved et mindre omfattende driftsomfang i områder med mindre gunstige produksjonsvilkår enn der produksjonsvilkårene er gode.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykker en samlet Næringskomité: *«Komiteen mener at en inndeling av virkemidlene etter struktur og geografi er viktig for å sikre et landbruk i hele landet med både små og store bruk.»*

Landbruk over hele landet er ett av fire overordnede mål i landbrukspolitikken som et samlet Storting stiller seg bak. **For å nå dette målet ser Jordbrukets forhandlingsutvalg det som helt essensielt at det foretas en god inntektsutjevning mellom geografiske områder og bruksstørrelser.**

Et samlet Storting har også løftet fram målet om økt matproduksjon med intensjon om økt sjølforsyning som et annet hovedmål i landbrukspolitikken. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at dette målet henger tett sammen med målet om landbruk over hele landet. Uten at hele landets jordbruksareal utnyttes, vil det heller ikke være mulig å øke matproduksjonen i et slikt omfang og samtidig nå Stortingets mål om at norsk matproduksjon i størst mulig grad bør være basert på norske arealressurser.**

6.2 Fordeling etter bruksstørrelse

Ved jordbruksoppgjøret 2014 ble det gjort flere grep som svekket den strukturelle innretningen på tilskuddene. Blant annet ble:

- bunnfradraget doblet
- tak/øvre grenser for antall dyr/dekar pr foretak berettiget tilskudd fjernet
- kvantumsgrensene i distriktstilskuddet for frukt og bær fjernet

- samlet tak for husdyrtilskudd doblet til 560.000 kr/foretak
- kvotetakene hevet til 900.000 liter melk

I dette oppgjøret brøt faglagene, men Krf og Venstre endret det framlagte forslaget fra Regjeringen, og sikret flertall i behandlingen i Stortinget.

Ved behandlingen av fjorårets jordbruksoppgjør ser Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, «*det som viktig å styrke differensieringen av virkemidlene, slik at en opprettholder en variert bruksstruktur og sikrer bærekraftig produksjon på jordbruksarealer over hele landet, i tråd med Stortingets uttrykte målsettinger. Flertallet ser det som viktig at den strukturelle innretningen i virkemidlene må utformes for å legge til rette for lønnsom drift ved ulike bruksstørrelser.*»

Jordbrukets forhandlingsutvalg merker seg at stortingsflertallet inkludert regjeringens samarbeidspartier gjennom merknadene til fjorårets jordbruksoppgjør erkjenner behovet for nå å styrke den strukturelle innretningen på virkemidlene, og at det er flertall for dette på Stortinget.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga ser også Høyre og Fremskrittspartiet behovet for å videreføre eller styrke den strukturelle innretningen på tilskuddene.

«*Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at flere av produksjonstilskuddene er differensierte etter struktur for å stimulere til et mangfoldig landbruk. For å gi grunnlag også for små og mellomstore bruk mener flertallet at disse virkemidlene må videreføres i minst samme omfang som i dag.*»

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at disse fire partiene åpner opp for å innføre tak på produksjonstilskudd, for å ivareta synet om at produksjon utover et visst driftsomfang i hovedsak skal baseres på markedsinntektene.

For å sikre drift av gårdsbruk med varierende naturgitte produksjonsvilkår og størrelse prioriterer Jordbrukets forhandlingsutvalg å forsterke differensiering av virkemidlene som utjevner inntektene for småskalaulemper.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil også understreke at virkemidler som styrker inntektene til små og mellomstore bruk er svært viktige for å nå begge de landbrukspolitiske hovedmålene om økt matproduksjon på norske ressurser og et landbruk over hele landet.

Særlig innenfor de grovfôrbaserte produksjonene er tilskuddssatsene differensiert etter størrelse på foretaket i forhold til dyretall. Disse virkemidlene er av stor betydning for å sikre drift på bruk av ulik størrelse og ressursgrunnlag. Dersom prisene på produktene øker, vil dette slå mest ut på inntekta målt som «vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk» for de større brukene, fordi stordriftsfordeler gjør at disse setter inn mindre arbeidskraft pr produsert enhet.

Komiteens flertall (H, Frp Krf og V) påpeker at: «*Dagens tilskuddsprofil innebærer en naturlig nedtrapping i tilskudd per dyr ved økt driftsomfang. Flertallet mener at dette er naturlig for at produksjon utover et visst driftsomfang i hovedsak baseres på markedsinntektene.*»

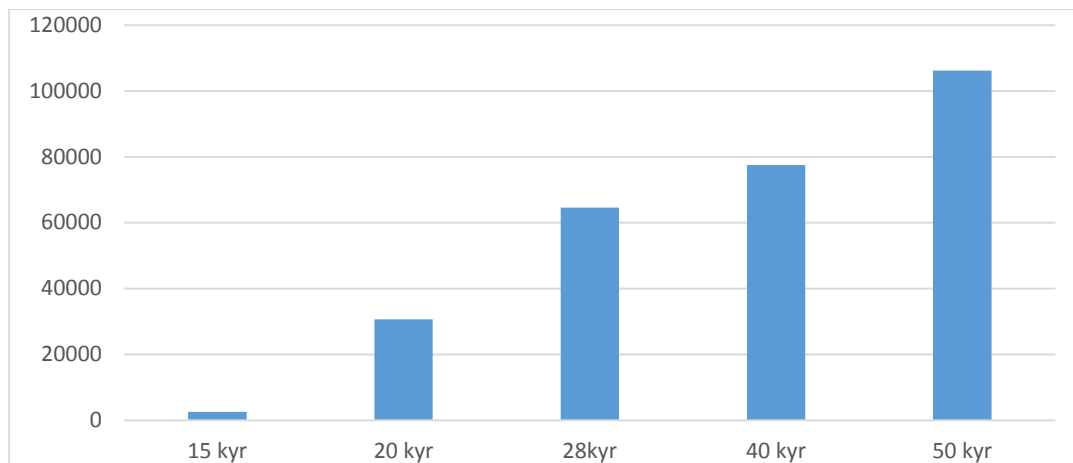
Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at stordriftsfordelene tilsier at større bruk må hente en større del av inntektsveksten i markedet og mindre gjennom tilskuddsøkninger.

Tilskuddsendringene i jordbruksoppjøret 2014 gav ulike inntektsutslag avhengig av størrelse på bruket. Små og mellomstore bruk kom tilskuddsmessig dårlig ut. Dette omfattet det store flertallet av bruk. 2/3 av melkebrukene har størrelse på eller under gjennomsnittet på 26 kyr.

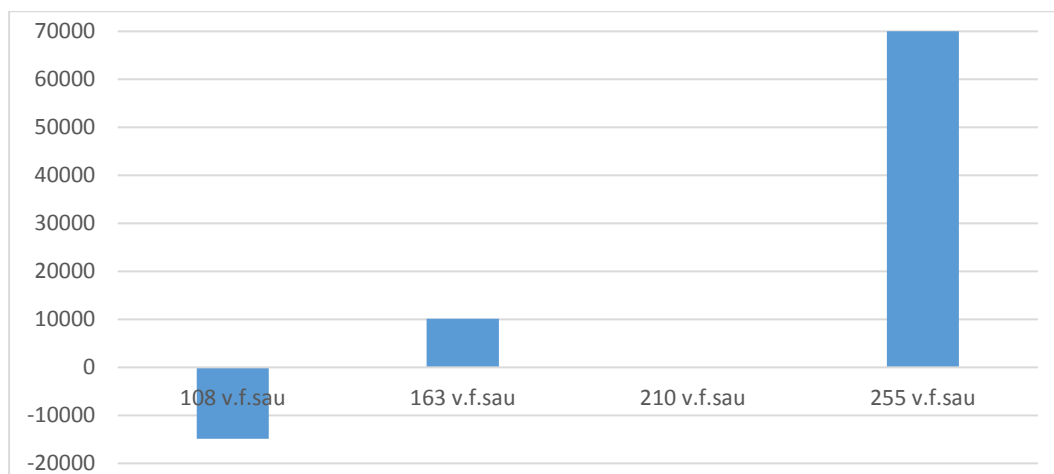
Tabell 17 Tilskuddsendringer i jordbruksoppjøret 2014 for melkebruk i distrikts-Norge (AK-sone 5, distriktstilskuddsone kjøtt sone 2 og distriktstilskuddsone melk sone D)

Antall kyr	Kr/årsverk	Årsverk
10	-4000	1,45
20	-6400	1,82
Snitt 26 årskyr	-7000	1,96
30	1500	2,09
50	15300	2,48
70	30900	2,77

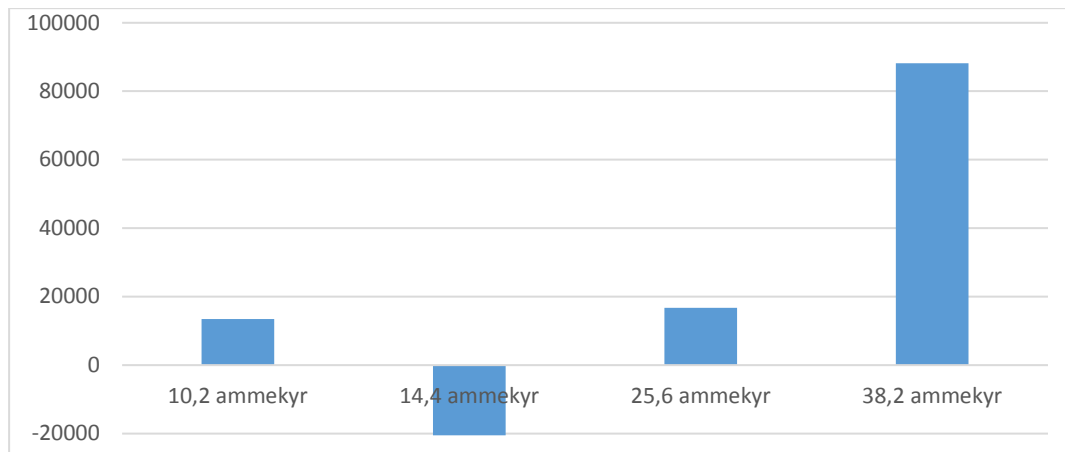
Ved at melkepris har økt og realrenta gått ned, har den samlede økonomiske effekten økt inntektsforskjellene mellom bruksstørrelser ytterligere. Regnskapstall fra driftsgranskingene 2014 og 2015 understøtter dette og dette er vist i figurene under for melk, sau og ammeku.

Figur 5 Endringer i vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk fra 2014 til 2015 for ulike besetningsstørrelser melk.

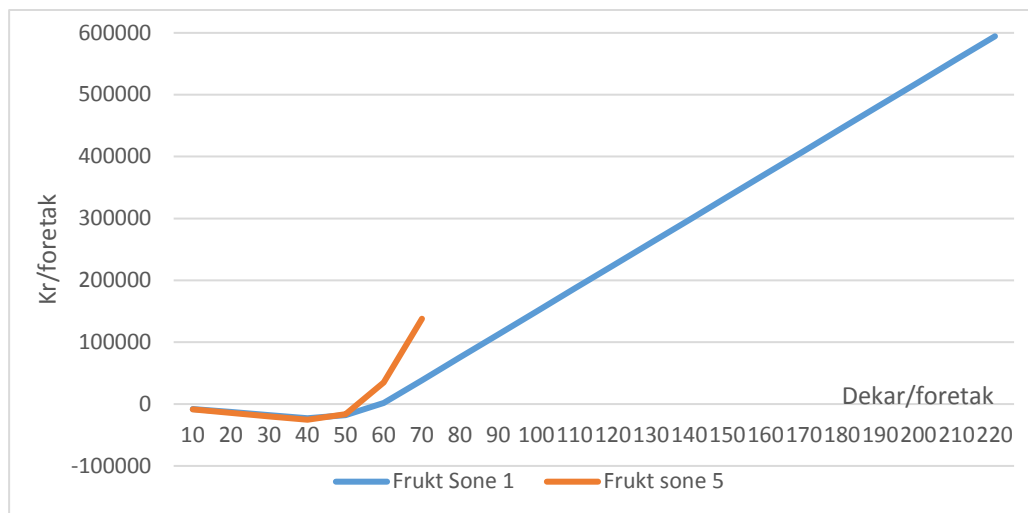

Figur 6 Endringer i vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk fra 2014 til 2015 for ulike besetningsstørrelser sau.

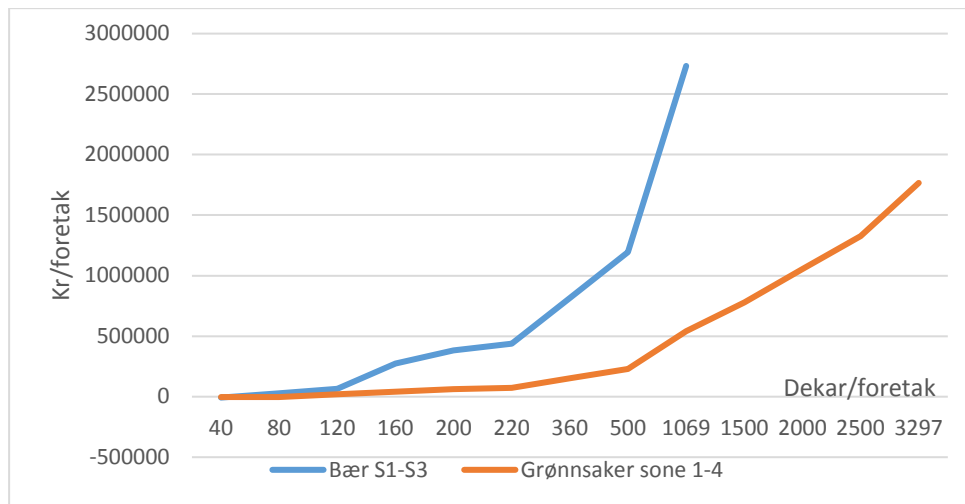
Figur 7 *Endringer i vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk fra 2014 til 2015 for ulike besetningsstørrelser ammeku.*

For frukt, bær og grønnsaker skjedde det store endringer for produsentene ved oppgjøret 2014. Fjerning av kvantumsavgrensning i distriktstilskuddet kombinert med fjerning av taket for arealtilskudd førte til sterk tilskuddsvekst for noen få store produsenter. Dette finansiert med lavere satser for alle bruk og økt bunnfradrag gjorde at mange mindre bruk kom ut i minus. Figurene under viser utslagene for bruk med epler i hhv arealsone 1 og 5 (største bruksstørrelse i disse sonene er hhv 220 og 70 dekar i dag), og bær og grønnsaker i sone 1-3 (største bruksstørrelse er hhv 1069 dekar bær og 3297 dekar grønnsaker).

Figur 8 *Endringer i bunnfradrag, distriktstilskudd frukt og arealtilskudd ved jordbruksoppgjøret 2014 etter bruksstørrelse. Kroner/bruk.*

Alle med under 42 dekar frukt fikk redusert tilskuddene, dårligst ut kom bruk med 40 dekar i sone 5 med et tap på 34.000 kroner. Rundt 90 prosent av alle bruk med epler har under 42 dekar. Best ut kom bruk i sone 1 med 220 dekar epler og en tilskuddsvekst på ca 850.000 kroner. I dette regnestykket har en lagt til grunn ei avling på 1800 kg epler/dekar.

Figur 9 *Endringer i bunnfradrag, distriktstilskudd bær og arealtilskudd ved jordbruksoppgjøret 2014 etter bruksstørrelse. Kroner/bruk.*

Alle med under 48 dekar bær fikk redusert tilskuddene, dårligst ut kom bruk med 40 dekar med et tap på 7.300 kroner. Det største bærbruket i Norge med 1069 dekar fikk en beregnet vekst på ca 2,7 mill. kroner. I dette regnestykket har en lagt til grunn ei avling på 1200 kg bær/dekar. For grønnsaker er det største bruket på nesten 3300 dekar grønnsaker på friland, beregnet en tilskuddsvekst på litt over 1,75 mill. kroner dette året.

6.3 Fordeling etter geografi

Jordbrukets forhandlingsutvalg er spesielt bekymret for utviklingen i landbruket på Vestlandet (Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal) og Nord-Norge. Vi konstaterer følgende utvikling fra 2005 til 2016:

- Jordbruksareal: Vestlandet en reduksjon på 8,9 % og Nord-Norge med 9,3 %. Resten av landet en reduksjon på rundt 4 %.
- Produksjon av storfekjøtt: Vestlandet en reduksjon på 17,6 %. Resten av landet en reduksjon på 3,0 %.
- Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk for melkebruk: Brukene på Vestlandet har 26.500 kr/årsverk svakere vekst enn resten av landet. (Driftsgranskingene)
- Alminnelig inntekt for brukere: Vestlandet har 32.400 kroner svakere vekst enn resten av landet.

Den spesielle svake utviklingen for Vestlandsbonden, særlig melk- og storfekjøttprodusenter, har pågått over lengre tid. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil særskilt styrke melke- og storfekjøttprodusenter på Vestlandet i årets jordbruksoppgjør.**

Ammeku

Antall ammekyr med minst 50 prosent kjøttfe har økt med 16676 dyr siden 2010. Av dette har veksten i arealtilskuddsone 1, 3 og 4 vært på 6720 mordyr. Prosentvis har veksten vært om lag den samme her som i resten av landet. Med unntak av noen få kommuner omfatter disse arealsonene områder som i hovedsak er godt egnet for kornproduksjon. Legger en til grunn at hver ammeku trenger 10 dekar grovfôrareal beslaglegger denne veksten 67.000 dekar kornjord. Om veksten heller hadde funnet sted i grasområdene kunne de frigjorte arealene blitt brukt til å produsere fôrkorn. Dette ville gitt økt produksjon på norske arealressurser.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil stimulere sterkere til produksjon av spesialisert storfekjøttproduksjon i grasområdene gjennom større bruk av grovfôr og beite.

6.4 Forsterke den geografiske og strukturelle innretningen av tilskuddene

Til tross for at en har virkemidler differensiert etter størrelse på drifta, viser tallmaterialet at:

- Inntektene målt per årsverk for mindre bruk ligger lavere enn for større bruk, jfr. tabell 7 kapittel 4.5.
- Inntektsveksten for større bruk har vært vesentlig bedre enn for de mindre brukene (jfr. figurer over), blant annet fordi:
 - En stor del av inntektsveksten har skjedd gjennom pris, og store bruk produserer mer pr innsatt arbeidstime enn mindre bruk
 - Budsjettmidlene ble styrket kun for de større brukene ved jordbruksoppjøret i 2014
- Mer fulldyrket areal går ut av drift på Vestlandet og i Nord-Norge enn i resten av landet, jfr figur 2 kapittel 4.2
- Det foregår en vekst i ammekuproduksjonen i kornområdene som er like sterk som i grasområdene

For å snu disse negative trendene foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg å:

- Øke satsene for driftstilskudd melk med 25.000 kroner pr foretak. For Vestlandet foreslås en ekstra økning på 38.000 kroner pr foretak slik at en får samme sats som i Nord-Norge.
- Øke satsene for husdyrtilskudd for de første enhetene for melk, ammeku, geit og sau
 - Differensiere satsen for husdyrtilskudd til ammeku etter arealsone, med en økning i satsen på 750 kr/ammeku opptil 50 kyr i arealsone 5 til 7.
- Innføre tak for husdyrtilskuddet på hhv:
 - 100 kyr
 - 500 storfe
 - 250 melkegeit
 - 500 sau født foregående år eller tidligere og ammegeit
- Innføre tak for arealtilskuddet på hhv:
 - 400 dekar grønnsaker
 - 100 dekar frukt
 - 200 dekar bær
- Foreta en strukturdifferensiering i arealtilskudd korn med 50 kr/dekar høyere sats for de første 400 dekar, og ytterligere 20 kr/dekar for areal over 800 dekar.
- Differensiere distriktstilskuddet for frukt over og under 50 tonn
- Redusere bunnfradraget med 3.000 kroner pr foretak.
- Øke satsene for distriktstilskudd kjøtt med 0,30 kr/kg i sone 2 og 0,80 kr/kg i sone 3 til 5.

6.5 Innføre driftsvansketilskudd

Det må innføres tiltak for å snu arealtrenden på Sørlandet, Vestlandet og Nord-Norge. I disse områdene finner man en større andel gårdsbruk med spesielle utfordringer knyttet til arealets utforming og skiftestørrelse enn ellers i landet. Slike driftsulemper krever større ressursinnsats og gir større driftskostnader per dekar enn jordbruksdrift ved enklere driftsforhold. Arealer med driftsvansker gjelder særlig små jordteiger og brattlendte arealer, eller jord som ligger

lang unna nærmeste aktive gårdsbruk. Mange har små skifter som i tillegg har en utforming som er lite rasjonelle å drive med dagens maskinteknologi. Pr i dag er det bare tilskudd til brattlendte arealer gjennom RMP-midlene i som utjevner for en mindre del av slike driftsvansker.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykker «*Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener at det bør vurderes å innføre et driftsvansketilskudd for å gi grunnlag for drift på de mest tungdrevne arealene i landet. Partene i jordbruksavtaleforhandlingene bør avklare spørsmålet og eventuell innretning.*»

NIBIOs evaluering av areal og kulturlandskapet peker også på at et driftsvansketilskudd bør vurderes for å kanalisere ressurser dit det er størst behov. I følge NIBIO vil det være mulig å utvikle en metode for å identifisere dyrka mark hvor strukturelle forhold som helling og arealutforming er av en slik karakter at det på grunn av driftskostnadene kan være utfordrende å opprettholde drift av disse arealene.

Teknisk utvikling gir muligheter til å etablere et langt mer treffsikkert virkemiddel med hensyn til å kompensere for driftsulemper knyttet til utforming og størrelse på jordet enn de virkemidlene vi har i dag.

Landbruksdirektoratet arbeider med å utvikle et nytt forvaltningsregime for produksjons-tilskudd som skal innføres nå i mai. Kartfunksjonaliteten er imidlertid ikke på plass, og er utsatt. Når den kommer på plass vil søker kunne tegne inn hvilke arealer det søkes tilskudd for og hva som dyrkes på disse arealene. Dette vil gi mer og bedre opplysninger om skifter og teiger på den enkelte landbrukseiendom.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det fra 2019 innføres et driftsvansketilskudd med en ramme på 100 mill. kroner. Dette betyr at ordningen må utvikles i løpet av 2017 og første halvår 2018, slik at ordningen er søkbar høsten 2018. NIBIO i samarbeid med Landbruksdirektoratet gis i oppdrag å utforme et driftsvansketilskudd knyttet til areal. Partene skal være representert i en referansegruppe. Systemet skal ta i bruk kartteknologi, hvor bl.a utforming og helning ligger til grunn for utforming av en driftsvanskeindeks. Utredningen finansieres over post 1150.01 "Driftskostnader, utredninger og evalueringer".

7 Klimavennlig matproduksjon

7.1 Norsk matproduksjon svarer på globale klimautfordringer

7.1.1 Globale og nasjonale mål

I Parisavtalen har partene satt seg som mål å holde økningen i den globale middeltemperaturen godt under 2 °C sammenlignet med førindustrielt nivå, og å tilstrebe å begrense temperaturstigningen til 1,5 °C sammenlignet med dette nivået. Dersom verdenssamfunnet skal lykkes med denne felles ambisjonen må det gjøres omfattende og modige politiske grep for å redusere klimagassutslippene og øke karbonopptaket.

Norge har satt som mål at utslippene innen 2030 skal reduseres med minst 40 % sammenlignet med 1990. Dette målet er meldt inn til FN som Norges forpliktelse.

I det videre arbeidet er det verdt å merke seg at mat og matproduksjon ble gitt en særskilt stilling i Parisavtalen. Det slås fast at hensynet til matsikkerhet er av høyeste prioritet og at klimatiltakene må utformes på en slik måte at det ikke truer matproduksjonen: *“the fundamental priority of safeguarding food security and ending hunger, and the particular vulnerabilities of food production systems to the adverse impacts of climate change”*. Videre krever avtalen økt innsats i klimaarbeidet for å sikre *“the ability to adapt to the adverse impacts of climate change and foster climate resilience and low greenhouse gas emissions development, in a manner that does not threaten food production.”*

7.1.2 Matproduksjon og klimaavtrykk

Jordbruket er en biologisk produksjon. Det er ikke mulig å produsere mat uten klimagassutslipp. Utslippene kan ikke kontrolleres eller styres på samme måte som utslipp fra fossile kilder. Som oss mennesker slipper husdyr ut klimagasser. Det gjør også jorda når den brukes til matproduksjon. Det vises til Innst. 251 S: *«Komiteen understreker at jordbruket gir utslipp av klimagasser, men mener likevel at utslipp fra biologiske prosesser i jordbruket ikke kan likestilles med utslipp av klimagasser som har sitt utspring i bruk av fossile kilder.»*

Jordbruket i Norge har som en av få næringer kuttet klimagassutslippene, 5% siden 1990 parallelt med stor produktjonsvekst. Viktige suksessfaktorer har vært systematisk og langsiktig avlsarbeid, god dyrehelse, fôrutvikling samt mer treffsikker gjødsling.

Det er behov for økt matproduksjon globalt. FN har anslått at matproduksjonen må økes med minst 60% fram mot 2050. Det beste for klima globalt er at maten som konsumeres er produsert på en mest mulig klimavennlig måte. På tross av krevende klima, har norsk landbruk et lavt utslipp per produserte enhet. Blant annet er utslippene fra kjøttproduksjon i Norge og resten av Vest-Europa, under halvparten av verdensgjennomsnittet, målt i utslipp per produsert enhet.

En klimaeffektiv matproduksjon er avhengig av at ressursene utnyttes best mulig. En grunnleggende forutsetning for god utnytting av arealressursene er arbeidsfordelingen i det norske jordbruket. Ved å bruke de arealene som er best egnet til korn- og grøntproduksjon til disse formålene får man mest mulig matvare produsert på de arealene som er i bruk, mens effektiv husdyrproduksjon bidrar til klimaeffektiv animalsk produksjon. Grasområdene kan kun nyttes av beitedyr. I rapporten «Kjøttets tilstand 2017» presenteres tall som viser at den norske kua har blitt 4-5 ganger mer klimaeffektiv de siste 50-60 årene. Kjøttproduksjonen per ku per år er tredoblet siden 1949, og melkeproduksjonen per ku har blitt nesten fire ganger så stor i samme tidsperiode.

7.1.3 Økt norsk produksjon er bra for klima og gir økt verdiskaping

Sverige har i sin utredning «En klimat- og luftvårdsstrategi för Sverige», SOU 2016:47 kommet til følgende konklusjon: *«En ökad konsumtion och produktion av svenskproducerat kött på bekostnad av det importerade ger förutsättningar för en produktion med globalt sett lägre utsläpp och kan även underlätta uppnåendet av andra miljömål. Svenska lantbrukare, som ligger i framkant globalt, både miljömässigt och i fråga om djurskydd, behöver ges goda möjligheter att utnyttja denna potential i större utsträckning.»*

Det er grunnlag for å legge samme vurderingen til grunn i Norge. I tillegg til klimafordelen vil økt matproduksjon bidra til økt verdiskaping, sysselsetting og arealbruk i Norge. Vi importerer i dag om lag 20% av storfekjøttet som konsumeres. Om dette konsumet hadde vært dekket av norsk produksjon ville dette gi grunnlag for økt verdiskaping på omlag 680 mill. kroner årlig.

Det vises til Innst. 251 S (2016-2017): *«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnytting, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer fôr- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport.»*

Det vises til regjeringens bioøkonomistrategi «Kjente ressurser – uante muligheter»: *«Regjeringen har som mål å øke produksjon i norsk jordbruk og ønsker særlig økt produksjon der det er underdekning av norsk vare.»*

7.2 Framtidsrettet klimapolitikk for matproduksjon

Det er den samlede landbrukspolitikken over lang tid som har gitt oss et jordbruk med lavt klimaavtrykk pr produsert enhet. Det er den geografiske produksjonsfordelingen, de økonomiske virkemidlene og en langsiktig forvaltning som har gitt resultater både i form av økt matproduksjon og mer klimaeffektiv drift. Klimaresultatene har kommet til tross for at virkemidlene som var avgjørende ikke hadde klimahensyn verken i sitt formål eller i sitt navn.

Det er fortsatt potensial for å hente ut klimagevinster ved å videreutvikle arbeidet knyttet til de virkemidlene som har gitt resultater. Det vil være en fordel både for klima og næringsliv, om tiltak som bidrar til positive effekter for begge områdene fortsatt prioriteres.

Det vises til Innst. 251 S (2016-2017): *«Komiteen viser til at all matproduksjon starter med fotosyntesen, og at alt jordbruk er basert på opptak av karbondioksid. Komiteen mener likevel at arbeidet med å redusere klimagassutslipp fra norsk matproduksjon må prioriteres samtidig som målet om økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning ivaretas.»*

Komiteen mener at landbruket skal bidra med sin del for å redusere klimagassutslipp, men understreker at det er komplekse sammenhenger knyttet til biologiske prosesser. Distriktpolitiske og landbrukspolitiske målsettinger skal ivaretas.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at det langsiktige arbeidet med å øke matproduksjonen og redusere klimaavtrykket per produsert enhet må prioriteres, ved å bygge videre på virkemidlene som har gitt store klimaresultater fram til i dag.

7.2.1 Klimatiltak på gårdsnivå

Ut over de klimagevinstene som kan realiseres gjennom den langsiktige landbrukspolitikken er det mulig å gjøre ytterligere forbedringer gjennom målrettede tiltak. Fellesnevneren for de fleste av de spesifikke klimatiltakene vi kjenner til i jordbruket er at de må iverksettes på

gårdsnivå. Bonden er en næringsutøver. Endringer i driftsopplegget vil få direkte konsekvenser for virksomhetens lønnsomhet. Gode beregningsverktøy og rådgiving er avgjørende for å identifisere de rette klimatiltakene for den enkelte gård og drift. Næringa har derfor gått sammen for å utvikle nødvendige verktøy og opplegg for klimarådgivning på gårdsnivå.

7.2.2 Klimapolitikken må ikke gi karbonlekkasje

Det vises til Innst. 251 S (2016-2017): «Komiteen flertall, alle unntatt Sosialistisk Venstreparti, mener at reduserte utslipp av klimagasser per produsert enhet er en naturlig del av jordbrukets mål om bærekraftig produksjon. Det er ikke god miljøpolitikk å gjennomføre tiltak som bidrar til karbonlekkasje, det vil si at produksjonen flyttes ut av Norge. Komiteen mener at de biologiske prosessene i jordbruket ikke skal avgiftsbelegges slik Grønn skattekommisjon har foreslått.»

Å redusere norsk matproduksjon bidrar ikke til å bedre den globale klimasituasjon. I beste fall eksporteres klimautslippene til andre land. Mest sannsynlig vil det genere økte klimautslipp da produksjonsveksten kommer i land hvor matproduksjonen har langt større klimaavtrykk. Dersom det innføres begrensninger som gjør det vanskelig å dekke innenlands etterspørsel på varer vi har naturgitte forutsetninger for å produsere i Norge, vil det føre til karbonlekkasje. I tillegg til det vil gi minst like store klimagassutslipp et annet sted i verden, vil det innebære tapt verdiskaping og sysselsetting i norsk landbruk og matindustri.

7.2.3 Langsiktig matproduksjon i et endret klima

På grunn av klimaendringene vil forholdene for matproduksjon bli langt mer krevende i store deler av verden. Dette skjer samtidig som at matproduksjonen må øke. Også i Norge utfordres næringa av klimaendringer, likevel er Norge et av de landene som vil kunne tilpasse seg klimaendringene og kunne øke produksjonen gitt at vi tar de riktige valgene. I et slikt perspektiv vil norsk matproduksjon bli viktigere i framtiden. Klimatiltakene må vurderes ut fra et langsiktig perspektiv; selv om klimaforpliktelsene vil være knyttet til korte tidsintervaller vil jordbrukets oppgaver, som leverandør av mat i en verden med klimaendringer, øke i flere tiår. Klimapolitikken må utformes slik at de tiltakene som velges på kort sikt bygger opp under, og ikke er i strid med de tiltakene som er nødvendig for å løse klimaproblemet.

7.3 Kunnskapsbasert politikk- og virkemiddelutforming

7.3.1 Jordbruket er en nykomling i klimaarbeidet, både globalt og i Norge

Det har så langt ikke vært krav til utslippskutt fra de biologiske produksjonene. Fossile utslipp har drevet fram klimaendringene, og virkemidlene har derfor vært rettet mot kutt i fossile utslipp. Nå skjer utformingen av klimapolitikken i jordbrukssektoren i ekspressfart. Som en relativ fersk sektor i klimasammenheng er dette utfordrende. Kunnskapen på området er delvis ikke-eksisterende, mangelfull og i en tidlig fase. Det jobbes fortsatt med å kartlegge mulige klimatiltak, samtidig som det diskuteres mulige bindene mål for sektoren.

Der andre sektorer har hatt lengre tid på å utforske tiltakene, og ikke minst vurdere gjennomførbarhet, kostnader og hvilke virkemidler som eventuelt kan utløse disse tiltakene, opplever vi ofte at umodne og delvis teoretiske løsninger blir lagt til grunn for å vurdere potensialet for hva jordbrukssektoren kan bidra med.

7.3.2 Mulig tilknytning til EU's klimaregelverk for ikke-kvotepliktig sektor og skog

Regjeringen ønsker å oppfylle klimamålet for 2030 i samarbeid med EU, og er i dialog med EU om å inngå en avtale om felles gjennomføring i ikke-kvotepliktig sektor (bygninger,

transport, landbruk og avfall) og arealbruk, arealbruksendringer og skog (kalt LULUCF). Det betyr i så fall at EUs klimaregelverk vil bli gjeldene også i Norge.

Den 20. juli 2016 år foreslo Europakommisjonen en innsatsfordelingsbeslutning: et overordnet klimapolitisk rammeverk frem mot år 2030 for ikke-kvotepiktig sektor. Samtidig ble det lagt fram et forslag til regelverk for arealbruk, arealbruksendringer og skog (LULUCF). Det er ventet at EU vil ferdigbehandle klimaregelverket i løpet av høsten 2017.

Det er få land hvor EUs klimaregelverk vil få så stor betydning som i Norge. Det er to hovedgrunner til dette. Norge vil få en av de aller mest ambisiøse klimaforpliktelsene i Europa for ikke-kvotepiktig sektor. Samtidig er det svært få andre land i Europa hvor arealbruk og skog betyr så mye for det samlede utslippsregnskapet.

Dersom Norge inngår en avtale med EU, vil vi trolig få krav om å kutte 40% av utslippene i ikke-kvotepiktig sektor sammenlignet med utslippene i 2005. Byrden er fordelt mellom landene, og forpliktelsene varierer fra land til land med krav om klimakutt fra 0 til 40%.

Kommisjonens forslag for regelverk for karbonopptak i areal, arealbruksendringer og skog vil kunne bli særlig krevende for Norge. I praksis vil reglene gi dramatiske begrensninger for mulighetene vi har til å utnytte bioressursene i skogen. Framtidig avvirkningsnivå er foreslått begrenset til det som var historisk avvirkning i perioden 1990-2009. Dersom avvirkningen overstiger dette, vil det føre til at det må gjøres større klimakutt i ikke-kvotepiktig sektor.

Dette er problematisk ut fra et næringsperspektiv, samtidig som det vil kunne gi store klimakonsekvenser på sikt. **Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker at fornybart og klimanøytralt råstoff fra skogen er nødvendig for å kunne gjennomføre klimaforbedringer i flere samfunnssektorer. I tillegg vil begrensningen på hogst føre til at skogen ikke forynges i det tempoet som vil gi optimalt klimabidrag fra skogen på sikt.**

EUs klimaregelverk har noen forslag til fleksible mekanismer som i teorien skal kunne lette gjennomføringen av klimaforpliktelsene. Det er per i dag ikke kjent i hvor stor grad Norge vil kunne benytte disse mekanismene, de fleste land har fått svært begrensede muligheter til dette. Det er også utformet regler knyttet til skogregelverket som begrenser mulighetene for bruk av grønne fleksible mekanismer. Norge vil trolig være det landet som rammes hardest av disse begrensningene og kan ende opp med å ikke kunne nyttiggjøre seg av denne fleksibiliteten.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at myndighetene deltar aktivt i EU-prosessene og ivaretar norske interesser. Særlig viktig er det å sikre muligheten til å øke uttaket av fornybare skogressurser som grunnlag for klimavennlige produkter og økt verdiskaping. Regelverket må ivareta målsettingen om økt norsk matproduksjon.

7.3.3 Videreutvikling av kunnskapsgrunnlaget

Det er en klar fare for at mislykket klimapolitikk i jordbrukssektoren kan gi alvorlige uønskede sideeffekter. Skal vi lykkes må vi gjøre informerte valg og beslutninger. Da trengs det mer kunnskap om sammenhenger, tiltak, kostnader og potensial. Det vises til Innst. 251 S (2016-2017): «Komiteen understreker at tiltak med sikte på å redusere klimagassutslipp fra jordbruket skal være kunnskapsbaserte, og at effektene må kunne måles med relativt sikre metoder.»

Arbeidsgrupperapporten "Landbruk og klimaendringer" av 19. februar 2016 viste at det er mulig å redusere jordbrukets totale klimagassutslipp gitt samme produksjonsomfang som i dag. Altså tiltak som gir redusert klimaavtrykk pr produsert enhet. Selv om rapporten peker på et mulighetsrom og flere tiltak som kan være aktuelle er det behov for mer kunnskap om bla klimaeffekt og tiltakskostnad for de tiltakene i rapporten som er basert på ny forskning eller

som tidligere ikke har vært satt inn i en klimasammenheng. Gjennomførbarhet og mulige virkemidler er i mange sammenhenger heller ikke vurdert. Rapporten konkluderer blant annet med: «For å kunne prioritere de riktige tiltakene bør utvikling av kunnskapsgrunnlaget prioriteres høyt, gjerne i samarbeid mellom landbruks- og miljømyndighetene.»

Det er behov for å prioritere arbeidet med kunnskapsgrunnlaget på flere områder. Gjennom økt forskningsaktivitet, utredninger om kostnader, gjennomførbarhet og mulige virkemidler og et tettere samarbeid mellom relevante kunnskapsinstitusjoner, myndighetsorganer og næringa er det mulig å forbedre kunnskapsgrunnlaget.

I tillegg til tiltak som allerede er kjente er nye muligheter stadig under utvikling. Avlsarbeidet har gjennom sin historie gitt et viktig klimabidrag gjennom å redusere utslippene pr produsert enhet. Med ny teknologi, har kraften og potensialet i avlsarbeidet økt betydelig. GENO ser nå mulighet til å ta et nytt stort skritt i avlsarbeidet, gjennom å prøve ut avl med utgangspunkt i metanutslipp på individnivå som ett av kriteriene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at det i Sluttprotokollen for jordbruksforhandlingene 2016 står at «Utgifter for å framskaffe kunnskapsgrunnlaget skal på sikt inngå som en ordinær del av forskningsinstitusjonenes oppdrag».

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener arbeidet med kunnskap om mulige klimatiltak må intensiveres. Det forutsettes at disse oppgavene gis prioritet gjennom de ordinære tildelingene til forskningsinstitusjonene, samt at det utformes forsknings- og utredningsoppdrag som sikrer bred deltakelse fra ulike kunnskapsmiljøer, næring og myndigheter.

7.3.4 Sektorregnskap

Metode og modell for beregning og rapportering av utslipp fra jordbrukssektoren har alvorlige svakheter. Biologiske prosesser er vanskeligere å måle og regulere enn fossile utslipp. Det gjør det utfordrende å utforme en detaljert rapportering som gir et realistisk bilde av situasjonen. Metode og metodikk er ikke tilstrekkelig utviklet til at den egner seg som grunnlag for mulige bindene klimaforpliktelser.

Måten klimagassutslippene beregnes på i jordbrukssektoren har flere svakheter: Den er ikke et regnskap utarbeidet på bakgrunn av den faktiske aktiviteten, men en modellberegning basert på standardiserte faktorer. Hoveddelen av de potensielle klimatiltakene som er identifisert i rapporten Landbruk og klimaendringer vil ikke bli registrert i det eksisterende klimaregnskapet. Slik modellen nå er oppbygd vil reduksjon i antall dyr være nesten det eneste «tiltaket» som blir fanget og opp "godkjent" som reduksjon i utslipp.

Beregningen er statisk, dersom det skjer forbedringer som for eksempel praksisendringer i håndtering av husdyrgjødsel eller tekniske forbedringer ved gjødsellager, vil dette ikke bli oppdaget eller oppdatert automatisk.

Det faglige grunnlaget er i stadig utvikling. Det er viktig med forbedringer, samtidig er det utfordrende at ved endringer i forutsetningene, endres også hele tidsserien bakover i tid. Dette gjør at det ikke finnes et fastpunkt i beregningen av utviklingen av klimagassutslippene fra sektoren. I løpet av 2016 opererte norske myndigheter med følgende ulike beskrivelser av utviklingen i utslippene fra jordbrukssektoren:

- Utslippene er redusert med om lag 13 % siden 1990 (Landbruk og klimaendringer)
- Utslippene er redusert med 11,6 % siden 1990 (Meld. St. 11 (2016–2017))
- Utslippene er redusert med 5,3 % siden 1990 (SSB årlige rapportering)

I sluttprotokollen fra jordbruksforhandlingene 2016 står det: «*Jordbruket sin viktigste oppgave i klimasammenheng er å redusere utslippene per produserte enhet, øke opptaket og tilpasse produksjonen til et klima i endring. Det nedsettes et utvalg som skal se nærmere på hvordan jordbrukets samlede utslippsregnskap kan videreutvikles og synliggjøres bedre og som grunnlag for kunnskapsbaserte tiltak. Mandat og sammensetning avtales nærmere mellom partene. Utgifter for å framskaffe kunnskapsgrunnlaget skal på sikt inngå som en ordinær del av forskningsinstitusjonenes oppdrag. I klimaarbeidet prioriteres videre innsats inn mot forskning, utredning og rådgiving. Når det gjelder rådgiving er klimarådgivningsprosjektet sentralt.*»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at det haster med å forbedre og detaljere den nasjonale rapporteringer av klimagasser fra jordbruket. Det bør iverksettes arbeid for å utvikle mer avanserte utslippsfaktorer og fleksible beregningsmetoder som kan fange opp endringer over tid. Det må være et mål at sjablongverdier (Tier 1) erstattes av at faktiske målinger forbedres gjennom mer avansert modellering og at det utvikles nasjonalt tilpasset metodikk (Tier 2 og 3). Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at utvalget som ble avtalt i fjorårets avtale ivaretar dette arbeidet, og at næringa vil være representert i utvalget.

7.4 Klimavurdering av virkemidlene i jordbruksavtalen

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn Paris-avtalen som sier at hensynet til mat-sikkerhet er av høyeste prioritet og at klimatiltakene må utformes på en slik måte at det ikke truer matproduksjonen. Det er et mål å produsere mat til egen befolkning og øke matproduksjonen i takt med befolkningsveksten. Denne produksjonen skal skje på en mest mulig klimaeffektiv måte. Samtidig vil økt matproduksjon ha, under ellers like forhold, som en uunngåelig konsekvens at klimagassutslippene fra sektoren øker. Det er derfor krevende å redusere utslippene fra jordbruket totalt. Det primære målet må være å redusere utslippene per produsert enhet.

Det vises til Innst. 251 S (2016-2017): «*Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener jordbrukets viktigste oppgave i klimasammenheng er å redusere utslippene per produsert enhet, i tillegg til å øke opptaket av CO₂ og tilpasse produksjonen til et klima i endring.*»

Klimagassutslippene fra jordbruket skjer i hovedsakelig i form av utslipp av metan fra husdyr og husdyrgjødsel, lystgass fra gjødsel og jord og CO₂ fra myr og åkerdyrking. Utslippene er betinget av hva som produseres og hvordan produksjonen skjer. Om lag 90 prosent av utslippene av klimagasser fra jordbruket er knyttet til fôr- og husdyrproduksjon. Dyrking av korn og vegetabiliske matvarer gir lavere utslipp enn produksjonen av animalske matvarer basert på gras. Det vises til Innst. 251 S (2016-2017): «*Komiteen vil særlig understreke betydningen av å satse på klimatiltak som samtidig bidrar til å oppfylle de øvrige målene for jordbrukspolitikken, slik som for eksempel drenering, biogass og avl.*»

7.5 Klimaarbeidet i landbruket må skje på den enkelte gård

7.5.1 40 000 beslutningstagere

Klimatiltak som skal gjennomføres i matproduksjonen vil måtte skje på gårdsnivå, der over 40 000 bedrifter må bidra i arbeidet. Hva som er de beste tiltakene vil variere mellom ulike bruk og driftsformer. For å sette næringa i stand til å gjøre denne jobben er landbruket i gang

med å utvikle en infrastruktur for kunnskap og rådgiving for klimatiltak på gårdsnivå. Dette arbeidet vil innebære et stort løft for klimajobbinga i norsk landbruk. Vi er ambisiøse både på landbrukets og klimaets vegne når vi nå bygger et fundament for et langsiktig og målrettet klimaarbeid i norsk landbruk.

7.5.2 Prosjektet «Klimasmart Landbruk»

Etter et første prosjekt «Klimarådgiving på gårdsnivå», er prosjektet «Klimasmart landbruk» blitt etablert. Prosjektet har i første omgang et tidsperspektiv på 3 år for utvikling og oppbygging av modeller og verktøy. På sikt er målet at klimarådgiving skal være et fast integrert i øvrig rådgiving på alle gårdsbruk, og hvor arbeidet også kan gi grunnlag for å kartlegge faktiske endringer i klimautslippene fra norsk landbruk.

Formålet med «Klimasmart landbruk» er å redusere klimaavtrykket til norsk landbruk ved å sikre bedre informasjon og gode verktøy og beslutningsstøtte for klimasmart drift på norske gårdsbruk. Skissen under viser hva bredden og kompleksiteten i prosjektet.

Figur 10 Skisse over prosjektet Klimasmart landbruk

Prosjekteiere er Landbrukets Klimaselskap (under etablering), som eies av Norges Bondelag, Norsk Landbruksrådgiving, Tine SA, Nortura SA og Fellekjøpet Agri SA. Det er et bredt representert landbruk som ønsker å være med i arbeidet. Målet er at bredden av landbruksrelaterte organisasjoner og selskap skal slutte seg til. Klimaråd skal kunne tilbys alle bønder.

7.5.3 Utvikling i arbeidet

Gjennom arbeidet i prosjektet i løpet av 2016 ble det klart at det ble nødvendig å utvikle et verktøy for å kunne kartlegge og beregne klimagassutslippene på gårdsnivå. Dette arbeidet har derfor fått prioritet i 2017, mens rådgivingen ikke er igangsatt i særlig grad, men ventes å kunne testes ut for noen produksjoner mot andre halvdel av 2017.

Erfaringene så langt tilsier at:

- et samlet beregningsgrunnlag er komplekst og krever betydelig faglig innsats
- kontakt og samarbeid med forskning er nødvendig for utvikling av beregningsverktøy
- rådgivningsverktøy må bygge på beregningsgrunnlag
- opplæring og utdanning av rådgivere vil være mer effektivt hvis verktøyet er klart
- rådgivning vil kreve koordinering mellom jordbrukets rådgivningsaktører
- en betydelig motivasjonsprosess hos bønder er nødvendig – sjøl om mange venter på å komme i gang
- kommunikasjonsarbeid må være en del av arbeidet

7.6 Klimavirkemidler over jordbruksavtalen

7.6.1 Drenering og håndtering av overflatevann

Tilfredsstillende drenering er en forutsetning for å få gode avlinger. Bedre drenering/kapasitet på hydrotekniske anlegg er fordelaktig i forhold til økt produktivitet, lavere klimagassutslipp og mindre overflatevann. Det bidrar i tillegg til bedre kjørbarhet på jordet og reduserer risiko for jordpakking. En bedring i grøftetilstanden vil være et målrettet tiltak for å øke norsk mat- og fôrproduksjon. Dette har også Næringskomiteen merka seg i Innst 251 S: «Komiteen vil særlig understreke betydningen av å satse på klimatiltak som samtidig bidrar til å oppfylle de øvrige målene for jordbrukspolitikken, slik som for eksempel drenering, biogass og avl.»

I 2013 ble det gjeninnført tilskudd til drenering av jordbruksarealer. Det utbetales inntil 1000 kr pr daa i tilskudd til drenering og kroner 15 pr løpemeter ved usystematisk drenering. Det er de siste fem åra avsatt 438 millioner kroner til drenering, men 250 millioner kroner står ubrukt.

Tabell 18 Budsjettrammer, tilsagn og utbetalte midler (tiltak må gjennomføres senest 3 år etter til innvilgning) over ordningen tilskudd til drenering. Mill. kroner.

År	Innvilgningsramme Jb.oppgj.	«Brukt» innvilget tilskudd	Utbetalt tilskudd
2013	100,0	55,0	6,7
2014	100,0	61,9	29,4
2015	100,0	37,7	25,4
2016	80,0	33,0	32,5
2017	58,0		
Sum	438,0	187,7	94,0

Tabellen over innvilga ramme og hva som er brukt/ utbetalt av dreneringstilskudd, viser at dagens satser ikke stimulerer til dreneringsaktivitet i ønsket omfang. Som omtalt under nydyrking forventer næringskomiteen at det i jordbruksoppgjøret blir en innretning på virkemidlene som stimulerer til mer drenering.

Kostnadene ved grøfting varierer mye med de naturlige forholdene på bruket. I følge en Bioforsk rapport fra 2011 «Dreneringsbehov i norsk landbruk- økonomi i grøftingen» varierer kostnadene fra 1944 kr pr daa til 13 660 kr pr daa. Investeringskostnader, rentenivå og beregnet levetid for grøftene virker sterkt inn på kostnadene ved grøfting og dermed indirekte på den meravling en må oppnå for å kunne forsvare grøftinga driftsøkonomisk.

I dag utbetales det ikke dreneringstilskudd til arealer som ikke har vært drenert tidligere (med unntak av planerte arealer). Det gjør at nydyrka areal og arealer som ikke er drenert ikke er berettiget tilskudd. Næringskomiteen har uttalt at de ser behovet for økt dreneringsaktivitet og nydyrking for å legge til rette for økt matproduksjon, følgelig bør også arealer som ikke har vært drenert tidligere bli tilskuddsberettiget. Disse arealene har størst potensial for økt matproduksjon og å redusere erosjonen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener satsene for dreneringstilskudd må økes for å få ønsket effekt på økt matproduksjon og redusert klimagassutslipp på arealer med dårlig dreneringstilstand. Forhandlingsutvalget foreslår at:

- **Støttesatsene for drenering dobles til kroner 2000 per dekar og at satser pr løpemeter settes til 45 kroner.**
- **Det foreslås en ytterligere økning på 1000 kr pr dekar til arealer hvor det må benyttes gravemaskin.**
- **Dobling av satsene og økningen til arealer hvor graver må benyttes skjer innenfor dagens bevilgning.**
- **Dreneringstilskudd skal utbetales til alt jordbruksareal, også nydyrket areal og areal som ikke har vært drenert tidligere.**

For å sikre uavbrutt framdrift gjelder økt støttesats fra 1. juli 2017. Det bør vurderes om de som har fått innvilga tilskudd uten at tiltak er gjennomført får automatisk nye satser ettersom det er mye ubrukte midler og for å hindre at søknadene trekkes for å bli behandlet på nytt.

7.6.2 Lagring og håndtering av husdyrgjødsel

Husdyrgjødsel kan gi klimagassutslipp ved lagring og spredning, der bestemmelser om gjødslingsplanlegging danner vilkår for tilskudd innen jordbruket. Det må stimuleres til investeringer i miljøvennlig lagring av husdyrgjødsel. Gode lagringsmuligheter sikrer et optimalt spredetidspunkt av hensyn til gjødseleffekt og avrenning.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det gis tilskudd for ytterligere 5 prosentpoeng utover ordinære tilskuddssats hvis det bygges for 12 måneders lagringskapasitet.

7.6.3 Biogassproduksjon

Ved nedbryting av organisk materiale under anaerobe forhold dannes det biogass som består av ca 60-65 prosent metan og 35-40 prosent CO₂ på volumbasis. Metan er en klimagass, men kan også brukes som biodrivstoff i stedet for fossilt drivstoff. Husdyrgjødsel er slik en verdifull ressurs som ved bruk i biogassreaktor gir fornybar energi, betydelige reduksjoner i klimagassutslipp fra og er samtidig en verdifull gjødselressurs.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er enig i vurderingene i Innst.251 S (2016-2017):

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, vil også peke på at produksjon av biogass basert på husdyrgjødsel er et viktig klimatiltak.

Flertallet mener det er viktig at større biogassanlegg også kan ta imot husdyrgjødsel. Samtidig må det legges til rette for mindre biogassanlegg på gårder.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at det ved bygging av industrielle anlegg for produksjon av biogass basert på bl.a. matavfall bør legges inn krav om mottak av husdyrgjødsel.

Gjennom Bioenergiprogrammet gis det investeringstilskudd til bygging av gårdsanlegg.

Bonden får et tilskudd på 60 kr/tonn husdyrgjødsel levert biogassanlegg uavhengig av om det er eget gårdsanlegg eller til større anlegg. For 2016, med utbetaling i 2017, er det mottatt 29 søknader på til sammen 3,2 mill. kroner. Det er en moderat økning i søknader. Disponibel beløp i ordningen er ved årsskiftet 6,5 mill. kroner. Antall søknader vil øke framover og det er behov for å tilføre ordningen mer midler.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsen for levert gjødsel med 60 kr/tonn, og at bevilgningen økes med 1 mill. kroner til 2 mill. kroner.

7.6.4 Biokull

Ved produksjon av biokull vil karbon som er bundet gjennom fotosyntesen tas ut av det naturlige karbonkretsløpet. Jordbruket kan gjennom produksjon og bruk av biokull bidra til binding av karbon i jord. Dette gir samfunnet mulighet til å utvikle aktiv karbonfangst for å nå reduksjonsmåla.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det over klima- og miljøprogrammet prioriteres prosjekt som gir nødvendig kunnskap om hvordan og med hvilke kostnader biokull kan produseres og nyttes.

7.6.5 Bygging i tre

Bruk av tre som byggemateriale bidrar positivt klimamessig sett i forhold til bruk av betong.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det etableres en pilot i Telemark og Buskerud der det ved vurdering av søknader om investeringstilskudd gis ytterligere 5 prosentpoeng utover ordinære tilskuddssats for investeringsprosjekter i tre.

7.6.6 Klima- og miljøprogrammet

Midlene skal gå til utredningsprosjekter og informasjonstiltak på miljøområdet innenfor temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, vannmiljø, samt kulturlandskap, naturmangfold og relaterte utfordringer. Ny kunnskap i prosjektene skal raskt kunne implementeres i praktisk jordbruk.

For 2017 er det innvilget 18 mill. kroner til Klima- og miljøprogrammet, hvorav 6 mill. kroner går til fylkesvise tiltak og 12 mill. kroner til sentrale tiltak. For 2017 var det 45 søknader med søknadsramme på 62,5 mill. kroner på de sentrale midlene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at prosjekter som har som formål å bidra til reduserte klimagassutslipp og kunnskap om klimatilpassing skal prioriteres i 2018.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at klimarådgivning på gårdsnivå fortsatt gis finansiering over klima- og miljøprogrammet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke klima- og miljøprogrammet med 2 mill. kroner til 20 mill. kroner.

7.6.7 Skog som klimatiltak

Skogen er avgjørende for at landbruket skal bidra positivt i klimaregnskapet. Skogen binder karbon. Et forsterket bidrag betinger økt avvirkning kombinert med økt tilvekst. Skogplanting og andre tiltak for å øke skogproduksjonen er avgjørende for hvor mye biomasse en kan bruke i fremtiden. Uten økt produksjon, økt uttak og bruk av fornybart trevirke som kan erstatte fossile ressurser, vil det være svært utfordrende å begrense den globale oppvarmingen.

Det vises til Innst. 390 S, Klimaforliket fra 2012 der en samlet komite peker på at «utslipp og opptak av klimagasser i skogen blir påvirket av en rekke faktorer, slik som nivået på avvirkning, omfang av nyplanting, gjødsling, plantetetthet, tynning og andre skogskjøtseltiltak.» Videre viser komiteen til viktigheten av å øke avvirkningen: «Et lavt

avvirkningsnivå vil også bidra til mindre tilgang på bioressurser som kan erstatte fossil energi og mer energiintensive byggematerialer. Redusert avvirkning vil også kunne gjøre skogen mindre produktiv på lang sikt.»

Investeringer i skogsbilveinettet og taubaner er viktige tiltak for å øke uttak av trevirke. Investeringene i skogsbilveinettet er dessuten svært viktige for å møte de klimaendringer norsk skogbruk må tilpasse seg til. Skogsveiene må kunne håndtere store nedbørmengder på en bedre måte, og et tilfredsstillende veinett er et av de viktigste tiltakene for å unngå kjøreskader ved terrengkjøring i framtida. Det er stort behov både for opprusting av eksisterende skogsbilveger og for nybygging. Nybyggingsbehovet er spesielt knyttet til kyststrøkene der det er nødvendig å bygge ut et vegnett for å kunne utnytte den skogen som ble plantet fra 1950-tallet og utover. Den systematiske opptrappingen av bevilgninger man har sett de siste årene er et bidrag til å redusere de samlede klimagassutslippene over tid.

For å få ungs skogen raskere i vekst og øke andelen kvalitetsvirke må det gjennomføres en større satsing på ungskogpleie. Aktiviteten bør heves vesentlig. Den økte hogstaktiviteten vi opplever øker behovet for ungskogpleie og bevilgninger til dette formålet. Prioriteringene foretas mellom Landbruks- og matdepartementet og faglagene i jordbruket, med Skogeierforbundet og Norskog som viktige bidragsytere. Fordelingen av bevilgningen til skogbruk skjer i egne drøftingsmøter mellom partene på høsten.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til skog med 5 millioner kroner til 219mill. kroner. Vegbygging og skogkultur prioriteres. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at avsetningen til kystskogbruket skal økes slik at de store tømmerressursene i disse områdene kan utnyttes.

7.6.8 Bioenergiprogrammet

Satsingen på bioenergi gjennom Bioenergiprogrammet bidrar til å øke jordbrukets inntektsmuligheter gjennom levering av trevirke til flising og energiproduksjon. Dette er videre et viktig satsingsområde for å redusere jordbrukets utslipp av klimagasser og erstatte fossilt brensel/elektrisk kraft med fornybar bioenergi. Bevilgningen til bioenergiprogrammet er for 2017 på 67 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke programmet med 2 mill. kroner til 69 mill. kroner. Økningen prioriteres spesielt satsingen på biogass og biokull.

Norsk Gartnerforbund har i prosjektet “Spesialrådgiving energi i veksthus” oppnådd betydelige klimaforbedringer i veksthusnæringa. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til dette arbeidet videreføres i 2018.

7.6.9 Investeringsfond for klimatiltak

Jordbruket har lenge etterlyst at Regjeringen innfører en fondsordning i tråd med regjeringsplattformen, og slik sikrer bedre mulighet for klimatiltak og klimatilpasning i jordbruket.

Jordbrukets forhandlingsutvalg har merket seg næringskomiteens enstemmige innstilling om at Regjeringen skal legge frem «en fondsordning i jordbruket etter modell av skogbruket» med henvisning til at «den vil være viktig for å sikre både investeringer og klimatiltak», og forventer at dette følges opp i forbindelse med statsbudsjettet for 2018.

8 Investering og næringsutvikling

8.1 Stort investeringsbehov på alle typer bruk

Investeringsbehovet i norsk landbruk er stort, blant annet som følge av krav til dyrevelferd og arbeidsmiljø, samt utfordringer knyttet til klimaendringer. Høyt kostnadsnivå i kombinasjon med lav lønnsomhet gjør det krevende for bonden å finansiere opp investeringsbehovet. I tillegg er også lavt pantegrunnlag en ekstra utfordring mange steder i distriktene. I 2016 registrerte Innovasjon Norge en samla søknadssum for investeringsvirkemidlene på over 1 mrd. kroner. En hadde mulighet til å bevilge vel halvparten, 545 mill. kroner.

Ved behandlingen av jordbruksmeldingen understreker en samlet næringskomite i kapittel 9.11 «Investeringer på alle typer bruk» behovet for investeringsmidler i jordbruket: *«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet erkjenner likevel at det for de fleste bruk og bønder ikke er mulig å finansiere investeringer kun med inntekter fra gården. Det er derfor nødvendig med offentlige investeringsvirkemidler.» Videre sier et annet flertall (H, Frp og V): «(.....)at investeringsstøtten bør ligge innenfor jordbruksavtalens ramme, slik at det sikres en god helhetlig prioritering av de samlede økonomiske virkemidlene.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil styrke de fylkesvise investeringsvirkemidlene (IBU) med 50 mill. kroner til 624,5 mill. kroner. I tillegg tilføres IBU 33,9 mill. kroner av ledige midler for 2017 som fordeles til fylkene etter gjeldende fordelingsnøkkel.

Det samme flertallet (alle unntatt Høyre og Fremskrittspartiet) er også krystallklare på at det trengs å gjøre investeringer på alle typer bruk selv om ressursgrunnlaget er svakt: *«Flertallet vil understreke at det er behov for investeringer på alle typer bruk. Dette gjelder også der det ikke er ressursgrunnlag for å utvide produksjonen.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at investeringsvirkemidlene særlig prioriteres til tiltak som:

- **Bidrar til å utnytte de totale arealressursene og sikre utnytting av ressursgrunnlaget på det enkelte bruk**
- **Oppgraderer driftsapparatet for å styrke velferden for folk og dyr og slik at gardsbruket blir en attraktiv arbeidsplass og ivaretar god dyrehelse**

8.1.1 Små og mellomstore bruk

Stortinget retter et spesielt fokus mot investeringsbehovet for små og mellomstore bruk. En samlet komité konkluderer med at: *«det er viktig at offentlige virkemidler utnyttes slik at flest mulig får mulighet til å investere innenfor en variert og bærekraftig bruksstruktur med utgangspunkt i arealgrunnlaget.»* Videre viser en samlet komité til Stortingets behandling av fjorårets jordbruksoppgjør *«fullgod utnyttelse av det norske jordbrukspotensialet gjør at man ikke kan drive god jordbrukspolitikken uten å styrke de små og mellomstore brukene, fordi det er der vi samlet sett har de store jordarealene».* Fra en samlet komité vises det også til jordbruksmeldingens premiss om at *«bruk av ny teknologi stiller krav til økte investeringer»* også skal gjelde små og mellomstore bruk, og at denne typer gårder er særlig viktige for å sikre et landbruk i hele landet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at investeringsvirkemidlene styrker investeringsevnen spesielt for små og mellomstore bruk. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det gis en sentral føring om at mindre og mellomstore bruk tilgodeses med en relativt større støtteandel for å realisere investeringsbehovet og ta i bruk ny teknologi.

8.1.2 Investeringsbehov i ulike produksjoner

Melkeproduksjonen står i en særstilling i forhold til investeringsbehovet. En stor andel av driftsbygningene er fra 70 og tidlig 80-tall, perioden da investeringene i fjøs var store. Beregninger vi gjorde i 2014 tilsa et investeringsbehov i størrelsesorden 10-12 mrd. kroner. 2/3 av besetningene og halvparten av kyrne befinner seg fortsatt i bås fjøs. Båsfjøsene har i gjennomsnitt langt lavere besetningsstørrelse enn løsdriftsfjøs, hhv. om lag 18 og 41 årskyr.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga retter også et samlet Storting et spesielt fokus mot investeringsevnen til små og mellomstore melkebruk. En samlet komitee påpeker at «*mye av grasområdene har spredte og små arealer, som ikke egner seg for så store besetninger som 50 -60 kyr uten at det også oppstår nye avstandsulemper og mye intertransport*».

Komiteeflertallet (alle unntatt H og Frp) «*viser til at hovedtyngden av dagens melkefjøs har mellom 15 - 30 kyr. Flertallet viser til at for store deler av landet vil fornying av disse brukstypene være avgjørende for videre produksjon*»

Komiteen mener videre at: «*innenfor de investeringsmidlene som går til melkebruk, er det spesielt behov for å fornye 15-30 kyr fjøs.*»

For å stimulere til fornyelse av fjøsene for 15-30 kyr slik Stortinget er opptatt av, krever Jordbrukets forhandlingsutvalg at det innføres en trappetrinnmodell for utmåling av tilskudd jf tabellen nedenfor.

Tabell 19 Trappetrinnmodell for utmåling av tilskudd til kuffjøs (melk og ammeku)

Antall kuplasser	Under 30	Over 30
Tilskuddsprosent	Inntil 45 prosent av godkjent beløp	Inntil 33 prosent av godkjent beløp
Maks tilskuddsbeløp	2,5 mill. kroner	2,0 mill. kroner

Det er også spesielle utfordringer for andre produksjoner enn melk og storfekjøtt.

- Korn: Mottak- og tørkeanleggene på gårder er i mange tilfeller mer enn 30 år og ikke dimensjonert for dagens produksjon. Tilstrekkelig tilgang på lagerplass og muligheter til å tørke korn er viktig for å kunne få korn av god kvalitet og sikre en hensiktsmessig logistikk under innhøstinga og slik øke inntjeninga.
- Frukt og grønt: Støtte til investeringer er nødvendig for å styrke konkurransekraften opp mot importert vare og øke norskandelen i markedet. Det er særlig behov for utbygging av lagerkapasitet og fornying av frukttrefelt.

8.1.3 Innovasjon Norge, styring og regionalt partnerskap

Landbruksmidlene i Innovasjon Norge (IN) skiller seg fra selskapets øvrige midler ved at de er en del av jordbruksavtalens ramme, og derfor skal allokere i overensstemmelse med partenes retningslinjer og styringssignal. Dette poengteres av en samlet næringskomitee ved behandlingen av jordbruksmeldinga: «*Komiteen mener derfor det må legges tydeligere føringer for investeringsvirkemidlene i de årlige jordbruksoppgjørene.*» Videre sier komiteen at det innenfor de føringer som Stortinget gir «*bør være et handlingsrom for det regionale partnerskapet til å gjøre prioriteringer av investeringsvirkemidler mellom produksjoner i den enkelte region*».

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at sentrale føringer fastsatt i jordbruksoppjøret følges opp, og at det regionale bygdeutviklingsprogrammet (RBU), med underprogram, fastsettes og forvaltes i samråd med faglaga.

Flertallet i næringskomiteen framhever i Innst 251 S (2016-2017) «*betydningen av de regionale partnerskapene i å fremme Stortingets mål om variert jordbruk over hele landet*».

Det trengs tydelige og avklarte styringslinjer fra avtalepartene overfor IN, både sentralt og ute i fylkene. Aktørene må forholde seg til en etablert rolledeling, der avtalepartene styrer mens IN forvalter midlene etter avtalte investeringsstrategier. **Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at faglaga har reell innflytelse på utformingen av de regionale strategiene og bruken av investeringsmidlene, medregnet prioritering/fordeling av utviklings- og tilretteleggingsmidlene. Dette skjer gjennom det regionale partnerskapet som inkluderer faglaga, Innovasjon Norge, fylkesmannen og fylkeskommunen.**

8.1.4 Sentrale føringer for IBU-midler

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at IBU-midler både kan brukes til nybygg, påbygg og ombygginger av eksisterende driftsbygninger.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil legge følgende sentrale føringer for sau og pelsdyr:

- **Sau:** Inntil det er oppnådd markedsbalanse for sau/lam begrenses investeringstilskuddet til fornying av driftsapparatet hos eksisterende produsenter og ikke til nyetableringer i saueproduksjon. Det gis ikke støtte til investeringer som innebærer produksjonsøkninger. Økologiske saueprodusenter som pga regelverkendringer må bygge om fra spaltegulv gis prioritert.
- **Pelsdyr:** Investeringsmidler til pelsdyrhold behandles på linje med andre produksjoner.

I tillegg mener vi det er viktig å stimulere til at investeringene tar hensyn til klimautfordringene. Investeringer som bidrar til klimatilpasninger og reduserte klimautslipp i produksjonen må prioriteres.

8.1.5 Plan for langsiktige investeringer

Jordbrukets forhandlingsutvalg registrerer at næringskomiteen i sin Innst. 251 S (2016-2017) viser til behandlingen av statsbudsjettet for 2017 der Stortinget ber «*regjeringen komme tilbake med en plan for langsiktige investeringer i landbruket i revidert nasjonalbudsjett 2017*».

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at denne langsiktige planen sees i sammenheng med, og følger videre opp de tiltak, føringer og prioriteringer som følger av Stortingets behandling av jordbruksmeldinga , med særlig fokus på investeringsbehovet på små og mellomstore bruk.

8.1.6 Risikolån og tapsfond

I mange distriktskommuner, der pantegrunnlaget på eiendommene er lavt, begrenses mulighetene til å framskaffe tilstrekkelig lånekapital, sjøl om driftsøkonomien i utbyggingsprosjektet er tilfredsstillende. I disse områda spesielt, er det et behov for toppfinansiering for å finansiere opp ei tilstrekkelig samla kapitalpakke sammen med ordinære lavrisikolån og IBU-tilskudd.

I Innst. 251 S (2016-2017) mener flertallet (alle unntatt H og Frp) at «*(...)det må ses nærmere på hvordan samspillet mellom finansiering i private banker og offentlige ordninger i regi av Innovasjon Norge, slik som tilskudd, garantier, risikolån etc., kan forbedres. Flertallet er opptatt av å forbedre mulighetene for å finansiere fornyelser i distrikter der panteverdier gjennomgående er lave*».

Jordbrukets forhandlingsutvalg forslår at det opprettes ei partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere modeller og vilkår for et bedre samspill mellom offentlig investeringskapital og kapital fra private banker og låneinstitusjoner. Gruppen

skal vurdere både eksisterende og nye ordninger for toppfinansiering slik at dette dekker behov i alle deler av landet. Arbeidsgruppa leverer sin rapport med forslag til partene i forkant av jordbruksforhandlingene 2018.

8.2 Næringsutvikling

8.2.1 Reislivsstrategien

Verdiskapingen fra landbruksbasert turisme er godt over 200 mill. kroner for 2014 og 5,3 % av jordbruksbedriftene driver med turisme.

Meld. St. 31(2014-2015): «*Garden som ressurs - marknaden som mål*» slår fast at det er en gjensidig kobling mellom utvikling av nye næringer i landbruket, og den tradisjonelle jord- og skogproduksjonen som er på gården fra før av. En samlet næringskomite slutter seg til dette i Innst. 251 S. (2016-2017). Som resultat av Meld. St. 31(2014-2015) ble det i 2016 utarbeidet en egen Strategi for reiselivet basert på landbruket og reindrifta sine ressurser: «Opplevingar for ein kvar smak». Det overordna målet i strategien er å øke verdiskapinga for mat og reiselivsaktører i landbruket og reindrifta.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ser det som positivt at både meldinga og strategien bekrefter at en langsiktig landbrukspolitikk som bidrar til å opprettholde landbruk og matproduksjon over hele landet, er avgjørende for utvikling av nye næringer i landbruket.

8.2.2 Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Målgruppen for utviklingsprogrammet er bønder og forpliktende produsentsammenslutninger, samt reiselivsbedrifter som har fokus på lokal mat. IPT-tilbydere er definert innenfor målgruppen.

Finansiering

- *Lokalmat*: Salget av lokalmat i dagligvarehandelen har økt med 8,8 prosent i 2016. Stortinget har satt som mål at vi skal selge lokalmat for 10 mrd. kroner innen 2025. For å oppnå dette, er det viktig at vi legger til rette for å styrke de brukene der potensialet for vekst i produksjonen av lokalmat er størst. Små og mellomstore bruk står for en stor del av lokalmatproduksjonen.
- *Inn på tunet*: I tillegg til utvikling av tjenestetilbudet hos enkelte tilbydere, etableres det forretningsmessig samarbeid mellom tilbydere, både regionalt og nasjonalt. Samvirkeforetaket IPT Norge SA ble etablert i 2016, og skal utføre fellesfunksjoner for de regionale enhetene, og legge til rette for utveksling av kunnskap og kompetanse mellom regionene. Økende tilbyderorganisering er et svar på behovet for mer samarbeid, blant annet for å samordne tilbudet i markedet

Kompetanse

- *Kompetansenettverk Lokalmat*: Målgruppen for kompetansenavene er små matbedrifter med mindre enn ti ansatte. Kompetansenavene utarbeider tilbud til lokale matbedrifter som foredlingskurs, seminarer, studieturer, hospitering, besøksordning, mentorordning i tilknytning til nettverket. Det er økt interesse for tilbudene. Etter hvert som lokalmatprodusentene vokser og flere ansettes, vil behovet for kvalifisering av arbeidskraft øke. Kompetansenavene er derfor viktige både for å få flere produsenter til å satse på lokalmat, og for å dekke behovet for kvalifisert arbeidskraft i vekstbedriftene.

Omdømme

- 30 prosent av midlene under utviklingsprogrammet brukes til omdømmetiltak. Det må gjøres en avveining i bruk av midler mellom lokale matfestivaler og IGW.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til Utviklingsprogrammet forblir uendret på 90 mill. kroner. Innenfor denne ramme prioriteres:

- **Aktivitet rettet direkte mot produsentene, herunder kompetansenettverkene som er avgjørende for både nye lokalmatprodusenter og produsenter i vekst. Bevilgningen til kompetansenettverkene bør økes.**
- **En tilrettelegging av forpliktende produsentsamarbeid.**
- **Fokus på en mentorordning mellom etablerte og nye produsenter . Det er viktig at mentorene kan faget for å overføre kunnskapen til de som er i etablererfasen.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å etablere et verdiskapningsprogram for geit finansiert med 5 mill. kroner i ledige midler, kap. 11.6 Geit.

8.2.3 Matmerk

Matmerk er en uavhengig stiftelse som skal bidra til økt mangfold, kvalitet og verdiskaping i norsk matproduksjon. Matmerk forvalter merkeordninger og kvalitetssystemer som bidrar styrke omdømmet til norske matprodukter hos norske forbrukere

- *Kvalitetssikringssystemet i landbruket (KSL):* KSL trenger en oppgradering av IT-løsningen. Fortsatt oppslutning og tillit til ordningen fordrer et kunnskapsløft blant produsenter, og særlig nye produsenter.
- *Nyt Norge:* Den nye modellen for finansieringen av Nyt Norge innebærer at midlene over jordbruksavtalen øremerkes driften av merkeordningen og kobles opp mot KSL, og at den generiske markedsføringen prioriteres av omsetningsrådet og merkebrukeavgiften.
- *Lokalmatdatabasen:* Databasen har i løpet av 2016 fått inn 453 lokalmatprodusenter med til sammen 1000 produkter. Det er også 170 innkjøpere som har registrert seg. Det er viktig at finansieringen av lokalmatdatabasen fortsetter å være et spleiselag, og at eventuelle økte utgifter blir dekt opp av alle tre parter.
- *Generisk markedsføring av økologisk mat:* Matmerk får tildelt 2 mill. kr over LUF og 2,5 mill. kr fra omsetningsrådet for å ivareta generisk markedsføring av økologisk mat gjennom drifting av nettstedet www.okologisk.no og facebooksidene Økoprat. Zynk har på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet gjennomført en evaluering av Matmerk sitt arbeid på dette området. Evalueringen påpeker at Matmerk må få et klarere oppdrag fra LMD knyttet til å formidle fakta og informasjon om økologisk mat, og bidra til samhandling mellom aktørene i sektoren. I evalueringen anbefales det at Matmerk sitt arbeid skal begrenses til faktabasert informasjon om økologisk produksjon og mat, mens ren markedsføring blir ivaretatt av markedet selv. De anbefaler at Matmerk opprettholder tilskuddet på dagens nivå, men at det bør sees i sammenheng med de øvrige midlene som Landbruksdirektoratet utlyser.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener en oppgradering og fornying av KSL bør ha prioritet i Matmerks arbeid. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å styrke Matmerk, og øke bevilgningen med 6 mill. kroner til 58 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at midlene som Matmerk i dag forvalter til generisk markedsføring sees i sammenheng med øvrige tiltak innen økologisk landbruk når strategi for økologisk landbruk skal utarbeides.

8.2.4 Jordbruksfradrag for lokalmatprodusenter

Ved næringskomiteens behandling av Meld. St. 31 (2014-2015) «Garden som ressurs – marknaden som mål», jf. Innst. 177 S (2015–2016) mener komiteen at «*det ligger et betydelig uutnyttet potensial i tilleggsnæringer relatert til mat og drikke. I dag øker etterspørselen etter lokal mat, og produksjonen stiger.*» Videre mener komiteen at «*det er viktig at aktørene i større grad enn i dag stimuleres til å komme i gang.*»

Ved behandling av jordbruksmeldinga uttrykker: «*Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det bør utredes om gårdsbruk som foredler egne råvarer kan sikres retten til å benytte jordbruksfradraget på samme nivå som tradisjonelt jordbruk.*»

Jordbruksfradraget er et målrettet virkemiddel som øker lønnsomheten i jordbruket gjennom redusert skatt. Fradraget øker dermed lønnsomheten i matproduksjonen, og har siden etableringen i 2000 blitt utvidet og forbedret en rekke ganger. Jordbruksfradraget gis til personlig skattytere som:

- har hatt inntekt fra virksomhet i form av jordbruk, gartneri og/eller hagebruk i over halvparten av inntektsåret, jf. sktl. § 8-1 femte ledd, og/eller
- har drevet bihold (honingproduksjon) og/eller pelsdyrhold som virksomhet, selv om virksomheten er drevet uten tilknytning til jordbruk, gartneri eller hagebruk, jf. Ot.prp. nr. 68 (2003-2004) pkt. 7.3.3.

Forutsatt at produsenten oppfyller ovenfor nevnte grunnvilkår, kan nettoinntekten fra ulike aktiviteter som tjenesteyting/leiekjøring, utleie av bygninger, utleie av jakt og fiskerettigheter mv regnes med i grunnlaget for fradrag. Aktiviteten må drives i tilknytning til jordbruksvirksomheten. Nettoinntekten fra biomasseproduksjon til energiformål kan etter en sjablonregel også tas med i fradraget.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at regjeringen følger opp og utreder en utvidelse av jordbruksfradraget til også å gjelde inntekter fra foredling av produsentenes egne råvarer. Forhandlingsutvalget mener utredningen bør ta utgangspunkt i at grunnvilkårene for jordbruksfradraget i så fall også må gjelde produsenter som foredler egne råvarer. Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at utredningen ferdigstilles i løpet av 2017, og at Inn på Tunet inkluderes i dette arbeidet.

8.3 Utviklings- og tilretteleggingsmidler, Fylkesmannen

I 2012 ble det satt av 3 mill. kroner til en satsing på arktisk jordbruk. Satsingen skulle bidra til utvikling og bedre utnytting av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for jordbruket i nordområdene. Midlene ble fordelt til de tre nordligste fylkene ved fylkesmannsembetene, og ble organisert som en felles programsatsing. Det ble etablert et samarbeid med fylkeskommunene, Sametinget og næringsorganisasjonene i landsdelen om satsingen.

I Innst. 251 S (2016-2017) ønsker en samlet komité å sikre: «*at den regionale muligheten i arktisk landbruk nyttes og videreutvikles.*»

Evaluering viser at midlene har utløst andre regionale midler til jordbruk og flere vellykkede satsinger. Det er behov for å gjenoppta satsingen på arktisk jordbruk. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til Utviklings- og tilretteleggingsmidler med 2 mill. kroner for 2018 som øremerkes arktisk landbruk. Totalt settes det av 50 mill. kroner over posten.**

8.4 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

LUF-delen av konfliktforebyggende tiltak mellom reindrift og jordbruk ble løfta ut fra de sentrale BU-midlene som egen ordning fra 2011. I Reindrifftsavtalen for 2017/18, er RUF-delen (Reindrifftsens utviklingsfond) av denne ordninga satt til 1,5 mill. kr.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn ei 50/50 fordeling mellom RUF og LUF, og foreslår tilsvarende et beløp på 1,5 mill. kr fra LUF.

8.5 Kapitalsituasjonen i LUF

Det vises til Landbruksdirektoratets statusrapport om Landbrukets Utviklingsfond (Rapport nr. 11/2017). Likviditeten i fondet er god, men er redusert med 17 mill. kroner i 2016. Dette er likevel en klar bedring i forhold til fjorårets prognose som la til grunn en nedgang i likviditet i størrelsesorden 75 mill. kroner. Hovedgrunnen til forbedringen er noe mindre utbetalinger enn forutsatt i fjorårets prognose. For 2017 og 2018 prognoseres det med en redusert likviditet med ca 120 mill. kroner årlig. Det er likevel en disponibel likviditet på over 1,2 mrd. kroner i fondet ved utgangen av 2018.

8.6 Oppsummering av Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Tabell 20 Oppsummeringstabell med forslagene til bevilgningene over LUF i 2018

Tabell 1.1 Innvilgningsrammen for LUF. Mill. kroner.				
	2016	2017	Endring	2018
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	548,0	574,5	50,0	624,5
Tilrettelegging for næringsutvikling og verdiskaping				
<i>Utrednings- og tilretteleggingsmidler (fylkesvise)</i>	60,0	48,0	2,0	50,0
<i>Områderettet innsats</i>	6,0	0,0	0,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket ¹	26,0	26,0	0,0	26,0
Forskning	53,0	53,0	4,0	57,0
Matmerk	52,0	52,0	6,0	58,0
Utviklingsprogrammet- landbruks- og reindrifftsbasert vekst og	90,0	90,0	0,0	90,0
Bioenergiprogrammet	67,0	67,0	2,0	69,0
Skogbruk	214,0	214,0	5,0	219,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5	1,5	0,0	1,5
SPF gris LEDIGE MIDLER			0,0	0,0
Dyrevelferd mink. LEDIGE MIDLER			0,0	0,0
Verdiskapingsprogram Geit. LEDIGE MIDLER			0,0	
Utsiktsrydding	20,0	8,0	-8,0	0,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	95,0	95,0	5,0	100,0
Drenering	80,0	58,0	0,0	58,0
Investeringstøtte organisert beitebruk	9,0	10,0	5,0	15,0
Klima- og miljøprogram	18,0	18,0	2,0	20,0
Biogass	2,0	1,0	1,0	2,0
Støtte til verdensarvområdene og utvalgte kulturlandskap	9,0	9,5	0,0	9,5
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	30,0	30,0	0,0	30,0
Administrasjon			0,0	
SUM tilskuddsramme	1 380,5	1 355,5	74,0	1 429,5
Rentestøtte – utbetalinger	36,5	30,0	0,0	30,0
SUM tilskuddsramme inkl. utbetalinger rentestøtte	1 417,0	1 385,5	74,0	1 459,5

¹ 20 mill. kroner til fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving, og 6 mill. kroner til KIL.

I tillegg til bevilgningene for 2018, gjøres følgende disponeringer av ledige midler for poster som er eller legges til LUF:

- Verdiskapningsprogram for geiteholdet: 5 mill. kroner
- SPF-program gris: 8,5 mill. kroner
- Dyrevelferdsprogram mink: 2 mill. kroner
- Landbrukets dataflyt: 2 mill. kroner
- Ekstra IBU-midler for 2017: 33,9 mill. kroner

9 Velferd og rekruttering

9.1 Velfungerende velferdsordninger er viktig for næringa

Husdyra trenger daglig stell også i helger, helligdager og skoleferier. Bonden har en jobb som må gjøres 365 dager i året. Sikker tilgang til avløsertjenester, og økonomisk trygghet ved sykdom, er av stor betydning for så vel dyrevelferden som for bonden. Velferdsordningene skal gi bønder mulighet til ferie og fritid på lik linje med andre grupper i samfunnet. Det er ikke minst viktig for unge som vurderer å gå inn i næringa. En styrking av velferdsordninger er både et rekrutterings- og likestillingstiltak.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga viser en samlet komite til behandlingen av jordbruksoppgjøret 2015 der det slås fast at «*det er avgjørende at utøverne i landbruket skal kunne ha sosiale vilkår på linje med andre grupper*». Komiteen viser videre til «*[...]sammenheng mellom tilskudd til avløsning ved ferie og fritid og tilskudd til avløser ved sykdom og fødsel*».

De siste årene er ikke satsene i velferdsordningene økt i takt med kostnadsutviklingen. Det har gitt bønder reduserte muligheter for ferie og fritid eller avløsning ved sykdom. Dette kan utfordre både den fysiske og psykiske helsen til de som driver i jordbruket.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at velferdsordningene er av stor betydning for næringa. Det er viktig at ytelsene i velferdsordningene følger kostnadsutviklingen ellers i samfunnet.

9.1.1 Avløsning ved sjukdom m.m.

Formålet med ordningen er å medvirke til å dekke kostnadene til avløsning i jordbruket ved sykdom, dødsfall, svangerskap og fødsel. Den er viktig for rekruttering generelt, og spesielt for å bidra til at kvinner velger landbruk. Ordningen er særlig viktig ved langvarig sykdom. Næringskomiteen «*mener at tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel er en viktig ordning, og støtter at denne videreføres*».

Et grunnvilkår er krav til næringsinntekt på ½ G fra jordbruk/gartneri. Tilskuddet samordnes med:

- Offentlige ytelser ved sykdom, uførhet og fødsel
- Lønn, men ikke annen næringsinntekt
- Alders- og uførepensjon, offentlig og privat pensjon mv.
- Godtgjørelse for tapt arbeidsfortjeneste

Både samordningsregelen og kravet til næringsinntekt er drøftet i tidligere jordbruksforhandlinger. Samordningsregelen oppleves som komplisert både for bonden og forvaltningen. Landbruksdirektoratets rapport (34/2015) drøfter tiltak som kan forenkle og målrette ordningen. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener tilskuddet ikke skal samordnes med andre ytelser. For å dekke økte kostnader dette medfører foreslår forhandlingsutvalget at bevilgningen økes med 20 mill. kroner.**

I jordbruksoppgjøret 2016 ble partene enige om at Landbruks- og matdepartementet skulle sende på høring et forslag til endringer i sykdomsavløsningsforskriften som bl.a. adresserer om det er behov for fortsatt å kreve næringsinntekt for å komme inn under ordningen. I påvente av dette arbeidet har departementet i brev av 16. januar 2017 til Landbruksdirektoratet klargjort dispensasjonsvilkårene i bestemmelsen om krav til næringsinntekt. Departementet legger til grunn at alle som oppfyller det skattemessige kriteriet og driver jordbruk eller gartneri kan innvilges dispensasjon. Dette kriteriet, samt personens tilknytning

til foretaket oppfylles gjennom at foretaket leverer næringsoppgave for virksomheten.

Jordbrukets forhandlingsutvalg støtter presiseringen av dispensasjonspraksis.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener tilskuddet til avløsning ved sykdom må dekke en større andel av avløserutgiftene. Dette er spesielt viktig for langtidssykemeldte.

Maksimal dagsats foreslås derfor økt med 70 kr per dag fra 1530 til 1600 kroner per dag. Dette gir et økt bevilgningsbehov på 6,5 mill. kroner.

9.1.2 Sykepengeordningen

Gjennom en kollektiv modell sikres jordbrukere 100 prosent av sykepengegrunnlaget etter 16 dager i den offentlige sykepengeordningen. Ordningen gjelder alle jord- og skogbrukere som oppfyller minstekravet til næringsinntekt. Som følge av lavere grunnlag ble avsetningen til ordningen redusert fra 88 til 73 mill. kroner i jordbruksavtalen for 2016.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener sykepengeordningen må videreføres. Det avsettes 73 mill. kroner til ordningen.

9.1.3 Avløsning ved ferie og fritid

Avløsning til ferie og fritid er bærebjelken i velferdsordningene, og er viktig for rekruttering til næringen. Ferie og fritid er har stor betydning med tanke på likestilling til andre grupper i samfunnet og er sykdomsforebyggende. Maksimalt tilskudd dekker stadig færre dager med avløsning. Fra 1998 er dette antallet redusert med 6 dager. Utviklingen ellers i samfunnet har gått motsatt vei med flere feriedager. **Jordbrukets forhandlingsutvalg fastslår at det er viktig å ha gode velferdsordninger som sikrer muligheten for regelmessig ferie og fritid.**

Regjeringen har i jordbruksmeldinga foreslått å avvikle tilskudd til avløsning ved ferie og fritid. Næringskomite skriver følgende i innstillingen til jordbruksmeldinga: «Komiteen har merket seg motstanden mot forslaget under komiteens høring. Komiteen viser til at det under høringen ble hevdet at forslaget kan bidra til et mindre seriøst arbeidsliv, omfordelings-effekter, svekket rekruttering og å begrense Norges handlingsrom i WTO. I innstillingen til jordbruksoppgjøret 2014 (Innst. 285 S (2013–2014)) sier en samlet næringskomite: Komiteen viser til at avløserordningen er viktig for å bidra til at avløserlag og jordbruksforetak fortsatt skal ha tilgang på arbeidskraft og god kompetanse og erfaring. Komiteen går derfor mot forslaget om å avvikle tilskuddet. Komiteen mener at avløserordningen til ferie og fritid må utvikles slik at den i størst mulig grad bidrar til formålet som er ferie og fritid. Dette må gjennomføres på en måte som ikke bidrar til mer byråkrati.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at ordningen med tilskudd til avløsning ved ferie og fritid opprettholdes. Satsene økes med 5 prosent. Maksimalt tilskudd øker da med 3.700 kroner pr foretak til 77.900 kroner.

9.1.4 Landbruksvikar

Landbruksvikarordningen gir en trygghet til hver enkelt bonde. Å ha vikarer med høy kompetanse er en trygghet til brukeren og en sikkerhet ved sykdom og ulykker. Norske Landbruketstjenester (NLT) tok i 2008 over forpliktelsen med å stille beredskap ved sykdom. Tilskuddet per årsverk til landbruksvikartjenesten er i dag 270 200 kroner og er ikke endret etter 2008. Tilskuddet i ordningen har mao ikke fulgt kostnadsutviklingen. Dette har delvis blitt kompensert ved en økning i dagsats sykdom.

Når regelverket samtidig har åpnet opp for at andre aktører kan selge tjenester innenfor velferdsordningene, uten den samme plikten til å stille beredskap ved sykdom, svekkes grunnlaget for at NLT kan stille beredskap gjennom landbruksvikarordningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at en god landbruksvikarordning med riktig kompetanse er viktig for bonden og skaper en trygghet i hverdagen. Tilskuddet foreslås økt til 290 000 kroner per landbruksvikar. Forhandlingsutvalget viser videre til at økt dagsats ved sykdom også gir en positiv effekt for landbruksvikarordningen.

9.1.5 Tidligpensjon

Tidligpensjonsordningen (TPO) skal stimulere til tidligere generasjonsskifter og dermed bidra til rekruttering. Regjeringen har foreslått å fjerne ordningen for nye brukere. Næringskomiteens flertall «mener at ordningen skal videreføres også for nye tilskuddsmottakere».

Ungdom som skal inn i næringen poengterer at TPO er et viktig virkemiddel. Ordningen er også omtalt og vurdert som viktig i rapporten fra den partssammensatte arbeidsgruppen for *Økt rekruttering til landbruket*. Den relative andelen som tar del i ordningen er redusert over tid. Dette skyldes særlig at ytelsene ikke er justert i takt med inntektsutviklingen ellers i samfunnet, og at bondens andel av inntekter utenfor jordbruket øker mer enn inntektene fra jordbruket.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er opptatt av å forbedre ordningen slik at flere blir berettiget TPO. Forhandlingsutvalget foreslår at:

- a) Referanseinntekten knyttes til folketrygdens grunnbeløp (1 G).
- b) Kravet om at referanseinntekten må utgjøre minst 67 % av samlet inntekt fjernes.
- c) Kravet om at 25 % av referanseinntekten må komme fra jordbruk/gartneri fjernes.
- d) Forvaltningen av ordningen flyttes til Landbruksdirektoratet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke maksimalbeløpene med 10 000 kroner fra 100 000 kroner til 110 000 kroner for en enbrukerpensjon og fra 160 000 kroner til 170 000 kroner for tobrukerpensjon.

Tidligpensjon kan ikke kombineres med gjenlevendepensjon. Gjenlevendepensjon skal sikre inntekt for gjenlevende ektefelle, og kan kombineres med alminnelige lønnsinntekter. Når tidlig- og etterlattepensjon dekker ulike behov, samt at gjenlevendepensjon lar seg kombinere med andre lønnsinntekter, kan det fremstå som både urimelig og uforståelig at ordningene ikke kan kombineres.

Erfaring viser at den enkelte ikke nødvendigvis reflekterer over at ytelsene ikke lar seg kombinere siden dette ikke fremstår som logisk sett i lys av ordningenes ulike formål. Det er heller ikke slik at NAV opplyser om dette når det søkes om pensjon. Dette fordi tidligpensjon ikke finansieres av folketrygden, men over jordbruksoppkjøret og håndteres av landbruksforvaltningen. Videre er det problematisk at utbetalt tidligpensjon ofte kan overstige utbetalt etterlattepensjon. Kravet om tilbakebetaling oppleves derfor ekstra urimelig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at utbetaling av tidligpensjon og etterlattepensjon kan ytes for samme tidsrom.

9.2 Rekruttering og kompetanse

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at forutsigbare rammevilkår, gode inntektsmuligheter og investeringsordninger, samt velfungerende velferdsordninger er avgjørende for at ungdom velger landbruk og matproduksjon som yrke. Landbruk er ei kunnskapsnæring. Det er behov for gode utdanningsmuligheter, både tradisjonell

videregående utdanning og voksen-agronom. Tilgang til rådgivning og ulike former for erfaringsnettverk er særlig viktig i etableringsårene, og ved større endringer i driftsopplegg.

9.2.1 Gårdssparingsordning for ungdom (GSU)

Det er behov for å styre investeringsordningene for de som skal etablere seg i næringa.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det etableres ordning med gårdssparing med skattefradrag etter modell fra boligsparing for ungdom (BSU). En slik gårdssparingsordning (GSU) til næringsdelen av eiendommen må ha vesentlig høyere årlige og totale innskuddsbeløp enn i gjeldende BSU-ordning.

9.2.2 Mentorordning

I 2014 ble det bevilget midler til en mentorordning i jordbruket, som siden har blitt utviklet i et samarbeid mellom Norsk Landbruksrådgivning og faglaga. Produsenten som får mentorhjelp må være under 35 år og ny innen sin produksjon eller en som skal gjøre store endringer i drifta. Det er betydelig interesse for ordningen. **Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at mentorordningen etablert hos Norsk landbruksrådgivning gjennomføres som avtalt til 2019.**

9.2.3 Utdanning

Norske landbruk er avhengig av kunnskap, kompetanse og innovasjon for å kunne innfri både næringa og de politisk vedtatte målsettinger. Det bør satses mer på grunnforskning i tradisjonelle jordbruksfag, og utdannes flere innenfor landbruksteknikk, landbruksøkonomi og jord- og plantekulturfag. Utdanningssektoren må tilpasse seg slik at vi møter de utfordringene og mulighetene vi står overfor med endret klima, omstilling til bioøkonomi og det grønne skiftet. Ved behandlingen av jordbruksmeldinga mener næringskomiteen at «*..fremtidens matproduksjon i enda større grad enn i dag blir kunnskapsbasert*».[..] *Komiteen er opptatt av at det formelle utdanningsløpet for jordbruksrelaterte fag er av høy kvalitet og ikke minst relevant for hverdagen på norske gårder. Komiteen er positiv til at det jobbes videre med en nasjonal modell for voksenagronomutdanning*». Komiteens flertall «*ber regjeringen legge til rette for et godt tilbud og stor tilgjengelighet av naturbruksutdanning både på videregående-, høyskole- og universitetsnivå, inkludert voksenagronomutdanning*».

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det bør satses mer på å utvikle utdanninger på videregående, på høyskoler og universitet som gjør at jordbruket kan stå enda bedre rustet til å håndtere endringene som kommer med det grønne skiftet.

Voksenagronom

I tråd med jordbruksoppkjøret 2016 er det utredet en nasjonal modell for voksenagronom, med mål om å bidra til «styrking av kompetansehevede tiltak i landbruket som sikrer faglig kvalitet og fleksibel tilrettelegging». Utredningen skisser en nasjonal modell med faglig innhold, opptakskrav, organisering, finansiering og kostnader, samt forvaltningsmodell. Tilbud til voksne som ønsker agronomkompetanse, såkalte voksenagronom-tilbud, har vist seg å være svært populært, og vil fra og med høsten 2017 være å finne i alle fylker. Årlig gjennomfører 250 personer denne utdanningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig at utdanningstilbudet *voksenagronom* blir et omforent begrep i landbrukssektoren, som referer til én bestemt modell mht organisering, finansiering og faglig innhold. Forhandlingsutvalget mener videre at utdanningen må sikres gjennom en forutsigbar finansierings- og forvaltningsmodell. Utredningen anslår en total kostnad på 20 mill. kroner årlig for innføringen av et nasjonalt tilbud. Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at utdanningen sikres offentlig finansiering.

Fagskole og høyere utdanning

I 2015 ble det etablert et Nasjonalt utvalg for grønn fagskoleutdanning der næring og utdanningstilbydere er representert, med formål om å videreutvikle fagskoletilbudet. Det er stor tilvekst i antall utdanningstilbud innen denne sektoren. Antall studenter er fortsatt få sammenlignet med andre fagområder, og enkeltinstitusjoner tar derfor et nasjonalt ansvar for å tilby grønne fagskoleutdanninger. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig at fagdepartementet for landbruk kan være med å jobbe for at enkeltinstitusjoner får muligheten til å ta et nasjonalt ansvar for fagskoleutdanningene. og utvikle disse utdanningene videre.**

Det er i hovedsak tre høyere utdanningsinstitusjoner i Norge som tilbyr fag innen landbruk, der hver institusjon har et unikt tilbud. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig å opprettholde og utvikle de utdanningstilbudene og kompetansemiljøene som finnes innen høyere landbruksfaglig utdanning på universitet og høgskole.**

9.2.4 Rekruttering og kompetansemidler

Som skoleeier og regional utviklingsaktør har Fylkeskommunen en viktig rolle i arbeidet med kompetanseutvikling i landbruket. Gode etter- og videreutdanningstilbud er viktig for å videreutvikle norsk matproduksjon, samt forebygge og løse klima- og miljøutfordringene. Det å stimulere til økt kompetanse i næringa generelt og god agronomisk kompetanse spesielt bidrar til lønnsomhet og utnytting av gårdens ressurser. Midlene er et viktig bidrag til å holde kostnadene nede ved gjennomføring av agronomutdanning for voksne, kurs og andre kompetansebyggende tiltak.

I komitebehandlingen av jordbruksmeldinga viser flertallet til «*at midlene som bevilges til rekruttering og kompetanse over Landbrukets utviklingsfond i jordbruksavtalen, også må omfatte prosjekter for økt likestilling i jordbruket*».

Kvinneandelen blant bønder er lav, omlag 14 %. Økt bevissthet og kunnskapen om virkemidler og tiltak som gjør at kvinner velger landbruket som yrkesvei må prioriteres. Likestillingsarbeidet må poengteres i departementets oppdragsbrev til fylkesmennene.

Kompetansemidlene har utløsende betydning for både grunnutdanning for voksne og for etter- og videreutdanning, bl.a. utvikling av fagskoleutdanning. Midlene må prioriteres til landbruksrettet utdanning, ikke naturbruk generelt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen på 20 mill. kroner til fylkeskommunene til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket. Forhandlingsutvalget vil understreke at bruken av midlene skal skje i et nært samarbeid med næringa representert ved faglaga i det enkelte fylke.

Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL)

KIL forvaltes av Matmerk og skal bidra til kompetanseutvikling gjennom utvikling av nye kompetansegivende tilbud eller til videreutvikling av eksisterende kompetansegivende tilbud. Av midlene har 1 mill kroner vært avsatt til nødvendige kurs for avløsere og landbruksvikarer. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen på 6 mill. kroner videreføres. Avsetningen til kurs for avløsere og landbruksvikarer videreføres.**

10 Korn og kraftfôr

Et samlet Storting går inn for økt matproduksjon med intensjon om økt sjølforsyning i Norge. Skal vi nå målet forutsetter det at alt tilgjengelig landbruksareal er i drift. Den beste matberedskapen en nasjon kan ha er å produsere mest mulig mat på egne ressurser. Det er avgjørende at sjølforsyningen basert på norske ressurser øker, og følgelig må det stimuleres til økt kornproduksjon og fokuseres på bedre grovfôr.

Korn er avgjørende for vår beredskapsevne. Jo mer avhengig vi blir av importert korn, jo mer sårbare blir vi. Norsk fôrkorn utgjør hoveddelen av kraftfôret til eggproduksjon, melk, svin og kylling. Norsk matkornproduksjon bidrar også med verdiskapning og arbeidsplasser i matmelindustrien.

I Innst. 251 S (2016-2017) viser næringskomiteen til at *«Økt produksjon av norsk korn til matmel og kraftfôr, kombinert med en god utnyttelse av grasressursene i hele landet, er avgjørende for å øke norsk selvforsyning, matberedskap og den totale verdiskapningen i det norske jordbruket. For å kunne nå disse målene må norsk landbrukspolitikk vektlegge virkemidler som styrker den geografiske produksjonsfordelingen, samtidig som strukturen i jordbruket tilpasses ressursgrunnlaget i alle deler av landet».*

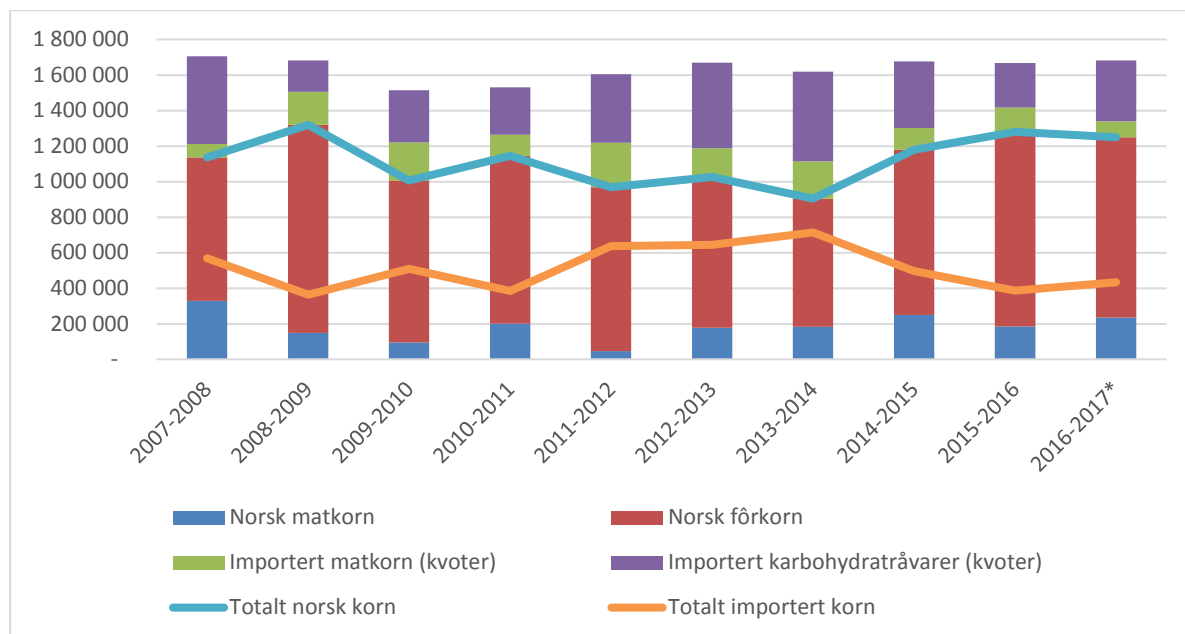
De høye kornavlingene de tre siste årene gir økt norskandel i kraftfôret. Den er beregnet til 58 prosent i 2016. Etter flere år med økt kraftfôrforbruk i husdyrproduksjonen som følge av økte produksjon av fjørfekjøtt, egg og svinekjøtt samt intensivert fôring i melkeproduksjonen med sterk avdråttøkning, har dette nå flatet ut. Fôrforbruket pr kg svinekjøtt går ned, samtidig som melkeprodusentene de siste to åra har brukt noe mindre kraftfôr pr liter melk. Dette kan forklares med store grovfôravlinger, relativt god kvalitet på grovfôret og et forsterket fokus på bruk av grovfôr i produsentrådgiving.

Kraftfôrprisen avhenger av flere faktorer enn prisen på norsk korn og sammensetningen av råvarer. Den vil i tillegg avhenge av størrelse på prisnedskrivningstilskuddet, priser på importert råvarer, eventuelt frakttilskudd og kostnadsutviklingen i kraftfôrindustrien. Budsjettnemnda har beregnet en gjennomsnittlig økt kraftfôrpris på 2,2 øre fra 2016 til 2017.

10.1 Kornareal og avling

2014, 2015 og 2016 er gode kornår. De prognoserte kornavlingene i 2016 er 17 prosent over femårssnittet. Andelen som går til matkorn er høyere enn i 2015. Proteininnholdet i matkorn er ca 1 prosent høyere i 2016 enn i 2015. Generelt meldes det om god kvalitet på både fôrkorn og matkorn. Kornkvaliteten har de senere år vært god, med lavt innhold av mykotoksiner.

For første gang siden 2004 økte kornarealet i 2016. Økningen i kornarealet er på over 22 000 dekar. I tillegg er det økning i arealer til proteinvekstene. En del av økningen er det grunn til å anta har sammenheng med overskudd av grovfôr. Kornarealet øker med over 8000 dekar i Rogaland. I tillegg har Østfold, Nord- Trøndelag og Oppland vekst i kornarealet. Økning er likevel beskjeden sammenlignet med at kornarealet er redusert med 400 000 dekar siden 2004.

Figur 11 Utviklingen i markedet for matmel og kraftfôr fordelt på norskprodusert og importert vare. Prognoserte tall for siste sesong. Kilde: Landbruksdirektoratet

10.2 Kornøkonomi

Kornøkonomien har hatt en positiv utvikling de siste åra, som følge av økt kornpris og ikke minst store avlinger. Referansebruka på korn i 2016 viste at korn fortsatt ligger under gjennomsnittlig vederlag i jordbruket. Referansebruka viser også store inntektsforskjeller mellom små og store kornbruk. Det er imidlertid verdt å merke seg at bruk med over 800 dekar kun utgjør 4 % av kornprodusentene og er i all hovedsak geografisk plassert i områder som er kjent for høyt avlingsnivå. For å øke kornproduksjonen er det viktig å opprettholde drifta av mer marginale områder.

10.3 Arealtilskudd

Arealtilskuddet vurderes som sentralt for å opprettholde produksjonen på små og tidkrevende arealer. Arealtilskuddet skal utjevne inntektsforskjeller som følge av ulikt avlingsnivå. Det kan også innføres struktur på arealtilskuddet som vil bidra til et løft i inntekta for mindre bruk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å innføre trappetrinn på arealtilskuddet med høyest tilskudd til areal under 400 dekar og en reduksjon i satsene for areal over 800 dekar. Det tilføres 68,6 mill. kroner i økt arealtilskudd korn.

10.4 Målpris

Økt målpris stimulerer til økt volum, og dermed økt mat- og fôrkornproduksjon. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke alle målpriser for korn og proteinvekster med 9 øre/kg.**

10.5 Prisnedskrivningstilskudd

Formålet med prisnedskrivningstilskuddet er å holde råvarekostnadene nede for matmel-industrien og kraftfôrproduksjon. Prisnedskrivningstilskuddet er et viktig virkemiddel i kanaliserings-politikken gjennom å sikre at husdyrprodusenter har tilgang til kraftfôr til om lag samme pris. Når kornøkonomien bedres med å øke målprisen kan prisnedskrivningstilskudd bidra til å redusere kostnadene med norsk korn som kraftfôrråvare. Når kornprisen økes, uten at prisene på verdensmarkedet øker, øker også behovet for toll. Men med prisnedskrivningstilskudd holdes også prisene på importkornet uendra forutsatt at kornprisøkningen kompenseres med prisnedskrivningstilskudd. Prisnedskrivningstilskuddet er med på å sikre lønnsomheten i husdyrproduksjonen og tilnærmet like kraftfôrpriser over hele landet.

Når økte kostnader i liten grad kan tas ut i markedet, mener Jordbrukets forhandlingsutvalg at prisnedskrivningstilskuddet må brukes aktivt for å unngå store kostnadsøkninger. I kravet er det beregnet at kraftfôrprisen vil kunne øke med 3 øre pr kg. Det er forutsatt en karbohydratandel i kornet på 70 prosent og at tollene på soya holdes uendret.

10.6 Tilskudd til matkorn

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker betydningen av å beholde matmeltilskuddet på norskprodusert vare, samt å øke det i takt med prisøkningen på matkorn for å opprettholde tilskuddets virkning. Tilskuddet ble øremerket norsk korn fra jordbruksforhandlingene i 2013. Dette er et særdeles viktig tiltak, ikke minst for å fremme norsk bakerbransje.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at matkorntilskuddet økes med 3 øre pr kg.

10.7 Beredskapslager av såkorn

Avlingsåret i 2014 ga god tilgang til norsk såkorn av svært god kvalitet. For 2015-sesongen var det kvalitetsutfordringer knyttet til norsk såkorn. Det medførte at det ble behov for import av såkorn for 2016-sesongen fordi beredskapslageret for såkorn ikke var fylt opp for å kunne dekke behovet. Dette viser at det er behov for et beredskapslager av såkorn av et omfang som sikrer norske kornprodusenter tilgang på såkorn tilpasset norske dyrkingsforhold i år med lav eller moderat tilgang på norsk såkorn.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det gis tilskudd til beredskapslagring av såkorn i tråd med prognosen for 2018 på 3,72 mill. kroner.

11 Grovfôrbasert husdyrproduksjon

Grovfôr inneholder tilnærmet 100 % norskandel, mens kraftfôr inneholder varierende grad av norske råvarer. Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at økt norsk fôrproduksjon kan skje gjennom følgende hovedtiltak:

- Økt grovfôrproduksjon
- Økt fôrkornproduksjon
- Økt utnyttelse av beiteressursene

Rundt to tredeler av den dyrka jorda i Norge brukes til grasproduksjon. For største delen av disse arealene er det ikke et alternativ å produsere korn, grønnsaker eller matvekster direkte. Drøvtyggernes fortrinn er evnen til å omsette plantemateriale til kjøtt, melk og ull.

Grovfôrbasert husdyrhold utgjør den viktigste delen av matproduksjon i distriktene. En satsing på grovfôrbaserte produksjoner er følgelig viktig for å nå målet om landbruk i hele landet og for å bevare et åpent kulturlandskap. I Innst. 251 S (2016-2017) uttaler en samla Næringskomite at *«økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal skje på grunnlag av norsk grovfôrareal, beitebruk og norske fôrråvarer. Jordbrukspolitikken og virkemidlene må bygge opp under dette»*. Markedet gir også gode muligheter for å øke den innenlandske produksjonen av storfekjøtt. Norsk storfekjøtt er klimavennlig sammenlignet med storfekjøtt fra andre verdensdeler. Det gir følgelig en uheldig klimaeffekt å dekke markedunderskuddet av storfekjøtt med importert kjøtt. I tillegg bidrar beiting og gras positivt i forhold til biologisk mangfold og karbonbinding.

I Norge har vi gjennom systematisk avlsarbeid med vekt på blant annet fôrutnyttelse og dyrehelse lagt et godt grunnlag for en effektiv husdyrproduksjon. Kunnskap om føring er også sentralt for å utnytte dyras produksjonskapasitet. I tillegg er systematisk arbeid med dyrehelse og dyrevelferd vært viktig for produktiviteten i norsk husdyrhold.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det må gis sterk stimulans til økt bruk av grovfôrressurser. Distrikts- og strukturprofilen i tilskuddsordningen må styrkes for å sikre produksjon tilpasset arealgrunnlaget på det enkelte bruk. Etterspørselen etter storfekjøtt må dekkes av norskprodusert vare.

11.1 Beite

11.1.1 Beitetilskudd

For å øke norsk matproduksjon på norske ressurser er beitebruk essensielt. Utmarksbeite må benyttes og beitetrykket må holdes oppe for at ressursene som ligger i utmarka skal kunne nyttes inn i framtida. Økt utmarksbeitetilskudd vil også stimulere til større fôropptak i utmarka. Det vil kunne frigjøre fulldyrket areal til bl.a. økt storfekjøttproduksjon i grasområdene. I Innst. 251 S (2016-2017) uttaler næringskomiteens flertall bestående av Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre at de *«støtter forslaget om styrking av utmarksbeite, men understreker at det ikke må gå på bekostning av virkemidler som skal sikre bruk av innmarksbeite som ikke kan høstes maskinelt. Nødvendig grenseoppgang og utforming av virkemidler blir foretatt som en del av jordbruksoppgjøret 2017»*.

Beitebruk er viktig for god dyrevelferd, og bidrar til økologisk og økonomisk bærekraftig produksjon av mat, og er den mest effektive måten å utnytte en ressurs ingen andre kan utnytte. Beiting bidrar positivt til karbonbinding i marka og er et målretta klimatiltak.

Beitebruk er grunnleggende for ivaretagelse av det biologiske mangfoldet og bevarer et åpent kulturlandskap.

I innstillinga til jordbruksmeldinga sier en samlet komite at «*økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal på grunnlag av norske grovfôrareal, beitebruk og norsk fôrråvarer*». For å utnytte beitesesongen lengst mulig utnytter mange produsenter beiteressursen nærmest driftsbygningen på våren og som slutføring om høsten ved behov. På den måten er innmarksbeite sentralt i forhold til å utvide beitesesong utover hva regelverket krever. Forhandlingsutvalget mener stimulering å utnytte beitesesongen lengst mulig er viktig. Det må være økonomisk lønnsomt å utnytte alt beiteareal for å høste størst mulig fôrandel ved beiting og unngå at husdyra i hovedsak luftes. Beiting gir god dyrevelferd og bidrar til et mangfoldig kulturlandskap.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener en størst mulig andel av fôret bør høstes ved beiting. Beiting bidrar til god dyreveld og et mangfoldig kulturlandskap. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å styrke beitetilskuddet med 57 mill. kroner. Satsene økes med:

- Utmarksbeitetilskudd storfe 57 kr/dyr
- Utmarksbeitetilskudd småfe 7 kr/dyr

11.1.2 Investeringsstøtte til organisert beitebruk

Tilskuddet skal bidra til god utnytting av utmarksbeitene, redusere tap av dyr og fremme fellestiltak i beiteområdene. Formålet med ordningen er å bidra til en best mulig utnyttelse av beiteressursene med minst mulig tap gjennom organisert tilsyn og sanking. Det gis tilskudd til beitelag for planleggings- og tilretteleggingstiltak, samt investeringer knyttet til utmarksbeitene. I følge statusrapporten for Landbrukets utviklingsfond er det stor søkning til disse midlene i de fleste fylkene. Fylkesmennene forsøker å få midlene til å strekke langt og gir ofte tilskudd til mange prosjekter med en relativt lav tilskuddsandel.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke investeringsstøtte til tiltak i beiteområder med 5 mill. kroner til 15 mill. kroner.

11.2 Nydyrking

Norge har lite jordbruksareal sammenlignet med mange andre land. For å sikre matproduksjonen er det derfor viktig med et sterkt jordvern, kombinert med bedre utnyttelse av tilgjengelige jordbruksarealer. I 2015 ble det nydyrka ca 18 100 dekar, samme år ble 6300 dekar omdisponert til andre formål. Det finnes 12,5 millioner dekar ubenyttede dyrkbare arealer. I Innst. 251 S (2016-2017) er det det pekt på at nydyrking er et sentralt virkemiddel for å øke matproduksjonen «*Komiteen mener videre at nydyrking og drenering er viktige tiltak for å øke matproduksjon og redusere klimautslipp, og mener at den samlede virkemiddelbruken må innrettes slik at man oppnår mer nydyrking og drenering. I lys av dette legger flertallet til grunn at dette blir hensyntatt i jordbruksoppgjøret for 2017.*»

Nydyrking er kostbart og det tar tid før arealet gir full avkastning, og vil i mange områder ha mindre produksjonspotensiale enn arealer som bygges ned. Det må følgelig stimuleres økonomisk til nydyrking. For å øke nydyrkingsaktiviteten må landbruksmyndigheten tilrettelegge for en effektiv søknadsprosess. I dag er det en omfattende søknadsprosess og for arealer over 15 dekar som skal nydyrkes påløper betydelig økte kostnader til registrering av kulturminner.

Omtrent 35 prosent av det gjenværende dyrkbare arealet er myr. Oppdyrking er i mange tilfeller eneste mulighet for å utvide den enkelte grunneiers produksjonsareal. De største sammenhengende myrområdene i Norge finnes langs kysten fra Nord-Vestlandet og nordover. Bønder som dyrker jord foretrekker mineraljord framfor myrjord. Nydyrking av myr vil følgelig ha et begrensa omfang, men være avgjørende i områder med lite eller ikke egnet mineraljord tilgjengelig. Næringskomiteen har følgende merknaden til dyrking av myr:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti, peker på at potensialet for lagring av karbon i myr er størst i dypmyr, mens potensialet for oppdyrking av myr er tilsvarende størst på grunnere myr. For å ivareta både hensynet til matsikkerhet og hensynet til klimaet, mener derfor flertallet at det er viktig å skille mellom dypmyr og grunnere myr.»

Klimagassutslippet fra myr vil avhenge av mange faktorer. Blant annet hvordan man nydyrker. Omgraving av myr fører til redusert utslipp av klimagasser sammenlignet med tradisjonell nydyrking og drenering.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig med et juridisk vern av dyrkamark som sikrer matproduksjon på arealene. I arbeidet med å revidere nydyrkingsforskriften må næringskomiteens merknad vedrørende forbud mot nydyrking av myr hensyntas. Videre må byråkrati knyttet til nydyrking reduseres.

11.3 Storfe

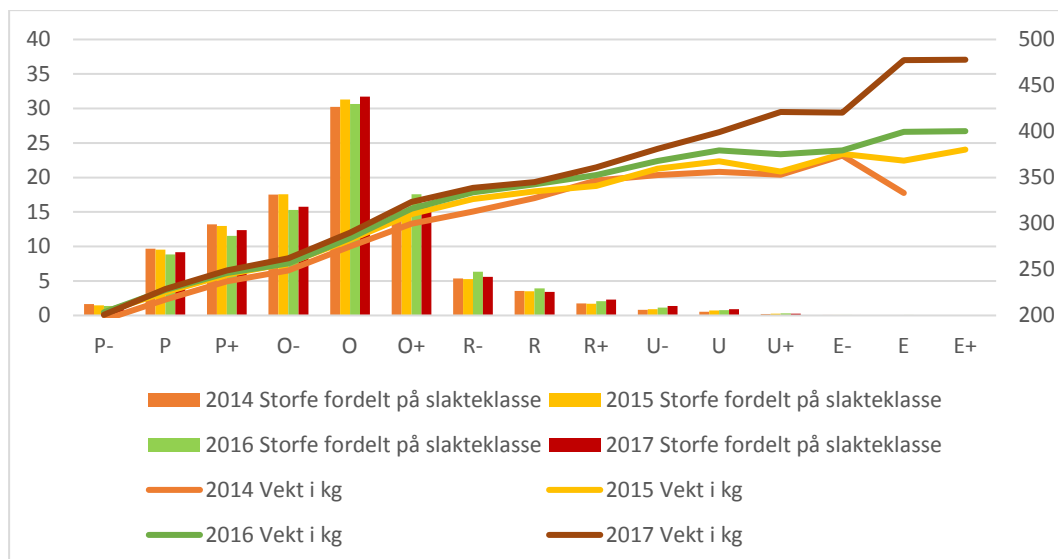
Det er et betydelig potensiale for å øke norsk storfekjøttproduksjon. Det er beklagelig at Regjeringen i artikkel 19 forhandlinger med EU kommisjon har blitt enige om å øke EUs tollfrie kvote på storfekjøtt med 1 600 tonn til 2 500 tonn. Utfra våre naturgitte betingelser med store grasarealer ligger det godt til rette for å øke norsk storfeproduksjonen. Vi har også gode forutsetninger for klimavennlig produksjon av storfekjøtt.

11.3.1 Økonomi i storfekjøttproduksjonen

Det har blitt noe større rom for økt pris på storfekjøtt etter omlegginga fra kronetoll til prosenttoll på biffer og fileter. Det kontinuerlige underskuddet i markedet har gitt import til lave priser av andre stykningsdeler, noe som igjen gjør det krevende å øke prisene.

Innføringen av kvalitetstillegg 2013 var et nødvendig løft for å stimulere til økt produksjon av storfekjøtt. I 2016 ble kvalitetstilskuddet differensiert på O og O+. Dette har kun hatt virkning fra 1.1.2017. Vi har følgelig begrensa erfaringer for hvilke effekter denne differensieringen gir. Det er avgjørende å stimulere økonomien i storfekjøttproduksjonen på en slik måte at kjøttkvaliteten ivaretas. Det er observert en betydelig økning i slaktevektene for alle kategorier av storfe etter innføring av kvalitetstilskuddet. Samtidig er også slaktenæringa bekymra over at gjennomsnittlig fettgruppe har økt. Det må vektlegges at storfekjøttproduksjonen skal utnytte grasressursene.

Vederlaget til arbeid og egenkapital for storfeproduksjonen ligger lavt sammenlignet med andre grupper i samfunnet og jordbruksproduksjonen for øvrig.

Figur 12 Fordeling av storfe fordelt på slakteklasser og slaktevekter etter innføring av kvalitetstillegget

11.3.2 Storfe i grasområdene

Produksjonen av storfekjøtt er spredt over hele landet. Arealressursene i distriktene bør utnyttes til å produsere storfekjøtt. Stimulans til produksjonsøkning og nyetablering bør følgelig kanaliseres til distriktene. Næringskomiteen uttaler i Innst. 251 S (2016-2017) at virkemiddelapparatet skal legge til rette for grovfôrbasert husdyrhold.

Arealtilskuddsonene 5-7 har store grovfôrarealer og det bør stimuleres til vekst av storfe i disse områdene. Antall storfe på utmarksbeite har økt de siste åra. Det er en positiv utvikling med tanke på bruk av de norske grasressursene og hindre gjengroing av kulturlandskapet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår flere tiltak for å øke storfekjøttproduksjonen:

- Satsene for husdyrtilskudd til ammeku (1-50 kyr) differensieres etter arealsone der sone 5-7 får 750 kroner pr ku høyere sats enn sone 1-4.
- Satsene for distriktstilskudd kjøtt økes med 0,30 kr/kg til kroner 4,85 i sone 2 og med 0,80 kr/kg i sonene 3-5.
- Driftstilskuddet økes med 500 kr/ku opp til 40 ammekyr og med 20.000 kroner pr foretak for de med mer enn 40 ammekyr.
- For husdyrtilskuddet innføres det et tak på 100 ammekyr og 500 andre storfe
- AK-tilskudd grovfôr med 13 kr/daa i sone 1, 3 og 4 og 21 kr/daa i sone 5,6 og 7.
- Utmarksbeitetilskuddet med 57 kr pr dyr.
- Kvalitetstilskuddet for storfekjøtt videreføres da det ble gjort store endringer i fjor som ikke har fått tid til å virke mer enn 4 måneder enda.

Tabell 21 Beregnede effekter av tilskuddsendringer for bruk med ammeku, fordelt på ulikt antall kyr, kroner per ku.

		15 kyr	30 kyr	50 kyr	100 kyr
Tilskuddsendring omregnet pr ku	Sør-Norge	1009	910	748	481
	Vestlandet	1885	1786	1624	982
	Nord-Norge	2067	1968	1806	1164

Det er forutsatt 8 dekar/ku i Sør-Norge, 10 dekar/ku på Vestlandet og 12 dekar/ku i Nord-Norge. 1,6 andre storfe/ku og halvparten av besetningen på utmarksbeite.

11.3.3 Definisjon av melk- og kjøttferaser

Forskriften for produksjonstilskudd og tilhørende rundskriv definerer hva som kan regnes som «vanlig jordbruksproduksjon». Avdråtten er sentral for hva som kan defineres som «vanlig melkeproduksjon». Tiroler Grauvieh er en rase som ligger helt på grensen. Det er svært få observasjoner av avdråtten til Tiroler Grauvieh i kukontrollen, med en begrensa melkeproduksjon. Tiroler Grauvieh er en nøysom og hardfør rase og regnes som en god kjøttferase.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at Tiroler Grauvieh føres opp i lista over kjøttferaser i jordbruksavtalen.

11.3.4 Tolladministrering av storfekjøtt

Ved administrative tollnedsettelse for storfe tar Landbruksdirektoratet utgangspunkt i referansevaren som fastsettes i jordbruksoppgjøret under jordbruksavtalens prisbestemmelser. Dette er «ung okse, alle klasser O og R unntatt R+ (fettgruppe 2-, 2 og 2+)». Tolladministreringen omfatter imidlertid et tollvarenummer som er felles for import av både ku og okse. Prisforskjellene mellom ku- og okseslakt er større i Europa enn i Norge. Med et svekket melkemarked i Europa har prisene falt ytterligere på kuskukt, og denne prisforskjellen har forsterket seg. Så lenge tollsatsen settes i henhold til oksepriser kan ku importeres til en relativt lavere pris enn okseslaktet. Dette er forstyrrende for det norske markedet, og ikke forenelig med intensjonen ved tolladministreringen som skal legge til rette for at importen kommer inn til norsk prisnivå.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at det foretas nødvendige endringer i forskriftene slik at importen av ku under administrative tollnedsettelse for storfe kommer inn til norsk prisnivå for ku.

11.4 Melkeku

Melkeproduksjonen er ryggraden i norsk landbruk og viktig for jordbruket i alle fylker. Den veier tyngst i verdiskaping og sysselsetting, er spredt over hele landet, står for en vesentlig andel av bruken av jordbruksarealer, og utgjør en bærebjelke i mange lokalsamfunn.

11.4.1 Målpris

Selv om melkeprisen i Europa er lav, er det fortsatt importvern på de volumtunge produktene, drikkemelk og faste modnede oster. Likevel, importen av ost øker kraftig. En forutsetning for å beholde og utvikle økonomien i melkeproduksjonen, opprettholde et landbruk over hele landet og sikre norsk produksjon, er en videreføring av prosenttollen på disse varene.

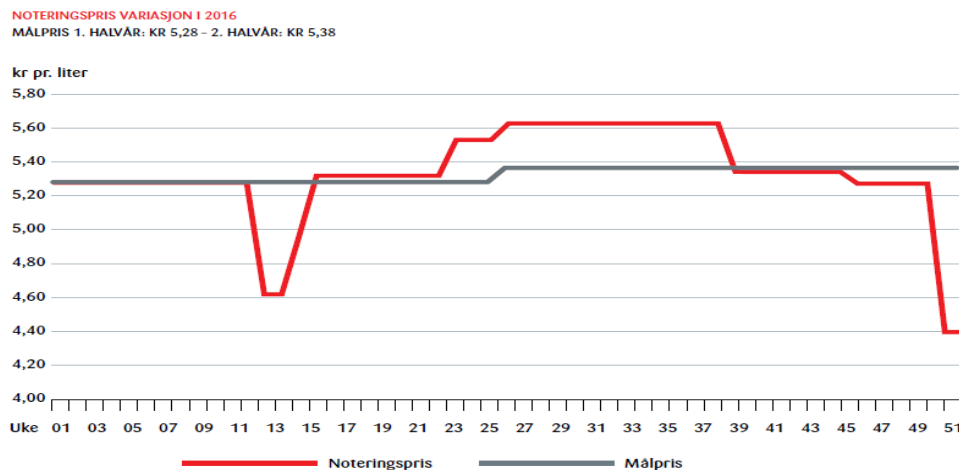
Tine tilrår en begrenset økning i målprisen på inntil 3 øre/liter. Begrunnelsen for en så lav prisøkning er at en frykter svekket konkurransekraft og reduserte volumer. En så lav prisvekst er ikke tilstrekkelig til å dekke opp for en forventet kostnadsvekst på 2,1 prosent. Det er avgjørende å opprettholde volumet i norsk melkeproduksjonen. Bortfall av ca 8 prosent av melkeproduksjonen som går til eksport, samt økningen i den tollfrie importkvoten med 1.200 tonn til 8.400 tonn, svekker lønnsomheten i verdikjeden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår etter en avveining av muligheten inntektsvekst for melkeprodusentene, sett opp mot risiko for volumfall i markedet, at målprisen økes med 3 øre/liter til 5,41 kr/liter.

Øvre prisgrense

Øvre prisgrense for melk ligger 5 prosent over målpris. Melketilførslene varierer mye gjennom året, med 25 prosent lavere volum på sommeren. For å sikre forsyning av markedet

med fersk melk, ønsker en å jevne ut tilførslene. Til det brukes sterke prisvirkemiddel rettet mot produsent. Handlingsrommet i differensiering av noteringsprisen er betydelig lavere enn differensiering av produsentpris. En høyere prisgrense vil legge til rette for bedre kostnadsfordeling med ulik melketilgang i meieriindustrien.

Figur 13 Variasjon i noteringspris og målpris gjennom året for melk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å løfte øvre prisgrense for melk til 10 prosent over målpris. Dette vil gi tilsvarende handlingsrom i prisvariasjon for melk som for kjøtt og korn.

11.4.2 Tilskudd

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at resten av kostnadsveksten som ikke dekkes opp gjennom økte priser dekkes opp gjennom økte tilskudd. Det er viktig å stimulere til kombinasjonen melk og storfe-slakt, og vil derfor prioritere å løfte tilskudd som påvirker kjøttproduksjonen på melkebrukene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke satsene for:

- **Driftstilskudd melk med 25.000 kr/foretak på Jæren og Sør-Norge, 30.000 kroner i Nord-Norge og 38.000 kroner på Vestlandet.**
- **Distriktstilskudd kjøtt med 0,30 kr/kg i sone 2 og 0,80 kr/kg i sone 3-5**
- **Husdyrtilskuddet med 256 kr for de første 16 kyrne, og 90 kr/kyr for intervallet 17 til 25 kyr. Det settes et tak på 100 kyr.**
- **AK-tilskudd grovfôr med 13 kr/daa i sone 1, 3 og 4 og 21 kr/daa i sone 5,6 og 7.**
- **Utmarksbeitetilskuddet med 57 kroner pr dyr.**

Tabell 22 Beregnede effekter av tilskuddsendringer for bruk med melkeku, fordelt på ulikt antall kyr, kroner per ku.

		15 kyr	30 kyr	50 kyr	100 kyr
Tilskuddsendring omregnet pr ku	Sør-Norge	2562	1408	931	573
	Vestlandet	4058	2471	1820	1332
	Nord-Norge	3191	1871	1327	919

Det er forutsatt 9 dekar/ku i Sør-Norge, 11 dekar/ku på Vestlandet og 13 dekar/ku i Nord-Norge. 1,6 andre storfe/ku og halvparten av besetningen på utmarksbeite.

11.4.3 Prisutjevningsordningen (PU)

Departementet har hatt en høring på endringer i de konkurransepolitiske virkemidlene og innfrakttilskudd i vinter. Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til faglagenes høringssvar. Vi registrerer at departementet i brev av 3. april har valgt å se helt bort fra våre innvendinger knyttet til endringer i de konkurransepolitiske tiltakene. Det er besluttet at kapitalgodtgjørelsen skal skje med utgangspunkt i tre års gjennomsnittlig etterbetaling fra Tine påplusst 5 øre/liter. Departementet har heller ikke tatt hensyn til innspillet fra Jordbruket og en rekke andre aktører om at basismeierier i innfraktordningen må omfatte alle meieriselskaper. I næringskomiteens behandling av jordbruksmeldinga viser komiteen til *at det skal foretas en evaluering av de konkurransefremmende tiltakene i prisutjevningsordningen*. Og videre sier et flertall bestående av alle unntatt Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet at de er «*åpne for endringer i disse ordningene, innenfor en ramme som ikke svekker konkurransekraften til norsk melk mot importerte produkter*».

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at det skjer en samlet evaluering av samtlige konkurransepolitiske tiltak som finansieres over PU-ordningen herunder hvordan finansiering av konkurransepolitiske virkemidler skal skje i framtida. Konkurranseskraften til norsk melk må ikke svekkes.

11.4.4 Kvoteordninga for melk

Melkekvoteordninga har til hensikt å tilpasse melkeproduksjonen etter markedets behov i en overskuddssituasjon og bidra til å nå de «*målsetninger Stortinget har fastsatt, herunder distriktsprofil og variert bruksstruktur*». **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener kvoteordningen for melk er avgjørende for å tilpasse produksjonen til markedets behov, samt å sikre en livskraftig melkeproduksjon med variert bruksstruktur over hele landet.**

Reduserte eksportmuligheter de nærmeste årene og økte kvoter for import av ost vil kunne gi behov for sterkere produksjonstilpasning. Et flertall i næringskomiteen har ved behandlingen av jordbruksmeldinga valgt å ikke gi kompensasjon for reduserte volumer og mener at oppkjøp av kvoter skal finansieres av omsetningsavgift for melk.

For å lette denne tilpasningen foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg at kvote solgt gjennom den statlige ordningen ikke videreselges for kvoteåret 2018.

11.4.5 Produksjonsregioner

Kvoteregionene spiller en viktig rolle for å sikre et landbruk over hele landet. Vi har i dag 18 regioner. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener dette er et fornuftig antall.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykker «*Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at melkeproduksjonen er sentral for å sikre utnyttelse av grasarealene og et aktivt landbruk i hele landet. Flertallet vil derfor være varsom med justering av kvoteregionene, men ser at dagens administrative grenser ikke alltid er treffsikre for å sikre en geografisk balansert utvikling av melkeproduksjonen. Dagens kvotegrenser hindrer ikke kvotelekkasje fra sårbare melkeproduksjonsområder innad i Vestland fylker, eller fra dal- og fjellbygder til kornområder i Østland fylker.*

Og videre: «*Ny kvoteregionstruktur bør ta utgangspunkt i sammenlignbare produksjonsforhold for melkeproduksjon. På dette grunnlaget ber flertallet regjeringen utarbeide et forslag for en justert inndeling i 14 kvoteregioner. Partene i jordbruksoppgjøret bes om å fastsette detaljerte regionsgrenser i forbindelse med jordbruksforhandlingene 2017.*»

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at Stortingsflertallet har et annet syn enn oss i denne saken. Forhandlingsutvalget avventer forslaget fra Regjeringen. Jordbrukets

forhandlingsutvalg forventer at regjeringen redegjør for konsekvenser av forslaget. På dette grunnlag vil vi komme tilbake til problemstillinger rundt nye grenser for 14 kvoteregioner i løpet forhandlingene.

11.4.6 Leie av melkekvoter

Kvotepriene er høye og utgjør en betydelig kostnad for aktive melkeprodusenter. Stortingets næringskomité har drøftet dette ved behandlingen av meldinga og konstaterer følgende:

«Komiteen viser til at det hvert år betales betydelige beløp fra næringen og til bønder som har sluttet med melkeproduksjon eller gått ut av næringen. Komiteen mener dette ikke er bærekraftig over tid, men erkjenner at det er krevende å gjøre endringer i ordningen.»

Videre ber et flertall unntatt Høyre og Fremskrittspartiet «at det settes ned et utvalg der blant annet representanter fra jordbruket er med, for å komme opp med en utredning for hvordan dette systemet eventuelt kan legges om».

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det etableres et partssammensatt utvalg i tråd med Stortingets bestilling. Utredningen ferdigstilles til jordbruksoppgjøret 2018.

11.5 Bevaringsverdige storferaser

I Norge har vi seks historiske landraser som er definert som genetisk bevaringsverdige: Telemarkfe, Sidet Trønder og Nordlandsfe (STN), Vestlandsk Fjordfe, Østlandsk Raukolle, Vestlandsk Raukolle og Dølafe. Det har vært en økning siden bevaringsarbeidet for disse rasene startet på 1980-tallet, men likevel er to av Norges historiske landraser definert som kritisk utrydningstruet av FN's organisasjon for mat og landbruk (FAO), dvs. at antallet avlsdyr er under 300. Dette gjelder rasene Dølafe (223 avlskyr) og Vestlandsk raukolle (153 avlskyr). De andre rasene defineres som utrydningstruet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke tilskuddssatsen til bevaringsverdige storferaser med 500 kr/dyr. Det foreslås videre at tilskuddet bare utbetales til dyr som har seminokse eller stambokført gardsokse som far.

Avlslagene for Sidet Trønder og Nordlandsfe (SNT) og landslaget for telemarksfen driver med avl. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener disse organisasjonene skal føres opp på listen over avlsorganisasjoner som kan søke tilskudd på post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga påpeker en samlet næringskomité: *«Komiteen mener det må utarbeides en egen handlingsplan for å sikre de bevaringsverdige rasene, og gi næringsaktører som satser på disse rasene både forutsigbarhet og mulighet for lønnsom drift.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber regjeringen utarbeide en handlingsplan for de bevaringsverdige husdyrrasene innen neste års jordbruksoppgjør.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at for å være berettiget tilskuddet må kua (melkeku eller ammeku) ha registrert kalv/kalving i Kuregisteret ved Norsk genressurscenter i løpet av de siste 18 måneder.

11.6 Geit

Geita er en viktig landskapspleier og viktig for å forhindre gjengroing av kulturlandskapet. Et spredt geitehold er derfor viktig for å opprettholde et arts mangfold og åpent kulturlandskap.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at stortingsflertallet ikke støtter en fjerning av markedsordningen for geitemelk.

Tine har utarbeidet en ny strategi på geit hvor del 1 av geitestrategien (2016-18), har et sterkt fokus på forbrukerorientering og bedring av lønnsomhet. Det overgripende målet til TINE er å videreutvikle området geit for å sikre en framtidig lønnsom vekst. En ser at geit er et nisje-område som samsvarer godt med overgripende trender, lokalt og internasjonalt, og har et vekstpotensial. Tine har nå et sterkt fokus på å levere gode forbrukerorienterte produkter som det er et marked for, nå og fremtiden. Arbeidet som er gjort i gjennom prosjektet «Friskere geiter» i forhold til å forbedre kvaliteten på geitemelka gjør at en står bedre rustet i innovasjonsarbeidet fremover.

11.6.1 Oppkjøpsordning og verdiskapingsprogram for geiteholdet

Ved behandlingen av landbruksmeldinga uttrykker et knapt flertall bestående av *«medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, støtter en frivillig og tidsavgrenset oppkjøpsordning for å få bedre balanse i markedet for geitemelk.»* Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, forutsetter at en eventuell ordning tilbyr aktuelle produsenter reell kompensasjon som gir mulighet for omstilling. Komiteens flertall (alle unntatt SV) *«mener oppkjøpsordningen må begrenses til det omfang som er nødvendig for å unngå at geitemelk og geitemelkprodukter ender som dyrefôr»*, og videre *"at formålet med ordningen må være å sikre omstilling, og ikke avvikling, av gårdsbrukene som blir med i ordningen.»*

Det er brukt mye midler på geiteholdet, gjennom prosjektet «Friskere geiter». Resultatet er geiter med helsestatus i verdenstoppen, mange nyrenoverte driftsbygninger og nytt teknologisk utstyr for mjølking og føring. Jordbrukets forhandlingsutvalg ønsker å øke verdiskapingen med utgangspunkt i produkter fra geita gjennom å etablere et verdiskapingsprogram som setter søkelys på hele verdikjeden - fra fjøs til bord. Aktuelle organisasjoner langs hele verdikjeden må involveres i programmet for å få til et felles løft.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener en oppkjøpsordning må begrenses til volumet som går til fôr, og foreslår at utvalget som skal se på leieordningen for melkekvoter også utreder hvordan en oppkjøpsordning på geitemelk kan gjennomføres. Videre ber Jordbrukets forhandlingsutvalg om at det etableres et verdiskapingsprogram for geiteholdet. Programmet skal bidra til å utnytte hele geitemelkkvantumet til mat. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener videre at geitemelkkvoter som omsettes gjennom den statlige omsetningsordningen ikke bør videreselges.

11.6.2 Grep for å styrke økonomien i geiteholdet

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende grep for å styrke økonomien i geiteholdet:

- Øke driftstilskuddet med 30.000 kroner/foretak
- Styrke utmarksbeitetilskuddet med 7 kr/geit.
- Øke satsene for arealtilskudd grovfôr i sone 5-7 med 21 kr/daa
- Det innføres et tak på husdyrtilskudd med 250 melkegeit
- Øke husdyrtilskuddet med 35 kr/geit opp til 250 melkegeiter
- Målprisen for geitemelk øker med 3 øre til 5,41 kr/liter
- Det bevilges 5 mill. kroner til å etablere et verdiskapingsprogram for geiteholdet.

11.7 Sau og lam

11.7.1 Krevende markedssituasjon for lammekjøtt

Mer enn hvert tredje gårdsbruk har sau i større eller mindre skala, og andelen små og middels store bruk er stor. 87 prosent av produsentene som leverer til Nortura produserer under 150 lammeslakt i året. Saueholdet finner vi spredd over hele land. Sauen er trolig den viktigste kulturlandskapspleieren i landbruket, og henter mye fôr i utmarka. Utmarksbeitinga er avhengig av godt samarbeid og mange nok utøvere å fordele innsatsen på. Saueholdet i Norge er viktig for å opprettholde næringsvirksomhet og bosetting over hele landet og en hovedaktør i utnyttelsen av landets rike utmarksressurser.

Referansebrukene viser at økonomien i saueholdet er på et lavt nivå og er blitt svekket fra 2015. Svekkelsen har sammenheng med at prisen er redusert fordi det er blitt produsert mer sau og lammekjøtt enn man har klart å selge. Ved inngangen til 2017 var det et reguleringslager på 3.200 tonn. Det er satt i gang et omfattende salgsarbeid i vinter, og en er i ferd med å redusere lageret. For 2017 er det prognosert en overdekning på 1200 tonn.

Nortura satte ned planlagt engrospris med 2 kr/kg i fjor høst og ytterligere 3 kr/kg fra årsskiftet. Budsjettnemnda for jordbruket har beregnet pristapet til 197 mill. kroner. Det er ingen muligheter for bruk av eksportstøtte for sau/lam. Bruk av pris som reguleringsvirkemiddel har som hensikt å øke salget gjennom økt etterspørsel og dempe tilførslene.

Lammeslakttilskuddet på 500 kr/slakt av kvaliteten O eller bedre er styrket raskt og betydelig, og utgjør om lag 25 kr/kg for et gjennomsnittlig lam. Lammeslakttilskuddet har sterk produksjonsstimulans. Sett i forhold til inntektssituasjonen for sauebruk burde absolutt sauenæringa vært løftet økonomisk. Det er imidlertid problematisk å gjøre dette i årets jordbruksoppgjør. En økonomisk stimulans gjennom økte tilskudd, vil i neste omgang kunne føre til ytterligere reduserte priser. For en langsiktig god økonomisk utvikling i sauenæringa, er det helt avgjørende å komme raskest mulig i markedsbalanse. For å unngå en stor økonomisk nedtur, er det viktig at en ikke stimulerer til ytterligere produksjonsøkning, men at en legger til rette for en utvikling i takt med markedsutviklingen. **Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at kjøtt- og dagligvarebransjen fortsatt prioriterer salgsstimulerende tiltak høyt, samtidig som en styrker arbeidet med produktutvikling for å gi grunnlag for høyere produksjon av sau og lam på lengre sikt.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg ser et særskilt behov for å styrke økonomien for foretakene med de minste besetningene. Forhandlingsutvalget foreslår å innføre et ekstra husdyrtilskudd for foretak med mindre enn 126 sau født foregående år eller tidligere, med en sats på 56 kr/sau.

Jordbrukets forhandlingsutvalg går ellers inn for å foreta en kostnadsdekning gjennom styrkede velferdsordninger, redusert bunnfradrag, økte satser for arealtilskudd grovfôr og en moderat økning i utmarksbeitetilskuddet.

11.7.2 Lammeslakttilskuddet og blå boks i WTO

Lammeslakttilskuddet er siden det ble innført i 2003 notifisert i blå boks i WTO. For tilskudd i blå boks ligger det en produksjonsbegrensning. For lammeslakttilskuddet er denne 1 075 700 lam og kje per år. Siden tilskuddet ble innført har det skjedd en betydelig kvalitetsforbedring. I dag klassifiseres 96 prosent av alle lammeslakt i O eller bedre og oppnår tilskudd. Samtidig har det også foregått en produksjonsøkning som innebærer at det produseres flere lam nå enn tidligere.

Landbruksdirektoratets prognose for 2017 tilsier at det vil bli produsert 30.000 flere lam/kje enn taket på antall slakt i forhold til WTO-avtalens begrensning. For å unngå negativt

internasjonalt søkelys på Norge og en eventuell panelsak, kan vi ikke bryte våre internasjonale forpliktelser. En måte å redusere antall tilskuddsberettigede dyr, er å løfte kvalitetskriteriet for tilskudd fra O til O+. Det vil redusere antall tilskuddsberettigede slakt med om lag 64.000 stk. Samtidig må satsen økes med 30 kr/slakt for at en i gjennomsnitt kommer ut i null. Det er særlig to negative sider ved dette forslaget. Det vil øke kostnadene, ved at en større del av lammene vil sluttføres med kraftfôr for å sikre at de oppnår tilskuddet. Enkelte raser vil komme dårligere ut enn andre fordi en mindre andel av lammene oppnår god klassifisering.

En annen måte er å gi tilskudd for mindre enn ett lammeslakt for hvert lammeslakt som leveres. En produksjon på 30.000 lam for mye vil hvert lam som slaktes telle som 0,972 tilskuddsberettigede lammeslakt.

For å unngå tap for produsentene, økes satsen med 2,8 prosent, eller 14 kr/lammeslakt. Da nedgangen i volum er prosentvis like stor som økningen i sats, påvirker ikke dette bevilgningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at tilskuddet til antall tilskuddsberettigede lammeslakt reduseres med 2,8 % samtidig som satsene økes med 2,8 prosent. Dette gjøres fra 1. juli 2017. I og med at volumet justeres ned og satsene opp tilsvarende, får dette ingen budsjettmessige virkninger verken for 2017 eller 2018.

11.7.3 Tilskudd til påsettlam

Fra og med søknadsomgangen 1. mai skal også påsettlam gi grunnlag for husdyrtilskudd. For å gjøre dette innenfor gjeldende bevilgning må det foretas en teknisk justering. Landbruksdirektoratet opplyser at gjennomsnittlig påsettprosent er 26. Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn følgende justering:

	Dyr	Foreløpig sats
Sau over 1 år, ammegeit	1-100	1049
	101 +	245
Sau født foregående år eller tidligere, ammegeit	1-126	832
	127 – 500	194
	501	0

11.7.4 Oppsummert sau/lam

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å:

- **Styrke utmarksbeitetilskuddet med 7 kr/sau**
- **Innføre et tak på husdyrtilskuddet på 500 sau født foregående år eller tidligere**
- **Innføre et nytt husdyrtilskudd for foretak med mindre enn 126 sau født foregående år eller tidligere med en sats på 56 kr/sau**
- **Øke satsene for arealtilskudd grovfôr med 21 kr/daa i sone 5-7**
- **Øke tilskuddet til organisert beitebruk med 5 mill. kroner**
- **Inntil det er oppnådd markedsbalanse for sau/lam gis det ikke investeringstilskudd til nye produsenter og avgrenses til fornying av driftsapparatet hos eksisterende produsenter. Det gis ikke støtte til investeringer som innebærer produksjonsøkninger. Økologiske saueprodusenter som pga regelverksendringer må bygge om fra spaltegulv gis prioritert.**

Tabell 23 Beregnede effekter av tilskuddsendringer for bruk med lam/sau, fordelt på ulikt antall sau, kroner

		75	125	200	400
Tilskuddsendring omregnet pr v.f.sau	Vestlandet, Østlandet dal og fjell.	164	148	81	64
	Nord-Norge	179	163	96	80

Det er forutsatt 1 dekar/sau på Øst- og Vestlandet, 1,1 dekar/sau i Nord-Norge. 1,7 lam per vf.sau på utmarksbeite.

11.8 Hjort

Det er i dag rundt 100 hjortefarmer. Disse produserer ca 210 tonn kjøtt. Det meste selges direkte ut i markedet av oppdretterne selv. Hjorteoppdrett utnytter beiteressursene godt, holder kulturlandskapet i hevd, bidrar til lokal verdiskapning og sysselsetting i distriktene. Norsk Hjorteavlforening mener det er et stort utviklingspotensial for hjorteoppdrett og anslår at det er marked for å flerdoble dagens produksjon av hjortekjøtt.

Hjort trenger daglig tilsyn og har kostnader knyttet til fôring, gjerdehold, maskinpark, m.m. Hjorten befinner seg på beite hele året, men får tilleggsfôr om vinteren. Hjorten beiter vanligvis både på innmark og utmark. I tillegg er det kostnader knyttet til håndteringsanlegg for slakting og videreforedling. Om lag 30 % av hjortebøndene har egne slakterier.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å sette et tak på 250 tilskuddsberettigede hjort. Satsen økes med 91 kr/dyr. Det foreslås videre at hjort berettiges både generelt beitetilskudd og utmarksbeitetilskudd.

11.9 Gris, kylling og egg

De kraftfôrbaserte produksjonene henter mesteparten av inntektene fra markedet. Samtidig er det viktig å opprettholde en variert bruksstruktur og geografisk spredning også i disse produksjonene. Det gir oss en unik mulighet til å bekjempe utbrudd av sykdom med betydning for dyre- og folkehelse. Som grunnlag for kombinasjonsbruk er disse produksjonene viktige grunnlag andre plante- og husdyrproduksjoner. De kraftfôrbaserte produksjonene har de siste 20 åra vokst mest på Østlandet, Trøndelag og Rogaland. På Vestlandet og i Agder/ Telemark har produksjonene gått ned.

11.9.1 Gris

Svineproduksjonen utgjør store volumer med vesentlig betydning for slakterier, kraftfôrindustri og servicebransjen over hele landet. Den norske modellen med relativ små svinebesetninger spredt over alle landsdeler, er en sikkerhet for trygg forsyning av svinekjøtt.

Effektivitetsframgangen er stor, med ei purke som produserer stadig flere smågriser pr kull. I 2016 endte en opp med et markedsoverskudd på 2.300 tonn. Hele eksportkvoten på 1.900 tonn ble benyttet. For 2017 er det prognosert en liten bedring, men fortsatt overdekning, tallfestet til 1.100 tonn. Overproduksjonen kan tilskrives effektivitetsframgangen. Budsjett-nemnda har beregnet et pristap på 157 mill. kroner. Det forventes 1,09 kr/kg lavere pris pr kg i 2017 enn i 2016. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at god markedsbalanse er avgjørende for økonomien i svineproduksjonen.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke husdyrtilskuddene for gris med 300 kr/avlsgris og 1 kr/slaktegris.

Gris i målprismodellen

I jordbruksmeldinga foreslår Regjeringen å legge svin over i volummodellen. Ved behandlingen av meldinga uttrykker en samlet komité *«Komiteen merker seg at Norges forpliktelser i WTO vil bety at eksportstøtten for svin vil falle bort senest fra utgangen av 2020, og at taket for gul støtte i WTO kan gjøre det nødvendig å avvikle målprisen for svin innen den tid.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at det fortsatt er et handlingsrom i gul støtte i WTO, og legger derfor til grunn at målprissystemet videreføres. En legger videre til grunn uendret målpris.

Finansiere bekjempelsen av LA-MRSA

Næringa samarbeidet med Mattilsynet for å bekjempe forekomsten av LA- MRSA. *«Komiteen mener det er urimelig at bønder skal bli økonomisk skadelidende ved sanering knyttet til uforskyldte utbrudd av MRSA. Komiteen mener derfor det er viktig at kompensasjons- og erstatningssatsene ligger på et nivå som sikrer bøndene økonomisk, samt at ordningene er så effektive som mulig og ikke gir urimelige avkortninger.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at all finansiering av LA-MRSA skjer utenfor jordbruksavtalen rammer.

SPF- status på norske griser

Svinenæringa har som mål å øke konkurranse- og bærekraften til norsk svineproduksjon gjennom at besetningene er fri for definerte sjukdomsfremkallende patogener. Målet er at den norske svineproduksjonen skal defineres som spesifikk patogen fri (SPF) innen 2030. Dette bidrar til bedre dyrehelse, mindre medisinbruk og muligheter for økt livdyr og genetikksalg. Tiltaket gir også lavere fôrforbruk. Omlegginga til SPF gjøres ved at alle dyra slaktes ut og ny besetning bestående av innkjøpte dyr med SPF- status kjøpes inn. For å unngå resmitte må huset desinfiseres og noe bygningsmessige investeringer må påregnes. Sanering av avlsbesetninger prioriteres først. Alternative til at alle dyra slaktes ut og bygningsmassen desinfiseres er å bruke medisinsk sanering. Her benyttes et bredspektret antibiotikum. Dette er ikke forenlig med mål om å redusere antibiotika forbruket.

For å stimulere svinenæringa og særskilt bruksbesetningene til å ta kostnadene som kreves for å få SPF- status bør det stimuleres økonomisk. Dette er et løp Norsvin har skissert vil ta 13 år. Det er i første omgang begrensning på antall livdyr som vil være avgjørende for omleggingstakten. Foredlingsbesetninger vil ha økonomisk stimulans til å legge om til SPF- status ved at livdyrverdien øker.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil vektlegge betydning av å ha svineproduksjon med SPF-status. Saneringen administreres av Norsvin. Midlene til omlegging prioriteres til formering og bruksbesetninger. Det bevilges det 8,5 millioner kroner med ledige midler over LUF. Det må påregnes et langsiktig løp for å få hele norsk svineproduksjon over til SPF- status.

11.9.2 Egg

Eggproduksjonen har over tid vært preget av overproduksjon, men er nå i markedsbalanse. Det har gitt grunnlag for Nortura til å sette opp planlagt engrospris noe. I tillegg er omsetningsavgiften redusert. Dette har styrket økonomien for eggprodusentene. Eggprodusenter med miljøinnredninger står overfor store investeringskostnader (1-2 mill. kroner pr produsent) til ombygging, da markedet kun etterspør egg fra frittgående høns. Det forutsettes at denne kostnaden dekkes i markedet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at distriktstilskudd for egg opprettholdes, og konstaterer at Stortingsflertallet vil videreføre egg i volummodellen. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at husdyrtilskuddet økes med 1 kr/verpehøne.

Avløser- og husdyrtilskudd for rugeeggproduksjon

I jordbruksavtalen er verpehøne klassifisert som «høne over 20 uker». Det innebærer at rugeeggprodusentene er berettiget tilskudd for sine høner. Hvis man ikke har verpehøner på telledato så er man allikevel berettiget tilskudd på grunnlag av antall høner i forrige innsett. Oppholdet kan i normale tilfeller ikke være lengre enn 12 uker, med mindre Omsetningsrådet har fattet vedtak om førtidsslakting. Det står følgende i jordbruksavtalen: «*For foretak med konsumeggproduksjon som på registreringsdato har opphold mellom to innsett av høner og som med kontrakt kan dokumentere kjøp av nye høner, beregnes tilskuddet ut fra antall høner oppgitt ved forrige registreringsdato. Oppholdsperioden mellom innsettene kan ikke være lenger enn 12 uker, regnet fra slakting av forrige besetning til nytt kull er 20 uker gamle. Foretak som slakter ut dyrene før ordinær slakteuke for innsettet, kan gis tilskudd for en lengre oppholdsperiode enn 12 uker dersom tiltaket gjennomføres etter vedtak i Omsetningsrådet.*»

Denne formuleringen utelukker rugeeggprodusentene ettersom vedtak i Omsetningsrådet ikke gjelder for rugeeggprodusentene. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at dersom en rugeeggprodusent, grunnet markedssituasjonen, slakter ut sine dyr før planlagt dato så bør vedkommende også være berettiget tilskudd, selv med lengre oppholdsperiode enn 12 uker.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at jordbruksavtalen endres til: «*For foretak med konsumeggproduksjon som på registreringsdato har opphold mellom to innsett av høner og som med kontrakt kan dokumentere kjøp av nye høner, beregnes tilskuddet ut fra antall høner oppgitt ved forrige registreringsdato. Oppholdsperioden mellom innsettene kan ikke være lenger enn 12 uker, regnet fra slakting av forrige besetning til nytt kull er 20 uker gamle. Foretak som slakter ut dyrene før ordinær slakteuke for innsettet, kan gis tilskudd for en lengre oppholdsperiode enn 12 uker dersom tiltaket gjennomføres etter vedtak i Omsetningsrådet. Rugeriene kan søke Landbruksdirektoratet om dispensasjon grunnet i markedssituasjon.*»

11.9.3 Kylling

Slaktekylling har gjennom flere år vært en produksjon i vekst. Forventninger om høy vekst i etterspørselen førte til flere nyetableringer i 2013. Produksjonen ble redusert med 14 % i 2015, og det er nå en betydelig overkapasitet i næringa. I 2014 ble konsesjonsgrensene for kylling dobla, det ble endringer i matvarekjedenes innkjøpsavtaler og i markedet ble det fokus på narasin i kyllingfôret. Samla sett ga dette store utfordringer i kyllingmarkedet. Produsenter som leverer til Nortura og Norsk Kylling Rema har fått reduserte innsett. Flere produsenter har måtte slutte eller omstille seg som følge av manglende markedsadgang. Produsenter som leverer til Den Stolte Hane har kunne øke produksjonen.

11.10 Pelsdyr

Pelsdyrnæringas framtid ble behandlet i Stortinget i januar gjennom behandling av stortingsmelding om pelsdyrhold. Stortinget vedtok bærekraftig utvikling og fastsatte premissene for hvordan næringa skal utvikles fremover.

Landbruksdepartementet har igangsatt arbeid med nye forskriftsbestemmelser som oppfølging av stortingsbehandlingen. Utforminga av disse er svært viktig for en framtidig levedyktig pelsdyrnæring.

11.10.1 Dyrevelferdsprogram for gruppehold av mink

Landbruksdepartementet har bedt Norges Bondelag, i samarbeid med Norges Pelsdyrslag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, utvikle et dyrevelferdsprogram for gruppe hold av mink i samsvar med stortingsflertallets vedtak.

Etablering og drift av et slikt dyrevelferdsprogram vil bli kostnadskrevenende. Oppdretterne vil få kostnader til eksterne kvalitetsrevisorer, og administrativt vil det påløpe kostnader til IKT-investeringer og drift. Helsetjenesten for pelsdyr, med regelmessige veterinærbesøk, vil være en byggestein i et slikt dyrevelferdsprogram.

Til Norsk Pelsdyrslags arbeid med å etablere en plattform for oppfølging av velferdsprogrammet i næringa bevilges det 2 mill. kroner. Det forutsettes en særskilt søknad til Landbruksdirektoratet. Posten finansieres med ledige midler.

11.11 Birøkt

Næringa genererer betydelige verdier for norsk landbruk gjennom pollinering av frukt, bær og oljevekster. Pollineringsverdien som birøkterne genererer, utgjør trolig i overkant av 230 millioner kroner. Birøkt bidrar også til pollinering av ville vekster og er dermed med på å opprettholde artsmangfoldet.

Norge har gode forutsetninger for birøkt med friske dyr, og kan drives over hele landet. Næringa egner seg godt som tilleggsnæring. Arealet av norske nyttevekster tilsier et behov for rundt 70 000 bikuber til pollinering mens vi i dag har ca 50 000.

Norsk birøkt representerer om lag 50 000 bikuber fordelt på 4000 birøktere. Av disse er det 720 birøktere som søker produksjonstilskudd. Markedet for honning i 2016 var på 2600 tonn hvor bare 50 % av dette dekkes opp av norsk produksjon. Markedet etterspør mer norsk honning. Markedet for økologisk honning er også økende, men dekkes stort sett av importert vare. For å dekke etterspørselen må antall kuber opp minimum på 70 000 kuber. Bedre økonomi, rekruttering og kompetanseheving er viktig for å øke rekrutteringen og produksjonene av norsk honning. Importen er utfordrende fordi norsk honning ikke klarer å konkurrere prismessig med importert honning, dette gjelder også når honning importeres med full toll. I dag er man derfor helt avhengig av markedets preferanse for norsk honning.

En samlet næringskomite uttaler i Innst. 251 S (2016-2017) «Komiteen viser til at honningproduksjon er en liten – men viktig – del av norsk matproduksjon, der potensialet for økt norsk andel er betydelig. ... Styrket driftsøkonomi er viktig for å øke den norske produksjonen.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg går inn for at kubetilskuddet økes med 77 kr/kube til 500 kr/kube

11.11.1 Behov for nye definisjon av et bifolk med ny telledato

Husdyrtilskuddet utmåles etter antall bikuber. Bikube er definert som «En dronning og minst sju rammer med påsittende bier». I et bifolk er det et variert antall bier igjennom året fra 10.000 -20.000 bier om vinteren til 50-60.000 bier på topp om sommeren, det vil også variere hvor mange tavler som har bier i et bifolk etterhvert som biene dør. I en kube kan en birøkter ha opptil 2 bifolk samtidig, da skilt med en skillevegg og hver sin flyåpning.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende ny definisjon etter nye telledatoer: «Ett bifolk som 1 dronning med bier (overvintringsdyktige bifolk). Det kan være opptil 2 overvintringsdyktige bifolk i en bikube». Husdyrtilskuddet vil med denne definisjonen knyttes til antall bifolk.

12 Frukt, bær, grønnsaker og poteter

Frukt, bær og grøntsektoren produserer varer som er viktig for den norske folkehelse. Dette blir understreket i Regjeringens framsatte «Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold». Målsettingen er 20 prosent økning i forbruket av frukt, bær og grønnsaker. Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at dette følges opp med positive tiltak for å bedre økonomien og rekrutteringa til næringa. Ifølge Helsedirektoratet er det en samfunnsøkonomisk gevinst beregnet til 40 mrd. kroner, ved økt inntak av frukt og grønnsaker i tråd med norske kostholdsråd. For å kunne få dette til er norsk frukt- og grøntsektor helt avhengig av et solid importvern.

Produksjonen innenfor grøntsektoren (poteter, grønnsaker, frukt og bær) utgjør om lag 12 prosent av produksjonsverdien i norsk landbruk. Tilskuddsandelen til sektoren utgjør kun cirka 2 prosent av de totale bevilgningene over jordbruksavtalen. Det aller meste av inntektene til sektoren (over 90 prosent) hentes altså fra markedet.

12.1 Målpriser

Det er viktig å styrke økonomien i produksjonen ved å øke målprisene innenfor sektoren. Ved forslag til målprisøkninger legges endring av konsumprisindeksen prognosert av SSB for 2018 på 2,1 prosent til grunn.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende endringer i målpris:

- **Målprisen for frukt, bær og grønnsaker økes med konsumprisindeksen på 2,1 %**
- **For å stimulere til å produsere i utvidede sesonger og ikke minst stimulere til økt lagring som opprettholder kvalitet, bl.a. ved installering av kjølelager, bør priskurven gjennom året/sesongen tilpasses dette.**
- **Målprisen for potet økes med 15 øre per kg.**

12.2 Avsetningstiltak

For 2017 er det totalt 24,4 mill. kroner som forvaltes av Omsetningsrådet. Dette er uendret fra 2016. Midlene går til Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker (OFG), Grønt-Produsentenes Samarbeidsråd (GPS), Avsetningstiltak hagebruk og potet, Fruktlagerinspektøren, Økern Torvhall og Fagforum Potet.

Opplysningskontoret for blomster og planter (OBP) driver opplysningsvirksomhet for norskproduserte blomster og planter. OBP finansieres av blomsterprodusentene med noe støtte fra grossistene. Mandatet til omsetningsrådet må endres slik at det kan gis midler til OBP.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at:

- **Midlene til OFG skal brukes til å fremme forbruket av norske produkter**
- **Midlene til OFG økes med 4 mill. kroner**
- **OBP tilføres 500.000 kroner**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at Post 70.11 Avsetningstiltak økes med 4,5 mill. kroner for 2018.

12.3 Distriktstilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker (73.17)

Bevilgningen på post 73.17 er på 89,7 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det innføres et ekstra tilskudd på 1 krone per kg til jordbær til industri og setter av 2 mill. kroner til dette. Et slikt tilskudd vil være viktig for å opprettholde norsk jordbær- og syltetøyproduksjon.

Produsentprisene på tomat er de siste åra vært på nivå som i 2008, dvs at prisene sett over tid har stått stille. Det er behov for å gi et ekstra løft for tomatproduksjonen gjennom distriktstilskuddet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår distriktstilskuddet for epler, pærer, plommer og kirsebær differensieres etter kvantum levert. For de første 50 tonn en leverer får man en høyere sats enn overskytende kvantum.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår en samlet økning av distriktstilskudd frukt, bær og veksthusgrønnsaker på 9,5 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg anbefaler ikke å endre dagens bestemmelse om tilskuddsgrunlaget, jfr. rapport fra Landbruksdirektoratet.

12.4 Distriktstilskudd for potetproduksjon i Nord-Norge

For å bidra til potetproduksjon i Nord-Norge, gis det et distriktstilskudd på kr 1,30 pr kg matpotet. For å motta distriktstilskuddet må foretaket disponere arealet produksjonen har foregått på.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at tilskuddet utvides til også å gjelde frilandsgrønnsaker i Nord-Norge på lik linje med poteter og med samme sats pr. kg. Satsen økes med 5 prosent, tilsvarende 7 øre pr kg.

12.5 Prisnedskrivning potetsprit og potetstivelse

Posten er på 38,0 mill. kroner for 2017. Den ble redusert med 2 mill. kroner ved fjorårets oppgjør. Tilskuddsreduksjonen har gjort det vanskelig for Hoff potetindustrier å etablere langsiktige avtaler i markedet og få avkastning for investeringer i 100 mill. kronersklassen. Avrensordningen løser et «miljøproblem», er viktig for å unngå at potetsykdommer spres og at kvaliteten i alle produksjoner kan opprettholdes.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at prisnedskrivning til potetsprit økes med 2 mill. kroner, mens potetstivelse videreføres. Det gir en samlet bevilgning på 40 mill. kroner.

12.6 Areal- og kulturlandskapstilskudd

Arealavgrensningen for grønnsaker, frukt og bær i arealtilskuddet ble fjernet ved jordbruksoppgjøret 2014. Det registreres nå en vesentlig strukturutvikling i produksjonen ved at de større produsenter øker sin produksjon og byr opp leieprisene. Det er viktig å opprettholde en variert bruksstruktur over hele landet. Da er det viktig å prioritere bruk av midlene mot de første arealene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende:

- **Det innføres en øvre grense for arealtilskudd på 400 daa for grønnsaker og 200 dekar for bær og 100 dekar for frukt**
- **Satsene for grønnsaker og bær økes med 200 kr/dekar**
- **Satsene for frukt økes med 400 kr/dekar**

12.7 Tilskudd til fruktlager

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at «Tilskuddet til Fruktlager" er svært viktig for å styrke fellesskapet av fruktprodusentene i distriktene gjennom felles innovasjon, markedstilpassing og logistikk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til tilskudd til fruktlagra økes med 1 mill. kroner til 14 mill. kroner.

13 Miljø og økologisk

13.1 Økologisk landbruk

13.1.1 Strategi og nytt økomål

Jordbruksmeldinga slår fast at økologisk landbruk er viktig for mangfoldet som norsk landbruk skal levere forbrukeren, og at økologisk landbruk har en spydspissfunksjon for det øvrige landbruket. I Innst. 251 S (2016-2017) viser en samlet komite til at «regjeringen vil utarbeide en strategi for økologisk jordbruk i samarbeid med relevante aktører». Komiteens flertall (alle unntatt H og Frp) mener «et realistisk øko-mål kan være et viktig bidrag for å sikre forutsigbarhet om øko-satsingen». «Flertallet mener strategien skal inneholde et konkret mål for forbruk og produksjon av økologisk mat. Dette målet må utformes på en måte som tar hensyn til målene om økt norsk matproduksjon og økt selvforsyning. Strategien og et nytt øko-mål skal behandles av Stortinget». Det samme flertallet gir 8 føringer for arbeidet med strategien:

- «Beskrive virkningen av økologisk mat og produksjon av denne har fr matproduksjon, klima og helse
- Gi økt kunnskap om forbruk og etterspørsel av økologisk mat
- Vurdere å foreslå økonomiske virkemidler for å stimulere til økt produksjon og fribruk
- Vurdere innføring av startavskrivning for investeringer knyttet til omlegging til økologisk produksjon
- Vurdere tiltak for å sikre økt effektivitet i økologisk produksjon
- Vurdere tiltak for å sikre at økologisk produksjon kan ivareta sin spydspissfunksjon for konvensjonell produksjon
- Vurdere om opplysningskontorene kan bidra til økt oppmerksomhet og omsetning av økologisk mat
- Vurdere behovet for bedre informasjon om omsetning og import av økologisk mat.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg ser muligheter i den økende etterspørselen etter økologiske matvarer, og ønsker å stimulere til økt økologisk produksjon. Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at det settes ned en bredt sammensatt arbeidsgruppe hvor avtalepartene inngår for utarbeidelse av strategien for økologisk landbruk. Strategien skal være ferdigstilt i forkant av jordbruksoppgjøret 2018 og behandles av Stortinget i forbindelse med behandlingen av jordbruksavtalen.

13.1.2 Nytt kunnskapsgrunnlag, evalueringer og regelverk siste året

- *Mulighetene for å innføre pristilskudd til økologisk frukt, bær og grønnsaker* (Landbruksdirektoratet, 2016): Rapporten konkluderer med at det er mulig å innføre et pristilskudd, men at dette vil kreve investeringskostnader ved innføring.
- *Foregangsfylkesatsning* (Vista analyse, 2016): Rapporten konkluderer at foregangsfylkesatsningen har bidratt med kompetanseoppbygging, formidling av kunnskap og koordinering av aktiviteter. Foregangsfylkene har koordinert arbeidet, og har benyttet kunnskapen hos både NLR, NORSØK og DebioInfo. Rapporten konkluderer med at en del av prosjektene bør videreføres. I behandlingen av meldinga mener komiteens flertall «at NORSØK må være med i arbeidet på fagfeltet jord da NORSØK har nasjonal spisskompetanse på dette området.»
- *Evaluering av generisk markedsføring på økologisk landbruk i regi av Matmerk* (Zynk, 2017): Rapporten konkluderer med at arbeidet bør få et klarere mandat og koordineres

bedre. I Innst. 251 S. (2016-2017) viser komiteens flertall (alle unntatt H og Frp) at strategien som skal utarbeides for økologisk landbruk «*må inneholde en oppfølging av evalueringen av midlene til generisk markedsføring av økologisk mat.*»

- *Nytt økologisk regelverk* (implementert i EØS- avtalen, gjeldende fra 18.mars 2017): Nytt regelverk vil særlig ha innvirkning på økologisk sauehold som nå har krav om 50% fast liggeunderlag. Dette medfører økte investeringsbehov for de økologiske sauebrukene som i dag har spaltegulv. Debio anslår at dette angår 100-200 saueprodusenter som stort sett finnes på Vestlandet og Nord Norge. NORSØK har i samarbeid med NLR et utredningsarbeid på gang for å finne enkle og praktiske løsninger.

13.1.3 Tilskudd til økologisk jordbruk

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil særlig trekke fram to hovedutfordringer for det økologiske landbruket: mangel på norsk produksjon av økologiske grønnsaker, frukt og bær og korn, og nedgang i karensareal. I Innst.251 S. (2016-2017) mener komiteens flertall at det bør «*videreføres stimulans til økologisk produksjon over jordbruksavtalen.*»

Arealtilskudd

I likhet med andre produksjoner er det viktig med stabile tilskuddssatser for å redusere risikoen. Riksrevisjonens rapport fra 2015 peker spesielt på fjerning av omleggingstilskuddet som en utfordring for å stimulere flere til å legge om.

Vekstskifte er en av forutsetningene for å lykkes i økologisk landbruk for å få en god jordstruktur som er avgjørende for gode avlinger og god jordfruktbarhet. De lave satsene for økologisk grovfôr rammer spesielt de husdyrløse brukene og bønder som ikke har leveringsavtale for kjøtt/melk. Agronomisk så er det bedre å ha grovfôr inn i vekstskifte enn grønngjødsling, særlig i kombinasjon med korn for å redusere flereårig ugras.

Frukt/ bær og grønnsaker

For å stimulere til større volum av økologisk frukt, bær og grønnsaker vil et målrettet tiltak være å innføre pristilskudd. For å øke produksjonen av veksthusgrønnsaker bør det innføres arealtilskudd også for denne produksjonen..

Korn

Det er etterspørsel både etter økologisk fôrkorn og matkorn. Produksjonen av økologisk korn dekker ikke den innenlandske etterspørselen. Det er viktig at norske kornprodusenter finner det lønnsomt å dekke mer av etterspørselen etter både økologisk mat- og fôrkorn. Norsk produksjon av råvarer til økologisk kraftfôrproduksjon dekker kun 35 % av totalt råvarebehov. Vekstskifte er et viktig tiltak for å styrke kornproduksjonen. God agronomi i økologisk kornproduksjon tilsier at det er gunstig med grasproduksjon for å få bukt med flerårige ugras.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å:

- **Innføre økologisk arealtilskudd fra første karensår som en kompensasjon for økte utgifter, lavere avlinger og manglende muligheter for å selge råvarene til en merpris ut i markedet. Dette vil utgjør om lag 1,0 mill. kroner med dagens fordeling av 1. års karens**
- **Innføre et pristilskudd for økologisk frukt, bær, grønnsaker på 2 kr/kg, og 1 kr/kg for potet. I tillegg etableres det en egen sats for pressfrukt på 0,50 kr/ kg**
- **Innføre et tilskudd på 15 kr per kvadratmeter for økologisk veksthusareal**
- **Øke arealtilskuddet for grovfôr med 30 kr/daa og innmarksbeite med 25 kr/daa**

- **Øke prisnedskrivningstilskuddet for økologisk korn med 20 øre/ kg mer enn for konvensjonelt korn. Det forutsettes at kornhandlerne øker prisen på økologisk korn tilsvarende.**
- **Innføre et ekstra tilskudd på 150 kroner per bikube for å stimulere til økt honningproduksjon**
- **Øke satsen for husdyrtilskudd sau med 25 kr/dyr**

13.1.4 Utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Midlene forvaltes av Landbruksdirektoratet, og går både til markedsrettete tiltak og til produsentrettete tiltak innen økologisk landbruk. Når foregangsfylkene avsluttes vil dette frigi 14 mill. kroner over utviklingsmidlene.

I Innst. 251 S (2016-2017) heter det bl.a.: *«Komiteen viser til rapporten «Utredninger om økologisk landbruk til jordbruksoppkjøret 2017» som er utarbeidet av Landbruksdirektoratet. Komiteen viser til at prosjektet med foregangsfylker for økologisk landbruk er foreslått avvirket, men at prosjektene som har ligget under foregangsfylkenes ansvar, blir videreført, og at Norsk Landbruksrådgivning (NLR) foreslås som nasjonal koordinator for dette. Komiteen viser til at NLR også skal koordinere arbeidet med å styrke de faglige nettverkene innenfor økologisk produksjon og jord, og jordbiologisk kunnskap. Komiteen viser til at andre institusjoner, som NORSØK i Tingvoll, har nasjonal spisskompetanse på dette området. Komiteen mener derfor NORSØK må være med i dette arbeidet.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg støtter forslaget om at ansvaret for aktivitetene innen foregangsfylker for økologisk landbruk overføres fra fylkesmennene til andre institusjoner som arbeider innenfor økologisk landbruk, og at arbeidet finansieres over jordbruksavtalen/utviklingsmidlene.

NLR har nasjonale fagkoordinatorer innen følgende sju hovedområder: grovfôr, korn, oljevekster og frøavl, poteter, grønnsaker, frukt og bær, landbruksbygg og HMS. NLR har ikke nasjonale fagkoordinatorer innenfor jordkvalitet.

Ved å tillegge NORSØK hovedansvaret for å videreføre aktiviteten i prosjektet «Levende matjord» kan en bygge videre på den sterke kompetansen som allerede er i NORSØK innenfor temaet og en slipper å bygge opp ny kompetanse og strukturer i andre organisasjoner. Videre sikrer en at kunnskapen som formidles til enhver tid er kobla til forskningsfronten. NORSØK har som en egen forskningsstiftelse og med grunnstøtte fra LMD til å fremme økologisk produksjon, særlige forutsetninger for å bidra til økt forskning og ny kunnskap og videreføre arbeidet i Foregangsfylkeprosjektet «Levende matjord». Dette gir mer effektiv utnyttelse av tilgjengelige ressurser til nytte for gårdbrukerne. Arbeidet må skje i nært samarbeid med NLR og andre aktører fra prosjektet «Levende matjord».

Jordbrukets forhandlingsutvalget foreslår at:

- **Oppfølgingsansvar for forbruk i storkjøkken legges til Debio Info**
- **Oppfølgingsansvaret for tema der NLR har nasjonale fagkoordinatorer legges til NLR.**
- **Kompetansespredning til produsenter som har blitt ivaretatt av foregangsfylkene, videreføres i regi av «Landbrukets Økoløft»**
- **Oppfølgingsansvaret for «Levende matjord» legges til NORSØK fra 2018.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å beholde utviklingsmidlene for økologisk landbruk på dagens nivå på 30 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at videre bruk og forvaltning av utviklingsmidlene tas inn i en helhetlig vurdering i strategiarbeidet for økologisk landbruk.

13.2 Regionale miljøprogram (RMP)

Det overordnede formålet for programmet er å bidra til økt målretting av miljøarbeidet i jordbruket, og bedre synliggjøring av miljøinnsatsen i jordbruket både på nasjonalt og regionalt nivå. Evalueringer og utredninger har vist at denne forvaltningsstrukturen har mange fordeler gjennom å ivareta både bredden i jordbrukslandskapet og de mer spesifikke miljøutfordringene.

Ved behandlingen av jordbruksmeldingen uttrykker en samlet næringskomite:

«Komiteen viser til at jordbruket over tid både har økt produksjonen og samtidig redusert sin påvirkning av det ytre miljø. Det er brukt mye midler over jordbruksavtalen for å redusere den negative påvirkningen på miljøet i vid forstand.»

«Komiteen er opptatt av å videreføre og styrke miljøordningene for jordbruket. Regionalt miljøprogram (RMP), spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og ordningen med utvalgte kulturlandskap må styrkes.»

«Komiteen er opptatt av å videreføre en lokal forvaltning av disse midlene. Eventuelle forenklinger i ordningene må samtidig bidra til å styrke ordningene og gjøre dem mer målrettede og effektive.»

RMP ordningen bidrar til å løse miljøutfordringene i landbruket på en hensiktsmessig måte. Ordningen fremmer tiltak på det enkelte gårdsbruk som har positiv effekt for miljøet. Det er viktig at tiltakene er motivasjonsbaserte som fremmer motiverte bønder. Miljøvirkemidlene over jordbruksavtalen har i dag først og fremst som formål å redusere utslipp til vann og ivareta jordbrukets kulturlandskap. Reduksjon av vannforurensning er en viktig del av miljøarbeidet.

Samlet gjennomføring av ulike jordarbeidingstiltak, grasdekte arealer m.m. i kornområdene, har redusert erosjonsrisikoen på de dyrkede arealene. Ifølge NIBIO har mer nedbør og ustabile vintre gitt økt avrenning som kamuflerer effekten av iverksatte tiltak. Karakteriseringen og risikoanalysene av vannforekomstene viser at avrenning av næringsstoffer og jord utgjør en negativ miljøpåvirkning for mange vannforekomster. Det er i kornområdene og områder med høy husdyrtetthet at påvirkningen er størst.

Ved behandlingen av jordbruksmeldingen uttrykker en samlet næringskomite: *«at arbeidet med å hindre forurensning i form av avrenning til vannmiljøer fortsatt skal være et prioritert satsingsområde.»* Det er viktig at størrelse og innretning på miljøvirkemidlene under RMP som er rettet mot vannmiljøtiltak treffer utfordringene. Tilskudd til grasdekte vannveier er et vannmiljøtiltak som har stor effekt for å hindre erosjon og avrenning fra arealer med korn/poteter/grønnsaker.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener RMP ordningen fungerer godt og bidrar til å løse miljøutfordringene i landbruket på en hensiktsmessig måte. Med fylkesvise forskrifter og samarbeid med næringen om prioritering av tiltakene, blir ordningen målrettet, og gir god tilpasning på regionens utfordringer. Forhandlingsutvalget er derfor kritisk til en nasjonal forskrift framfor dagens fylkesvise forskrifter. Program og tiltak skal utarbeides i samarbeid med avtalepartene regionalt. Fylkesmannen fastsetter

de regionale miljøprogrammene i fylket etter samråd med fylkeslagene til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Jordbrukets forhandlingsutvalget foreslår at RMP styrkes med 5 prosent for alle fylker.

13.3 Spesielle miljøtiltak (SMIL)

Formålet er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapet til jordbruket, samt redusere forurensning fra jordbruket, utover det som blir forventet gjennom vanlig jordbruksdrift. Andelen tilskudd til forurensningstiltak har økt de siste åra. Fornyng av hydrotekniske anlegg er avgjørende for å møte økt nedbørsintensitet og sikre god tilstand i vann og vassdrag. Det rapporteres om stor etterspørsel etter midler.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil prioritere SMIL-tilskudd til tiltak som reduserer risikoen for erosjon og avrenning av næringsstoffer på jordbruksarealer ved tildeling av midler. Bevilgningen til SMIL økes med 5 millioner kroner i 2018.

13.4 Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområder

En aktiv og framtidretta matproduksjon med grunnlag i norske arealressurser i tråd med Innst. 251 S (2016-2017) sammen med et sterkt jordvern, legger grunnlag for et levende kulturlandskap. Vi har en rekke tilskuddsordninger med føringer og krav for å sikre skjøtsel av kulturlandskapet og utløse handlinger på gårdsnivå. Det er også ordninger som ser større landskapsområder og næringer i sammenheng for å sikre god skjøtsel. Spleiselag mellom landbruk og miljø, tjener viktige samfunnshensyn, og ser landbruk og miljø i sammenheng. Utvalgte kulturlandskap er en slik ordning. Andre er oppfølging av vanddirektivet i vannregioner og vannområder, og organisert beitebruk. Ordningen med utvalgte kulturlandskap er slått sammen med Verdensarvsatsingen, og har til sammen en tilskuddsramme på 9,5 mill. kroner i 2017. Ordningene er et samarbeid og spleiselag mellom landbruksmyndigheter, miljømyndigheter og Riksantikvaren.

Evaluering av ordningen viser god måloppnåelse for områdesatsingene, hvor både grunneiere, næringsorganisasjoner og forvaltning er fornøyde. Tilbakemelding fra bøndene er at dette gir anerkjennelse, muligheter for aktiv drift og utvikling, faglig inspirerende, spesielt for beiting.

Miljødirektoratet har i sitt tildelingsbrev for 2017 fått i oppdrag sammen med Riksantikvaren og Landbruksdirektoratet å levere forslag til nye områder under ordningen med utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Fristen er 15.mai 2017.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker betydningen av en ordinær landbruksdrift, og forutsetter at det tilføres friske midler om flere nye utvalgte kulturlandskap skal innlemmes i ordningen, samt at Klima- og Miljødepartementet bevilger samme beløp som jordbruket. Ved et lavere beløp fra KLD settes jordbrukets beløp ned tilsvarende.

13.5 Utsiktsrydding i kulturlandskapet

Ordningen ble etablert ifbm jordbruksoppgjøret i 2015. Forskrift om tilskudd til utsiktsrydding i tilknytning til landbrukets kulturlandskap, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal ble fastsatt i mai 2016. For 2016 ble det satt av 20 millioner kroner. Avsetningen til ordningen ble redusert i 2017 til 8 mill. kroner, ettersom dette beløpet

sammen med avsetningen i 2016 regnes som tilstrekkelig for både 2016 og 2017. I LUF rapporten prognoseres det med at det skal utbetales 4 millioner kroner til utsiktsrydding i 2017 og 7 millioner kroner i 2018.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at midler som allerede er avsatt til utsiktsrydding er tilstrekkelig for 2018.

13.6 Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler for 2016-2020 fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengigheten av plantevernmidler, og for å redusere risikoen for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. Integrert plantevern, hvor en i størst mulig grad benytter alternativer til kjemiske plantevernmidler, er sentralt i dette arbeidet. Utviklingsarbeid og informasjonstiltak er nødvendig for å utvikle og formidle ny kunnskap.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil øke bevilgningen på 1 mill. kroner til 10 mill. kroner til handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler. Økningen øremerkes arbeid som reduserer avdrift av plantevernmidler. Midlene avsatt over jordbruksavtalen skal brukes til jordbruksformål.

13.6.1 Tiltak for å redusere avdrift av plantevernmidler

Det har blitt økt fokus rundt krav til avstand til vann og vassdrag på grunn av faren for avdrift ved bruk av plantevernmidler etter innføringen av nytt plantevernregelverk. Dette gjelder Forskrift om plantevernmidler § 20. Plikt til å redusere risikoen for vannforurensning «*Det er forbudt å spre plantevernmidler fra bakken nærmere enn tre meter fra overflatevann dersom ikke annet er angitt på plantevernmidlets etikett....*»

Kravet på etiketten har fått økt fokus gjennom journaler for bruk av integrert plantevern og tilsyn fra Mattilsynet. Enkelte produsenter opplever nå etter tilsyn fra Mattilsynet og få varsel om vedtak som de ikke finner praktisk mulig å gjennomføre til tross for at de har gjennomført tiltak for å redusere avdriften knytta til bruk av plantevernmidler.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at det skal settes krav til bruk av plantevernmidler for å unngå uheldige effekter på helse og miljø, herunder vannmiljø. Kontroll med avdrift er avgjørende for å redusere negative miljøkonsekvenser for vannmiljøet. For at ikke matproduksjonen skal påvirkes negativ, mener vi det må vurderes alternative krav til redusert avdrift enn bare avstandskrav. Dagens krav til avstand til vann og vassdrag for enkelte plantevernmidler medfører store konsekvenser for plantenæringa i hele landet. Arealene i Norge er små og avgrenses ofte av vann og vassdrag. Krav til avstand, ifølge enkelte plantevernmidlers etikett, er opptil 30 meter.

Kontroll med avdrift er et viktig tiltak for å redusere negative miljøkonsekvenser for vannmiljøet. Avdriften ved bruk av plantevernmidler vil påvirkes av værforholdene, sprøyteutstyret, valg av dyser, trykk, hastighet og høyde over kulturen. Avstandskravene til det enkelte plantevernmiddel beregnes under godkjenningsprosessen, så langt vi er kjent med, ut fra avdrift i luft ved "normalt" sprøyteutstyr. De seinere år har det skjedd stor utvikling i sprøyteutstyr og særlig dyser for å kunne gjennomføre sprøyting med mindre avdrift.

Den 1. juni 2015 fikk Norge ny forskrift om plantevernmidler. Den nye forskriften tok inn EUs regelverk på plantevernmidler. Vi har følgelig et felles regelverk som blant annet Danmark på dette området. I Danmark gjennomførte de fra juni 2016 en forskriftsendring i forhold til de tilsvarende avstandskravene. Hovedtrekkene i de danske endringene er slik:

- Gjeldende etiketter endres ikke, og midler godkjennes etter samme prinsipp for beregning av avstandskrav
- En ny paragraf i den danske plantevernforskriften gir hjemmel til å redusere den avstanden som er gitt på etiketten forutsatt at det benyttes godkjent avdriftsreduserende utstyr, og at dette dokumenteres i plantevernjournal
- Hva som er godkjent avdriftsreduserende utstyr framgår av "Miljøstyrelsens vejledning om avdriftsreduserende utstyr".
- Reduksjonen av arealkravet er definert til 3 klasser i forhold til etikettens krav; 50%, 75% eller 90% i forhold til kravene oppgitt på etikett og som gjelder ved bruk av standard utstyr. For hver klasse er det angitt hva slags sprøyte, dyser og trykk som må brukes for å tilfredsstille kravene.

Tilsvarende regelverk bør innføres i Norge. For norsk planteproduksjon er det viktig at arbeidet med å vurdere alternativer til dagens avstandskrav til vann og vassdrag starter opp snarest. Sprøyteteknikk og krav til utstyr må vurderes som et alternativ til avstandskrav. Å gi en stimulans til å velge utstyr som ivaretar miljøet vil gi positive effekter for alt areal utstyret brukes på. Verdifulle arealer som i dag må tas ut av vekstskiftet for visse produksjoner, vil kunne være en del av produksjonsgrunnlaget uten at faren for uønsket avdrift til overflatevann endres.

I Norge er det store arealer av fulldyrka arealer som ligger i nærheten av ferskvann/bekker/grøfter. NIBIO har beregnet at 11% av Norges fulldyra arealer ligger 30 meter eller nærere vann og vassdrag. Dette varierer fra 4% i Akershus til 27 % i Finnmark.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det legges til rette for bruk av ny teknologi og agronomisk praksis for å redusere faren for avdrift til vann og vassdrag, i tråd med praksisen i Danmark og Sverige. Det må gis dispensasjon inntil nytt regelverk er utarbeida.

14 Andre områder og tilskuddsordninger

14.1 Frakttilskudd

I dag utbetales det frakttilskudd til slaktedyr, egg, kraftfôr og korn. Frakttilskudd vurderes som et sentralt virkemiddel for å ivareta landbruk over hele landet. Næringskomiteens flertall peker i Innst 251 S (2016-2017) også på dette: *«Kvoteregioner for melk, fraktordninger og geografisk differensierte tilskudd er de viktigste virkemidlene for å sikre landbruk over hele landet. Det vil også i fremtiden være behov for en finmasket struktur på virkemidlene.»*

Frakttilskudd er en del av pristilskuddene i landbrukspolitikken. Med pristilskudd menes tilskudd over Jordbruksavtalen som gis med en fast sats per tilskuddsberettiget enhet. Formålet med pristilskudd er fastsatt i § 1 i forskrift om pristilskudd i landbrukssektoren. I tråd med denne forskriften er formålet med pristilskudd å øke inntekter, redusere kostnader og utjevne distrikts forskjeller i produksjon og omsetning av jordbruksprodukter.

I dag praktiseres ikke frakttilskuddene som et pristilskudd. Satsene sendes årlig på høring av Landbruksdirektoratet og justeres utfra forventet volum. Dette er uheldig. Når produksjon øker, svekkes verdien av fraktordningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at fraktordningen forvaltes som et pristilskudd. Det innebærer at posten for frakttilskudd må justeres i forbindelse med revidering av budsjettet på lik linje med øvrige pristilskudd som for eksempel prisnedskrivningstilskudd og pristilskuddene på kjøtt.

14.1.1 Frakttilskudd korn, kraftfôr og slaktedyr

Frakttilskudd til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel i den geografiske produksjonsfordelingen i norsk jordbruk. Dette innebærer bl.a. at det vesentligste av kornproduksjonen er lokalisert til de beste jordbruksområdene, mens den grovfôrbaserte husdyrproduksjonen i hovedsak foregår i distriktene. Produksjonsfordelingen sikres ved å legge til rette for lønnsomhet i kornproduksjonen i de beste jordbruksområdene. Videre sikres produksjonsfordelingen gjennom et pris/lønnsomhetsforhold mellom korn- og husdyrproduksjon som ikke bidrar til vesentlig omlegging fra kornproduksjon til grovfôrbaserte husdyrproduksjoner i disse områdene. Sentralt i korn- og kraftfôrpolicyen er det å bidra til å jevne ut førkostnader i husdyrproduksjonen i ulike deler av landet, og å utligne noen av ulempene ved at korn og kraftfôr må transporteres over lange avstander. Ulempene ved lange transportavstander dempes gjennom frakttilskudd på kraftfôr.

Fraktordningen for slaktedyr omfatter gris, storfe og småfe. Hovedformålet til innfraktordningen er å virke utjevne på pris til produsent, knyttet til transporten av husdyr fra produsent til slakteri. Tilskudd til innfrakt av slaktedyr utbetales til slakteriet. Sammen skal innfraktordning kjøtt og distriktstilskudd kjøtt bidra til å redusere husdyrproducenters avstandsulemper.

Budsjettnemnda har lagt til en grunn en betydelig økning i dieselutgifter, noe som må forventes å ha effekt på de samla transportkostnadene. For å kompensere økte utgifter og legge til rette for bedre utjevning i distriktsjordbruket foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg å tilføre 6 mill. kroner i frakttilskudd til korn og kraftfôr, og 6 mill. kroner til frakt av slaktedyr.

14.2 Forskning

Forskningsmidler over jordbruksavtalen er et viktig bidrag i den målrettede løsningsbaserte forskningen og legger grunnlag for verdiskaping og innovasjon. Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke behovet for å øke fokus på klima og bioøkonomi.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga mener en samlet næringskomite at: «Komiteen mener at norsk matproduksjon i størst mulig grad bør være basert på norske arealressurser. For å nå dette trengs det en forsterkning av innovasjon og forskning.

Norge er mangfoldig både geografisk og klimatisk, noe som gir behov for planter og dyr som er tilpasset de lokale produksjonsforholdene. Det er derfor viktig å ha sterke fagmiljøer både i jordbruket og innenfor forskning for å opprettholde og videreutvikle avls- og foredlingsarbeidet.

Komiteen vil understreke at klima og klimatilpasning må være et sentralt hensyn innenfor avl og foredling.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at hovedprioriteringene for tildelingen av forskningsmidlene over jordbruksavtalen bør videreføres med følgende fokus:

- Økt bærekraftig matproduksjon basert på norske ressurser - over hele landet
- Økt og alternativ råstoffutnyttelse av biomasse
- Reduserte klimagassutslipp og klimatilpasset produksjon
 - Det er behov for mer kunnskap om klimatilpasset produksjon i møte med et fremtidig, våtere klima.
- Teknologisk utvikling og innovasjon
 - Det er behov for kunnskap og utvikling av teknologi som automatiserer ressurskrevende arbeidsoppgaver og som gir økt produksjon og mindre belastning på miljøet. Utviklingen må være tilpasset norske forhold.
- Mattrygghet, helse og samfunn

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at anvendt forskning må prioriteres. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til forskning over jordbruksavtalen økes med 4 mill. kroner til 57 mill. kroner for 2018.

14.3 Tilskudd til landbruksrådgiving

Norsk landbruksrådgivning (NLR) er som uavhengig aktør et viktig verktøy for å møte de utfordringene landbruket står overfor. Riktig kompetanse er av stor betydning når det gjelder å møte utfordringer knyttet til klimaendringer, miljø- og kvalitetskrav. Dette krever et styrket rådgivningsapparat.

Omstrukturingsprosessen i NLR er et viktig bidrag i arbeidet med å utvikle en bedre og mer effektiv rådgivningstjeneste til bonden. Dette forutsetter også at hele landet kan bruke tjenesten effektivt ved at det utvikles felles IKT-systemer. Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at arbeidet med effektiviseringen og samordningen av rådgivingstjenesten fortsetter.

14.3.1 Byggteknisk rådgiving

NLR har ansvar for et landsdekkende nett av byggtekniske planleggere. Det er fortsatt behov for budsjettmidler for at NLR skal kunne ivareta dette ansvaret på en tilfredsstillende måte.

14.3.2 Veiledning grøntsektoren

Grøntproduksjonen er en næring som krever høy kompetanse og er derfor svært avhengig av en god veiledningstjeneste. Det er begrenset tilgang til godkjente plantevernmidler, noe som

krever at landbruksrådgivningen prøver ut alternative bekjempelsesmetoder som produsentene må ha kunnskap om og ta i bruk. Landbruksrådgivningen har nærhet til bonden, og ny kunnskap formidles raskt og effektivt ut til den enkelte produsent. I grøntnæringa har en ikke rådgivning gjennom omsetningsorganisasjonene slik en har for melk og kjøtt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at det ved jordbruksoppgjøret 2014 ble avsatt 4,5 mill. kroner til veiledning innenfor grøntsektoren gjennom Norsk Landbruksrådgiving. Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at det innenfor bevilgningen til NLR brukes minimum 5,5 mill. kroner til veiledning innenfor grøntsektoren.

14.3.3 Minor use

Produsenter innenfor grønt, bær, frøavl og gartneriene opplever nå stor usikkerhet knyttet til tilgang på plantevernmidler som er omfatta av «minor use». Nytt plantevernmiddelregelverk gjør at midler som er godkjent for «minor use» (tidligere off-label) sikrer at alle har tilgang til å bruke midlet i kulturer det er gitt utvida godkjenning for. Tidligere har godkjenningen vært avgrensa til en gruppe produsenter. Eksempelvis har Norsk Landbruksrådgiving (NLR) søkt om minor use godkjenning på vegne av sine medlemmer og dekket sine kostnader i forbindelse med utarbeiding av søknaden og avgiften til Mattilsynet med en avgift til aktuelle produsenter. Ettersom det nå ikke er avgrensninger på hvem som kan bruke det, er det ikke lenger anledning til å finansiere minor use søknader på denne måten.

Tilgangen på plantevernmidler kan være avgjørende for å oppnå ønska kvalitet og avling. I Norge har vi en bredspektra produksjon av frukt, bær, grønt og frø med begrensa omfang. Det vil følgelig ikke være aktuelt å søke ordinær godkjenning av plantevernmidler for enkeltprodusenter da det medfører for høye kostnader.

For å finansiere og sikre en effektiv håndtering av minor use søknader mener Jordbrukets forhandlingsutvalg at det må avsettes 0,5 mill. kroner til Norsk Landbruksrådgiving for å utarbeide og dekke avgiften for minor use søknader.

14.3.4 HMS-rådgiving

Landbrukets HMS-tjeneste en del av tjenestetilbudet fra Norsk Landbruksrådgiving. Det er forutsatt at LHMS sitt tjenestetilbud ivaretas, videreutvikles og knyttes nærmere til produksjonsfaglig virksomhet og rådgiving. Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at dette bidrar til styrking av arbeidet med å forebygge ulykker og alvorlige skader.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre dagens bevilgning på 14 mill. kr og vil understreke at bevilgningen til NLR også må brukes til forebyggende arbeid knyttet til psykisk helse.

14.3.5 Rådgiving økologisk landbruk

Norsk landbruk klarer for tiden ikke å dekke den økte etterspørselen etter økologiske matvarer. Behovet for økt innsats på denne sektoren er derfor stort. NLR gjør et betydelig arbeid innenfor området. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er behov for å styrke dette området ytterligere.

14.3.6 Oppsummering

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen på post 77.13 økes med 5 mill. kroner til 89,5 mill. kroner for 2018 og fordeler seg som følger:

Tabell 24 Forslag til bevilgning til Norsk Landbruksrådgivning 2018. Mill.kroner.

	2017	Forslag 2018
Grunntilskudd	58,0	56,0
Byggteknisk rådgiving	5,5	5,5
Veiledning grøntsektoren		5,5
HMS –rådgiving	14,0	14,0
Økologisk rådgiving	7,0	8,0
Minor use		0,5
SUM	84,5	89,5

14.4 Utvikling av plantemateriale- Graminor

Graminor AS har ansvar for foredling av jord- og hagebruksvekster i Norge. Formålet er å sikre at produsentene har tilgang på variert og friskt sortsmateriale som er egnet for norske forhold. Graminors arbeid er mao av stor betydning for økt matproduksjon på norske ressurser.

Endringer i klima og dyrkingspraksis gjør at det til enhver tid er behov for nytt og bedre tilpassa sortsmateriale. Innen hagebruksvekstene er det mangel på sorter som kan sies å være attraktive nok, både for forbrukeren og produsenten. Graminor trenger å opprettholde konkurransekraften i form av teknologi og kompetanse. Det er viktig å videreutvikle kunnskap og utvikling av bioteknologisk/ molekylære metoder som et verktøy i tradisjonell avl.

Det tar lang tid å utvikle nye plantesorter. For 4 år siden startet Graminor opp igjen med foredling av 2-rads bygg for det norske markedet. Det forutsettes at dette programmet videreføres på dagens nivå.

Det er positivt med nordisk pre-breeding samarbeid. Graminor anslår at det kan bli aktuelt å øke deltakelsen med ca 1. million kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å styrke bevilgningen til Graminor med 3,5 millioner kroner i 2018. Det forutsettes at 1 million kroner benyttes til et utvida pre-breeding samarbeid.

14.5 Tilskudd til frøavl

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av gras med klima-tilpassede sorter. Frøavl legger grunnlaget for norsk grovfôrproduksjon og er på den måten viktig for jordbruket i hele landet. Ny forskrift om frøavl er fastsatt og gjelder fra 1.1. 2017.

Såvarebransjen melder om grasfrøavlinger i 2016 som i et gjennomsnittså, og noe over normalen for enkelte arter. Det gir mye frø på lager og firmaene prognoseres med økt behov for tilskudd til overlagring i 2017. I 2016 ble tilskudd til overlagring av såfrø nedjustert med 12,5 prosent. Dette er uheldig med tanke på å motivere firmaene til å overlagre såfrø i større omfang enn det som er bedriftsøkonomisk. I år med betydelig utvintring av eng har vi behov for klimatilpasset grasfrø. I 2017 er det gitt en ramme på 10 millioner kroner til tilskudd til frøavl, mens prognosen viser et behov for 14,4 millioner kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at posten settes til 12 millioner kroner. Det foreslås videre å bruke 4,4 millioner kroner av ledige midler for å unngå avkortning på satsene til overlagring av såfrø i 2017.

14.6 Tilskudd til erstatningsordninger ved klimabetinget avlingssvikt

Formålet med erstatningsordningen er å gi kompensasjon for å redusere økonomisk tap for foretak med betydelig avlingssvikt forårsaket av klimatiske forhold det ikke er mulig å sikre seg mot. Det var få søknader som avlingssvikt i 2016. Egenandelen er på 30 prosent før ordningen kommer i inngrep. Maksimaltak for utbetaling for klimabetinget avlingssvikt er på 750 000 kroner. En utfordring med dagens ordning er at satsene ikke oppdateres når prisene på varen endres. Det er sentralt at ordningene dekker mest mulig av den enkeltes avlingstap når klimabetinga skader inntreffer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at satsene for utmåling av klimabetinget skader oppdateres jevnlig i takt med prisendringene.

14.7 Tilskudd til dyreavl mm

Formålet med ordningen er å jevne ut kostnadene til veterinære syke- og inseminasjonsreiser. Tilskuddet er viktig for å opprettholde produksjonsfordelingen og en variert bruksstruktur over hele landet. Ordningen bidrar til å sikre tilgang til veterinære tjenester i hele landet.

Strukturutviklingen i husdyrholdet gir dårligere næringsgrunnlag for veterinærer flere steder i landet og det finnes eksempler på kommuner som har problemer med å sørge for tilstrekkelig veterinærtilgang både på dagtid og på vakt. Særlig veterinærvakta er sårbar når næringsgrunnlaget for veterinærer i områder med spredt husdyrproduksjon ikke gir rom for nok veterinærer til å dekke opp mer enn todelt vakt utenom ordinær arbeidstid. Kommunen har ansvar for å sikre tilstrekkelig veterinærtilgang hele døgnet.

Et av de mest treffsikre distriktstiltakene er tilskudd til veterinærer reiser. I områder der husdyrprodusenter bor spredt vil store deler av arbeidshverdagen og vakta tilbringes i bil. Frem til nå har veterinærer stort sett ikke fakturert kjøring utover tilskuddssatser. Dette for å holde kostnadene nede og sikre at dyra får den behandlingen de trenger uavhengig av hvor produsenten bor. Nå ser vi at denne praksisen fører til at inntektsgrunnlaget i visse områder er til hinder for rekruttering av veterinærer. Det er estimert at dagens tilskuddssatser dekker omtrent halvparten av veterinærens kostnader ved reisen, herunder inkludert manglende inntjening i tiden som tilbringes i bil.

Det er stort behov for å styrke ordningen generelt og distriktsprofilen spesielt. Det er fortsatt betydelige forskjeller i veterinære kostnader og behov for bedre utjevning. Underfakturering av kjøretid truer næringsgrunnlaget til veterinærer i flere områder.

Landbruksdirektoratet har vurdert konsekvenser av å innføre et maksimalbeløp pr reise og anbefaler, med bakgrunn i at for den enkelte reisen kombineres sykebesøk, at det ikke innføres en slik avgrensning. Direktoratet har videre evaluert nivået på tilskuddssatsen for båtskyss og foreslår videre at det innføres et maksimalt beløp for refusjon av andre kostnader knyttet til båtreisen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende nye satser. Forslaget medfører et økt bevilgningsbehov på 7 mill. kroner. Midlene brukes for å styrke kilometergodtgjørelsen, satsene for reise/ventetid og skyssbåtgodtgjørelse. Det innføres ikke et maksimalt beløp pr båtreise.

14.7.1 Tilskudd til semin

Ordningen skal jevne ut kostnadene for semintjenester. Med bakgrunn i forskriftsendringen i 2015 ble posten redusert med kr 6,1 mill. Tall fra Geno viser at det er store fylkesvis

forskjeller i kostnad til semintjenester. Det er derfor behov for å styrke utjevningen av kostnader til semintjenester.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningene til semintjenester med 2 mill. kroner. Økningen fordeles med 1,5 mill. kroner til Geno og 0,5 mill. kroner til Norsvin.

14.7.2 Tilskudd til avlsorganisasjoner

Ordningen skal bidra til avlsmessig framgang og populasjoner av friske husdyr tilpasset miljøet. Ordningen skal videre sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor effektiv avlspopulasjon og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet. For 2016 er det avsatt 14,2 mill. kroner til tiltaket. Posten var uendret siden 2015.

Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet som fordeler midlene etter samråd med avtalepartene. Som det framgår av jordbruksavtalen kan følgende organisasjoner få støtte over ordningen: Norsk Sau og Geit (NSG), Norges Birøkerlag, Norges Pelsdyrslag, Norsk kjøttfeavlslag TYR og Norsk Fjølfeag. Støtte til Norges Birøkerlag forutsetter at de også bidrar til driften av Reinavlssonrådet for den brune bia. Norsk Fjølfeag kan få støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper.

Det må presiseres i tildelingskriteriene til NSG at tildelte midler også kan nyttes til det arbeidet som NSG gjør med å ta et faglig ansvar for oppfølging av organisert beitebruk. NSG har tatt oppgaven med å være et knutepunkt for felles beitefaglig aktivitet og har gjennom mange år bygget opp en stor kompetanse på dette området som det er viktig å ta vare på og videreutvikle.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til markedsmulighetene for norsk storfekjøtt. Godt avlsarbeid er et viktig tiltak for å kunne øke produksjonen. Jordbrukets forhandlingsutvalg vil øke bevilgningen med 1,3 mill. kroner til 15,5 mill. kroner for 2018, hvorav 0,8 mill. kroner av økningen øremerkes TYR og 0,5 mill. kroner Norsk Pelsdyrslag for å utvikle et elektronisk journalsystem.

Avlslagene for Sidet Trønder og Nordlandsfe (SNT) og landslaget for telemarksfe driver også med avl. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener disse organisasjonene skal kunne søke tilskudd på post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer.**

14.8 Mangler ved gjødselplan eller sprøytejournal

Landbruksdirektoratet har utarbeidet retningslinjer for avkorting ved brudd på gjødslingsplan og sprøytejournal. Ved manglende gjødslingsplan er normen at det totale areal- og kulturlandskapstilskuddet avkortes med 20 %. Det tilsvarende vil gjelde for sprøytejournal. Det kan dermed avkortes med 40 % for tilfeller der begge deler mangler.

Det er kommunen som vurderer gjødslingsplan og sprøytejournal individuelt fra sak til sak, i tilfeller der gjødslingsplan og sprøytejournal kan variere i kvalitet. Det er lagt opp til at det kan utøves skjønn for avkortingsbeløpet. Dette for å oppnå forholdsmessighet mellom bruddets alvorlighet og konsekvensen i tilskuddsutbetalingen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at en avkorting må stå i forhold til graden av mislighold, og utøvelsen av skjønnet må praktiseres mest mulig enhetlig mellom fylker og kommuner.

14.9 Produksjonstilskudd og soneplassering

Pristilskudd for melk, kjøtt og egg er differensiert etter geografiske soner. Soneinndelingene framgår av vedlegg til jordbruksavtalen, og som hovedregel er det plasseringen av foretakets driftssenter som avgjør soneplasseringen. Etter forskrift om pristilskudd skal Landbruksdirektoratet føre tilsyn med om utbetalingen av pristilskudd er riktig.

Eksisterende sonegrenser ble gjort varige ved jordbruksoppgjøret i 2000, og avtalepartene vedtok i jordbruksoppgjøret 2006 at sonegrensene ikke lenger skulle endres. For en del bruk er sonegrensene justert og brukets innplassering avviker fra hovedregelen. Flere av disse historiske justeringene ble gjennomført av «utvalg for distriktstiltak i landbruket» i 1980. Prinsippene fra 2000 og 2006 må forstås slik at brukenes soneplassering ligger fast, og at det etter dette ikke skal gjøres justeringer.

De siste årene har Landbruksdirektoratet etter gjennomgang og kontroll flyttet soneplasseringen til noen bruk. Det framstår som både tilfeldig og urimelig at enkelte bruk, som fram til 2015 har hatt uendret soneplassering siden sonene ble satt varige, nå justeres av Landbruksdirektoratet. Flytting av bruk framstår som lite forutsigbart, og gir mindre likebehandling av bruk i enkelte områder.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener avtalepartene i gjennomgangen av endelig avtaletekst må vurderer justeringene som er gjennomført av direktoratet de siste årene. Landbruksdirektoratet må til gjennomgangen utarbeide et beslutningsgrunnlag for partene.

14.10 Dataflyt i landbruket - kostnadseffektivitet og god rådgivning

Landbruksnæringa har gjennom Landbrukets Dataflyt SA (LD SA) etablert grunnlaget for felles dataflyt og beslutningsstøtte. Spesielt det siste året har det skjedd mye gjennom utvidelser i eierskapet i selskapet, nye brukere og brukergupper samt produksjonssetting av nye tjenester. Dataflytløsningen dekker nå tjenester og dataflyt både for landbruksforetak, varemottakere, fakturautstedere, regnskapsførere, rådgivere, banker, ulike innsendere og brukere av driftsinformasjon, gjennom disse aktørenes datasystemer som er integrert med Dataflyt. I tillegg er Dataflyt et viktig fundament for utvikling av system for datainnsamling, beregningsmodell og rådgivning for å reduseres gårdens klimaavtrykk gjennom prosjektet Klimasmart landbruk.

Med utvikling av nytt forvaltningsregime for produksjonstilskudd må en i datasystemutviklingen sikre god integrasjon mot landbrukets dataflyt slik at tilskuddsavregninger mv standardiseres og tilpasses landbrukets behov for effektiv dataflyt. Videre er både NIBIO, Innovasjon Norge og Mattilsynet sentrale offentlige etater som gjennom bruk av dataflyt selv kan ta ut nytteverdi, samt gi landbruksnæringa en betydelig nytteverdi både innen effektiv dataflyt og god beslutningsstøtte.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at sentrale offentlige etater med utbredt dataflyt med næringa må bidra til samhandling og tilrettelegging av arbeidet med dataflyt i landbruket. Forhandlingsutvalget ber departementet medvirke til at det formaliseres et samarbeid mellom Landbruksdirektoratet og Landbrukets Dataflyt SA, samt sikre at NIBIO prioriterer standardiseringsarbeidet innenfor forvaltningsoppgaven tilstrekkelig. Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at 2 millioner kroner av ledige midler brukes til å delfinansiere dataflytprosjektet i 2017.

Vedlegg. Fordelingsskjema

Fordeling 2017 - 2018		Dato			
Tabell 1.1 Jordbruksavtalen, fordeling på priser og tilskudd					
					Mill. kr
	Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter				1 150,0
-	Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter				0,0
=	Nettoeffekt av tilskudd				1 150,0
+	Avtalepriser fra 1.7				150,0
=	Sum avtalepriser og tilskudd				1 300,0
+	Omdisponering overførte midler 2017				78,9
=	Sum til fordeling				1 378,9
+	Inntektsverdi justert jordbruksfradrag				71,1
=	Ramme for oppgjøret				1 450,0
Tabell 1.2 Målpriser fra 01.07					
Produkt		Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit		1531,8	5,33	0,03	46,7
Gris		137,3	32,43	0,00	0,0
Poteter		197,6	4,54	0,15	29,6
Grønnsaker og frukt		2754,6		2,1%	57,8
Norsk matkorn		177,6	3,17	0,090	16,0
Sum målprisendringer					150,0
Tabell 1.3 Markedsordningen for korn					
Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Mill. kr	
Hvete, matkorn	157,7	3,17	0,09	14,2	
Rug, matkorn	19,9	2,82	0,09	1,8	
Bygg	482,9	2,70	0,09	43,5	
Havre	249,3	2,45	0,09	22,4	
Fôrhvete og fôrrug	167,5		0,09	15,1	
Erter til modning	4,0		0,09	0,4	
Såkorn	54,6		0,09	4,9	
Oljevekster	11,0	5,63	0,09	1,0	
Sum korn og oljevekster	1146,8		0,09	103,2	
Tabell 1.4 Anslag endring i kraftfôrpris					
	1000 tonn	Andel	Ref. pris kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Karbohydrat kraftfôr	1370,9	69,8%	2,63	0,043	59,0
Protein, soya m.m.	462,7	23,5%	3,93	0,064	0,0
Fett	45,3	2,3%		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	86,5	4,4%			0,0
Sum	1965,5			0,030	59,0

Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner			
Post		Budsjett 2017 ¹⁾	Endring 2018
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	21,500	-0,695
50	Tilskudd til landbrukets utviklingsfond	1 148,053	74,000
70.11	Avsetningstiltak	24,400	4,500
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen m.v.	252,700	4,856
70.13	Tilskudd til potetsprit og potetstivelse	38,000	2,000
70	Markedsregulering, <i>kan overføres</i>	315,100	11,356
71	Tilskudd til erstatninger m.m., <i>overslagsbevilgning</i>	43,000	0,000
73.11	Tilskudd til norsk ull	132,720	0,000
73.13	Pristilskudd melk	610,500	0,000
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 410,100	42,300
73.16	Distriktstilskudd egg	3,234	0,000
73.17	Distriktstilskudd på frukt, bær og grønnsaker	87,100	9,500
73.18	Frakttilskudd	345,681	12,000
73.19	Tilskudd til prisnedskrivning korn	651,200	57,000
73.20	Tilskudd til matkorn	58,000	7,200
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	3 298,535	128,000
74.11	Driftstilskudd, melkeproduksjon	1 373,400	272,300
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	2 182,010	217,701
74.16	Beitetilskudd	854,500	56,600
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 025,900	267,318
74.19	Regionale miljøprogram	422,400	21,120
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	107,200	20,340
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	7 965,410	855,379
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	83,300	7,300
77.12	Tilskudd til frøavl med mer	13,720	2,000
77.13	Tilskudd til rådgivning	84,500	5,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	51,860	6,000
77.17	Tilskudd til fruktlager	13,000	1,000
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	246,380	21,300
78.11	Tilskudd til avløsning for ferie/fritid	1 167,019	38,174
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom mv	158,400	19,100
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket	73,000	0,000
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	63,000	4,693
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	80,535	-1,325
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 541,954	60,641
SUM KAP. 1150		14 579,932	1 149,981
SUM KAP. 4150		0,000	0,000
1) Saldert budsjett			

Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner			
	2016	2017	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	2,0	2,5	3,3
Estil, PT, Avløsertilskudd	16,7	8,0	-8,0
Agros - erstatning av Saturn	4,1	11,0	-4,0
Ny løsning importvern og RÅK			8,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	22,8	21,5	-0,7

Tabell 1.1 Innvilgningsrammen for LUF. Mill. kroner.

	2016	2017	Endring
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	548,0	574,5	50,0
Tilrettelegging for næringsutvikling og verdiskaping			
<i>Utrednings- og tilretteleggingsmidler (fylkesvise)</i>	60,0	48,0	2,0
<i>Områderettet innsats</i>	6,0	0,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket ¹	26,0	26,0	0,0
Forskning	53,0	53,0	4,0
Matmerk	52,0	52,0	6,0
Utviklingsprogrammet- landbruks- og reindriftsbasert vekst og	90,0	90,0	0,0
Bioenergiprogrammet	67,0	67,0	2,0
Skogbruk	214,0	214,0	5,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5	1,5	0,0
SPF gris LEDIGE MIDLER			0,0
Dyrevelferd mink. LEDIGE MIDLER			0,0
Verdiskapingsprogram Geit. LEDIGE MIDLER			0,0
Utsiktsrydding	20,0	8,0	-8,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	95,0	95,0	5,0
Drenering	80,0	58,0	0,0
Investeringsstøtte organisert beitebruk	9,0	10,0	5,0
Klima- og miljøprogram	18,0	18,0	2,0
Biogass	2,0	1,0	1,0
Støtte til verdensarvområdene og utvalgte kulturlandskap	9,0	9,5	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	30,0	30,0	0,0
Administrasjon			0,0
SUM tilskuddsramme	1 380,5	1 355,5	74,0
Rentestøtte – utbetalinger	36,5	30,0	0,0
SUM tilskuddsramme inkl. utbetalinger rentestøtte	1 417,0	1 385,5	74,0

¹ 20 mill. kroner til fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving, og 6 mill. kroner til KIL.

Post 50 Likviditetsberegning for LUF, mill. kroner			
	2016	2017	Endring
Bevilgning	1 203,1	1 148,1	74,0
Omslipponering innenfor budsjettet	21,7	0,0	
Renteinntekter	14,0	9,0	10,2
Netto tilførsel av kapital i forbindelse med inv. lån	75,6	67,5	60,3
Andre inntekter	12,0	12,0	12,0
Sum tilførsel	1 326,4	1 236,6	156,5
Sum Utbetalinger	1 355,7	1 354,9	74,0
Endring i likviditet og fordringer	-29,3	-118,2	82,5
Likviditet, Inntående i Norges Bank, inkl. a konto IN	1 602,0	1 551,3	
Utestående investeringslån	250,5	183,0	122,6
Likviditet og fordringer LUF per 31.12	1 860,6	1 734,2	-35,7
70.11 Avsetningstiltak, mill. kroner			
	Budsjett	Prognose	
	2017	2018	Endring
Kollektiv dekning omsetningsavgift	24,4	24,4	4,5
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	24,4	24,4	4,5
70.12 Tilskudd til råvareprisordningen m.v., mill. kroner			
	Budsjett	Prognose	
	2017	2018	Endring
Eksportstøtte XR prognose	27,1	24,5	0,0
PNS, prognose	225,6	226,4	0,0
Målprisjustering melk			3,0
Endret målpris potet			1,5
Behov knyttet til produkter uten målpris			2,1
Justert bevilgningsbehov			-1,8
Sum	252,7	250,9	4,9
70.13 Tilskudd til potetsprit og potetstivelse, mill. kroner			
	Budsjett	Prognose	
	2017	2018	Endring
Potetsprit	18,0	18,0	2,0
Potetstivelse	20,0	20,0	0,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	38,0	38,0	2,0
71 Tilskudd til erstatninger m.m. , mill. kroner			
	Budsjett 2017		Endring
Erstatning ved avlingssvikt i planteprod.			40,0
Erstatning svikt i honningprod.			3,0
Sum			43,0

73.11 Tilskudd til norsk ull						
		Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Ull (nye kvalitetsklasser)		3,500	40,00	0,00	40,00	0,0
73.13 Pristilskudd, melk						
		Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitmelk		21,3	3,36	0,00	3,36	0,0
Distriktstilskudd melk	Sone A	197,8	0,00		0,00	0,0
	Sone B	327,5	0,12		0,12	0,0
	Sone C	231	0,31		0,31	0,0
	Sone D	518,2	0,44		0,44	0,0
	Sone E	119,8	0,54		0,54	0,0
	Sone F	49,7	0,67		0,67	0,0
	Sone G	51,8	0,92		0,92	0,0
	Sone H	3,3	1,13		1,13	0,0
	Sone I	14,2	1,71		1,71	0,0
	Sone J	11	1,80		1,80	0,0
Sum distriktstilskudd, melk		1 524,3		0,00		0,0
Sum pristilskudd, melk						0,0
73.15 Pristilskudd, kjøtt						
		Antall 12 mnd	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats kr/slakt	Endring, mill. kr
Kvalitetstilskudd lammeslakt	Kval. O og bedre	1 085 000	500,00	0,00	500,00	0,0
	Ikke godkjent klassifisør	5 700	484,00	0,00	484,00	0,0
	Kjeslakt over 3,5 kg	15 200	300,00	0,00	300,00	0,0
	Tillegg økologiske slakt	30 000	40,00	0,00	40,00	0,0
Sum		1 135 900				0,0
		Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Grunntilskudd, kjøtt	Sau	25,3	3,81	0,00	3,81	0,0
	Geit	0,3	5,15	0,00	5,15	0,0
	Sum	25,6				0,0
Kvalitetstilskudd storfekjøtt	Kvalitetsklasse O	21,8	3,00	0,00	3,00	0,0
	Kvalitetsklasse O+ og bedre	27,9	7,00	0,00	7,00	0,0
	Sum	49,7				0,0

Distriktstilskudd, kjøtt						
Storfe, sau og geit	Sone 1	22,3	0,00	0,00	0,00	0,0
	Sone 2	57,6	4,55	0,30	4,85	17,3
	Sone 3	19,1	7,35	0,80	8,15	15,3
Storfe og Geit	Sone 4	7,3	11,30	0,80	12,10	5,8
Storfe og Geit	Sone 5	0,9	11,90	0,80	12,70	0,7
Sau	Sone 4	3,3	13,30	0,80	14,10	2,6
Sau	Sone 5	0,7	13,80	0,80	14,60	0,6
Gris	Sone 4	8,1	5,10	0,00	5,10	0,0
Gris	Sone 5	0,2	5,40	0,00	5,40	0,0
Vestlandet og Agder ¹ Gris		9,9	1,10	0,00	1,10	0,0
Sum		129,4				42,3
Sum pristilskudd kjøtt						
42,3						
1) Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal + Agderfylkene						
73.16 Distriktstilskudd egg						
		Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Vestl.		5,865	0,25	0,00	0,25	0,0
Nord Norge		2,545	0,75	0,00	0,75	0,0
Sum distriktstilskudd egg						0,0
73.17 Distriktstilskudd, frukt og bær og grønnsaker						
		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	2,1	1,72	-1,72	0,00	-3,7
	Sone 2-4	1,8	2,40	-2,40	0,00	-4,4
	Sone 5	4,2	5,22	-5,22	0,00	-22,1
Epler, pærer og plommer, kirsebær inntill 50 tonn	Sone 1	1,79	0,00	2,30	2,30	4,1
	Sone 2-4	1,62	0,00	2,90	2,90	4,7
	Sone 5	3,99	0,00	5,72	5,72	22,8
Epler, pærer og plommer, kirsebær over 50 tonn	Sone 1	0,4	0,00	2,00	2,00	0,7
	Sone 2-4	0,2	0,00	2,40	2,40	0,5
	Sone 5	0,3	0,00	5,22	5,22	1,3
Moreller	Sone 1	0,0	2,69	0,15	2,84	0,0
	Sone 2-4	0,1	3,35	0,15	3,50	0,0
	Sone 5	0,4	6,20	0,30	6,50	0,1
Pressfrukt		5,4	1,97	0,03	2,00	0,2
Økologisk pressfrukt				0,50	0,50	0,1
Bær	Sone 1-3	4,9	1,47	0,07	1,54	0,4
	Sone 4-5	3,5	3,56	0,18	3,74	0,6
	Sone 6-7	0,0	5,67	0,28	5,95	0,0
Sum distriktstilskudd frukt og bær		22,4				5,3

Kvantumsgrense						
Tomat	103 400 kg					
Sone 1-3		1,7	1,40	0,30	1,70	0,5
Sone 4-7		2,9	2,76	0,30	3,06	0,9
Slangeagurk	151 800 kg					
Sone 1-3		4,2	0,85	0,04	0,89	0,2
Sone 4-7		1,1	1,64	0,08	1,72	0,1
Salat	220 000 stk					
Sone 1-3		6,7	0,55	0,03	0,58	0,2
Sone 4-7		2,3	1,04	0,05	1,09	0,1
Sum tilskudd grønnsaker		19,0				2,0
Industribær						2,0
Potetprod. i Nord Norge		3,3	1,30	0,07	1,37	0,2
SUM		44,7				9,5
73.18 Frakttilskudd						
		Mill. kr				Endring, mill. kr
Sonefrakt korn		67,0				0,0
Frakt kraftfôr		138,0				6,0
Innfrakt slakt		132,0				6,0
Frakt egg		8,7				0,0
Sum		345,7				12,0
73.19 Prisnedskrivning norsk korn						
	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr	
Korn	1 140,0	0,566	0,047	0,613	53,6	
Økologisk korn	11,1	1,528	0,247	1,775	2,7	
Oljevekster, lupiner og bønner	8,1	2,018	0,047	2,065	0,4	
Økologiske oljevekster, lupin, bønne	0,2	3,228	0,247	3,475	0,1	
Fôrerter	3,7	0,948	0,047	0,995	0,2	
Økologiske fôrerter	0,1	1,598	0,247	1,845	0,0	
Sum	1163,3				57,0	
Herav 70 pst utslag i inneværende år	814,3				39,9	
73.20 Tilskudd norsk matkorn						
	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr	
Tilskudd norsk matkorn	239,0	0,31	0,03	0,34	7,2	
Herav 50 pst utslag i inneværende år	119,5				3,6	

74. 11 Driftstilskudd, melk og ammeku						
		Antall	Sats kr per bruk/dyr	Sats- endring	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring , mill. kr
Kumelk Jæren	Foretak	610	125 050	25 000	150 050	15,3
Kumelk Nord-Norge	Foretak	878	140 050	30 000	170 050	26,3
Kumelk Vestlandet	Foretak	2 200	132 050	38 000	170 050	83,6
Kumelk rest Sør- Norge	Foretak	4 610	132 050	25 000	157 050	115,3
Geitemelk	Foretak	301	140 050	30 000	170 050	9,0
Ammekyr 6-39 kyr	Dyr	52 679	3 032	500	3 532	26,3
40 og flere kyr	Foretak	345	121 280	20 000	141 280	6,9
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-10,4
Sum driftstilskudd, melk og ammeku						272,3

74.14 Tilskudd til husdyr							
	Fra	Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	16	122 713	4 168	256	4 424	31,4
	17	25	39 550	2 022	90	2 112	3,6
	26	50	45 754	976	0	976	0,0
	51	100	13 078	780	0	780	0,0
	100+		604	780	-780	0	-0,5
	Sum		221 095				34,5
Ammekyr	1	50	40 498	3 880	0	3 880	0,0
Sone 5-7	1	50	44 381	3 880	750	4 630	33,3
	51	100	2 671	780	0	780	0,0
	100+		477	780	-780	0	-0,4
	Sum		88 026				32,9
Andre storfe	1	500	559 509	780	0	780	0,0
Andre Storfe	500+		1 651	780	-780	0	-1,3
Melkegeit	1	125	28 827	1462	35	1 497	1,0
	126	250	5 410	538	0	538	0,0
	250+		581	538	-538	0	-0,3
	Sum		34 236				0,7
Sau over 1 år og ammegeiter	1	100	700 929	1 044	-1 044	0	-731,8
	101	400	103 908	244	-244	0	-25,4
	400+		5 256	244	-244	0	-1,3
	Sum		810 093				-758,5
Sau og påsettlam	1	126	883 171	0	829	829	731,8
	127-	500	130 924	0	194	194	25,4
	500+		6 623	0	0	0	0,0
			1 020 717				757,2
Tilskudd til foretak med under 126 sau født foregå			607 824		56	56	33,8
Avlsgris Sør-Norge 2)	1	35	21 998	498	300	798	6,6
Avlsgris Jæren	1	35	4 723	350	300	650	1,4
Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 555	776	300	1 076	0,5
	Sum		28 276				8,5
Slaktegris 2)	1	1400	980 782	14	1	15	1,0
Slaktegris Jæren	1	1400	209 218	10	1	11	0,2
	Sum		1 190 000				1,2
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	587 079	10	1	11	0,6
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	27 822	24	1	25	0,0
Verpehøner, landet	1 001	5 000	2 195 555	10	1	11	2,2
	Sum		2 810 455				2,8
Bikuber	1 +		30 760	423	77	500	2,4
Hjort over 1 år			5580	209	91	300	0,5
Hjort over 1 år	250 +		30	0	-209	-209	0,0
Delsum tilskudd husdyr							114,7

Forts. 74.14 Tilskudd til husdyr		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Genbevari	Storfe	2960	2900	500	3 400	1,5
	Sau/lam	18861	200	0	200	0,0
	Geit	403	500	0	500	0,0
	Hest	319	1 000	0	1 000	0,0
	Sum	22 543				1,5
Bunnfradrag 35 pst. ¹⁾		35%	40317	6 000	3 000	42,3
Beløpsavgrensning			560 000	0	560 000	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						59,2
Sum produksjonstilskudd, husdyr						217,7
<i>1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd</i>						
<i>2) Unntatt Jæren</i>						
74.16 Tilskudd til dyr på beite						
		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	263 517	428	57	485	15,0
	Sau, lam, geit	2 153 775	150	7	157	15,1
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	638 314	428	0	428	0,0
	Småfe m.m.	2 517 305	57	0	57	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						26,5
Sum beitetilskudd						56,6
74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd						
		Antall	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal		9 136 024	170		170	0,0
Bunnfradrag, 65 pst ¹⁾		40 317	6 000	3 000	3 000	78,6
Arealtilskudd, grovfôr		5 938 369				106,3
Arealtilskudd, korn		2 959 569				68,6
Arealtilskudd, potet		119 723				6,0
Arealtilskudd, grønnsaker		73 090				1,4
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal		45 273				9,3
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-2,9
Sum, AK-tilskudd						267,3
<i>1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd</i>						

Arealtilskudd, grovfôr							
			Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1			405 837	40	13	53	5,3
Sone 2			311 603	0	0	0	0,0
Sone 3 - 4			1 081 712	105	13	118	14,1
Sone 5			3 322 346	210	21	231	69,8
Sone 6			700 486	240	21	261	14,7
Sone 7			116 385	286	21	307	2,4
Sum grovfôr alle soner			5 938 369				106,3
Arealtilskudd, korn							
			Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1			1 275 432	140	-140	0	-178,6
	0-400		944 836		175	175	165,3
	400-800		209 150		125	125	26,1
	over 800		121 470		105	105	12,8
Sone 2 og 3			1 113 665	205	-205	0	-228,3
	0-400		840 719		240	240	201,8
	400-800		186 543		190	190	35,4
	over 800		87 750		170	170	14,9
Sone 4			417 429	240	-240	0	-100,2
	0-400		373 422		275	275	102,7
	400-800		39 960		225	225	9,0
	over 800		5 831		205	205	1,2
Sone 5 - 7			151 847	227	-227	0	-34,5
	0-400		140 801		275	275	38,7
	400-800		7 358		225	225	1,7
	over 800		2 924		205	205	0,6
Sum korn, alle soner			2 959 569		23,2		68,6

Arealtilskudd, øvrige vekster					
	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Potet sone 1 -5	115 079	80	50	130	5,8
Potet sone 6 -7	4 644	930	50	980	0,2
Sum poteter, alle soner	119 723				6,0
Grønnsaker sone 1 - 5 1-400 daa	54 967	550	200	750	11,0
Tak 400 dekar	17 695	550	-550	0	-9,7
Grønnsaker sone 6 - 7	428	1 550	200	1750	0,1
	0	1 550	-1550	0	0,0
Sum grønnsaker, alle soner	73 090				1,4
Frukt sone 1 - 4 1-100 daa	8 374	700	400	1100	3,3
Tak 100 dekar	480	700	-700	0	-0,3
Frukt sone 5 -7	11 694	1 450	400	1850	4,7
Tak 100 dekar	0	1 450	-1450	0	0,0
Sum frukt, alle soner	20 548				7,7
Bær sone 1 - 4	14 395	1 000	200	1200	2,9
Tak 200 dekar	2 821	1 000	-1000	0	-2,8
Bær sone 5 - 7	7 475	1 450	200	1650	1,5
Tak 200 dekar	34	1 450	-1450	0	0,0
Sum bær, alle soner	24 725				1,6
74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner			5,000%		
	Budsjett 2017	Prognose 2018	Endring fra prognose		Endring, mill. kr
Østfold	40,5	40,5	5,0%		2,024
Akershus	50,2	50,2	5,0%		2,509
Hedmark	41,6	41,6	5,0%		2,079
Oppland	52,4	52,4	5,0%		2,619
Buskerud	22,0	22,0	5,0%		1,100
Vestfold	16,9	16,9	5,0%		0,845
Telemark	11,2	11,2	5,0%		0,560
Aust-Agder	4,2	4,2	5,0%		0,210
Vest-Agder	6,3	6,3	5,0%		0,315
Rogaland	31,5	31,5	5,0%		1,574
Hordaland	19,7	19,7	5,0%		0,985
Sogn og Fjordane	23,4	23,4	5,0%		1,169
Møre og Romsdal	17,1	17,1	5,0%		0,855
Sør-Trøndelag	25,1	25,1	5,0%		1,254
Nord-Trøndelag	29,1	29,1	5,0%		1,454
Nordland	19,1	19,1	5,0%		0,955
Troms	9,1	9,1	5,0%		0,455
Finnmark	3,2	3,2	5,0%		0,160
Justert bevilgningsbehov					0,0
Landet	422,4	422,4			21,120

74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk					
	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Arealtilskudd					
Korn til modning	71 505	300	0	300	0,0
Grønnsaker, frukt og bær	5 285	1 425	0	1425	0,0
Poteter	1 229	600	0	600	0,0
Grønngjødsling	6 358	500	0	500	0,0
Innmarksbeite	42 743	25	25	50	1,1
Grovfôr og annet økologisk areal	273 658	25	30	55	8,2
Tilskudd til førsteårs karens					1,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	400 778				10,3
	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					
Melkekyr	8 345	3 000	0	3000	0,0
Ammekyr	4 458	2 200	0	2200	0,0
Andre storfe	18 293	700	0	700	0,0
Sau over 1 år	47 012	500	25	525	1,2
Melke- og ammegeit	874	250	0	250	0,0
Avlsgris	250	502	0	502	0,0
Bikuber			50		0,2
Slaktegris	11 278	300	0	300	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					1,4
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					4,2
Grunntilskudd økologisk potet	440000		1,00		0,4
Grunntilskudd økologisk frukt, bær, grønnsaker	2000000		2,00		4,0
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					20,3
77.11 Tilskudd til dyreavl med mer. Mill. kroner					
	Budsjett 2017	Prognose 2018	Endring 2018		
Tilskudd til veterinær reiser	44,5	41,5	7,0		
Tilskudd til semin	24,6	24,6	2,0		
Tilskudd til avlsorganisasjoner	14,2	14,2	1,3		
Justert bevilgningsbehov			-3,0		
Sum	83,3	80,3	7,3		
77.12 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner					
	Budsjett 2017	Prognose 2018	Endring 2018		
Tilskudd til frøavl	10,0	12,0	0,0		
Tilskudd til lagring av såkorn	3,7	3,7	0,0		
Justert bevilgningsbehov			2,0		
Sum	13,7	15,7	2,0		

77.12 Tilskudd til rådgivning, NLR					
		Budsjett 2017	Prognose 2018	Endring 2018	
Tilskudd til NLR		84,5	84,5	5,0	
Herav: HMS-arbeid		14,0		0,0	
Byggtekniks rådgivning		5,5		0,0	
Justert bevilgningsbehov				0,0	
Sum		84,5	84,5	5,0	
77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner					
		Budsjett 2017	Prognose 2018	Endring 2018	
Utvikling av plantemateriale - oppformering		12,9	12,9	0,0	
Utvikling av plantemateriale - Graminor		22,5	22,5	3,5	
Kvalitetstiltak settepotetavl		7,5	9,0	0,0	
Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevern		9,0	9,0	1,0	
Justert bevilgningsbehov				1,5	
Sum		51,9	53,4	6,0	
77.15 Tilskudd til fruktlager					
	Volum siste 3 år, tonn	Sats 2017, kr / kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Telefrukt	1 940,2	1,64	0,13	1,77	2,4
Innvik	232,9	1,64	0,13	1,77	0,3
Sognefrukt	674,1	1,64	0,13	1,77	0,8
Lærdal	182,0	1,64	0,13	1,77	0,2
Fellespakkeriet Lier	1 080,0	1,64	0,13	1,77	1,4
Rennesøy	240,1	1,64	0,13	1,77	0,3
PL Nå	223,0	1,64	0,13	1,77	0,3
Ullensvang	1 342,2	1,64	0,13	1,77	1,7
Hardanger	1 709,1	1,64	0,13	1,77	2,1
Hyggen	298,2	1,64	0,13	1,77	0,4
Sum	7 921,8	1,64	0,13	1,77	1,0

78.11 Tilskudd for avløsning til ferie og fritid					
	Antall	Kr per	Endring kr	Ny sats	Endring
	bruk/dyr	bruk/dyr	/bruk/dyr	kr/bruk/dyr	mill. kr
Tilskudd per foretak	7 817	74 200	3 700	77 900	28,9
Melkekyr	222 274	3557	177	3 735	
Ammekyr	82 300	982	49	1 031	
Andre storfe	560 348	593	30	622	
Melkegeit og melkesau	34 603	820	41	861	
Sau, ammegeit	810 093	514	26	540	
Avlsgris	47 618	1173	58	1 231	
Slaktegris	1 602 196	40	2	42	
Verpehøner, -ender, -	4 377 275	10,3	0,5	10,8	
Hester	25 542	1173	58	1 231	
Avlskaniner	1 269	292	15	306	
Gjess, ender, kalkuner, l	3 930 573	3,59	0,18	3,76	
Slaktekylling	65 516 879	0,44	0,02	0,47	
Økologisk slaktekylling	103 543	1,71	0,09	1,79	
Revetisper	29 692	322	16	338	
Minktisper	135 621	94	5	99	
Hjort	6 268	399	20	419	
Utslag av satsendringer	Prognose mill. kr	Endring pst.	Endring mill. kr	Utslag av tak mill. kr	
	1 167,0	4,99%	58,2	-28,9	29,3
Justert bevilgningsbehov					-20,0
Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid					38,2
78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom mv					
	Antall dager	Sats kr/dag	Endring kr/dag	Endring, mill. kr	
Antall avløsningsdager	181 157	1 530	70		
Gjennomsnittsberegning	181 157	789	36	6,5	
Avkorting ved annen inntekt				20,0	
Justert bevilgningsbehov				-7,4	
Sum				19,1	

78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen					
	Antall	Sats kr/å.v.	Endring	Endring,	
	årsverk		kr/å.v.	mill. kr	
Tilskudd per vikar	237	270 200	19 800	4,7	
Justert bevilgningsbehov				0,0	
Sum				4,7	
78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordning					
	Antall	Sats ,	Endring	Endring,	
		kr/pers.	kr/pers	mill. kr	
Enbruker	597	100 000	10 000	6,0	
Tobruker	104	160 000	10 000	1,0	
Justert bevilgningsbehov				-8,3	
Sum				-1,3	
Kap. 4150 Jordbruksavtalen, inntekter					
Post 85, Prisutjevnningsbeløp		Målpris	Endring,	Endring,	
kraftfôrråvarer	1000 tonn	kr/kg	Sats, kr/kg	kr/kg	mill. kr
Sildemel	0,3		0,00	0,00	0,0
Soyamel	155	3,933	0,064	0,00	0,0
Andre fôrstoffer	0,2		0,25	0,00	0,0
Post 85	155,5				0,0
Sum kap. 4150					0,0